

**1980'DEN SONRA SOSYAL DEMOKRASİNİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ:
Türkiye Örneği**

FİDEL ÇAY

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin Kamu Yönetimi ANABİLİM DALI için
Öngördüğü YÜKSEKLİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.**

(Hatay, Nisan 2006)

**1980'DEN SONRA SOSYAL DEMOKRASİNİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ:
Türkiye Örneği**

FİDEL ÇAY

Danışman: Yrd. Doç.Şaban TANIYICI

**Mustafa Kemal Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü
Öğretim Yönetmeliği'nin Kamu Yönetimi ANABİLİM DALI İçin Öngördüğü
YÜKSEKLİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.**

(Hatay, Nisan 2006)

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ANTAKYA

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yard.Doç.Dr. Şaban TANIYICI.....
(Danışman)

Üye

Üye

Onay:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN

Enstitü Müdürü

ÖZET
1980 SONRASI SOSYAL DEMOKRASİNİN
DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ:
Türkiye Örneği

Fidel ÇAY
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans
Danışman: Yrd. Doç.Şaban TANIYICI
Nisan 2006

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra Sosyal demokrasinin değişimini ve dönüşümünü incelemek ve söz konusu değişikliklerin neler olduğunu ortaya koymaktır.

Tez yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin amacı, önemi, kapsamı denenceleri, temel kavram ve tanımlarına değinilmiştir. İkinci bölümde ise, Almanya örneği üzerinden sosyal demokrasinin doğuşuna, sosyal demokrasinin genel ilkelerine, sosyal demokrat partileri kitle partileri haline getiren koşullara, sosyal demokrasinin evrimine ve Sosyal demokrat düşüncedeki tarihsel yol ayrımı Sosyal demokrat partilerin genel özelliklerine, Üçüncü yol kavramına, küreselleşme ve sosyal demokrasiye ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye’de sosyal demokrasinin gelişimi ve aktörleri bağlamında Türkiye’deki Sosyal demokrat partilere ve sendikaların tarihçesine kısaca değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise Sosyal demokrasinin 1980’li yıllardan sonra değişim ve dönüşümü ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Bu bağlamda 1980’den sonra Türkiye’de Sosyal demokrasinin değişimine etki ettiği düşünülen iç ve dış dinamiklere yer verilmiştir. Söz konusu dinamikler, 24 Ocak Kararları, 12 Eylül Askeri Darbesi, Refah Devleti Politikalarının, bir başka ifadeyle Sosyal devletin çöküşü, Reaganizm ve Thatcherizm olarak ifade edilen Neo-liberal Politikalar olarak ele alınmıştır. Beşinci bölümde Türkiye’de Sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümü parti ve sendikalar bazında geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Bu anlamda 1980’li yıllardan sonra sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümü ele alınırken, bazı gazeteci, sendikacı ve CHP milletvekillerinden oluşan entelektüellerle mülakatlar yapılmış ve çalışmanın

içinde de söz konusu mülakatlardan bazı bölümlere de yer verilmiştir. Altıncı bölümde Sosyal demokrasinin günümüzdeki sorunları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yedinci bölümde ise ise tezin genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Demokrasi, Marksizm, Ortanın Solu, Demokratik Sol, Neo- Liberalizm

ABSTRACT**The Change and Transformation
Of Social Democracy after 1980
The Simple of Turkey****Fidel ÇAY****Main Branch****The Postgraduate Study of Public Administration****Advisor: Asistant Proffesor Şaban Taniyıcı**

The purpose of this study is to determine the changes and transformation of social democracy after 1980 in Turkey and explain the factors affecting these changes.

The thesis consists of seven parts. The method and the main concepts of the thesis are presented in the first part. In the second part, the spread of social democracy out of the model of Germany, general principles of social democracy, the conditions that have developed social democratic parties as mass parties, the evolution of social democracy and the historical diversity of social democratic ideas, the concept of the third way, globalization and its effects on social democracy were covered. In the third part, the social democrat parties and trade union in Turkey were briefly presented in the context of the evolution and actors of social democracy in Turkey. In the fourth part, the transformation and change of social democracy after 1980s are described in detail. The internal and external dynamics which are thought to affect the transformation of social democracy in Turkey after 1980s are stated clearly. Some of these dynamics are specified as the decisions of 24 January 1980, the military coup of the September 12th, the policies of welfare state in other words the fall of the social state, the neo- liberal policies which are presented as Reaganism and Thatcherism. In section five, the change and conversion of social democracy were examined comprehensively on the basis of political parties and trade union. In the same vein, the change and transformation of social democracy after 1980s

were considered, and several intellectuals such as journalists, syndicate members and deputies from CHP were interviewed and some parts from the interviews were presented in the study. In section six, current problems of social democracy were discussed in detail. The seventh section was allotted to the overview of the thesis.

Key words: Social Democracy, Marxizm, The Left of Centre Democratic Left, Neo- Liberalism

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Dış Kapak	
İç Kapak	
Jüri Üyeleri Onay Sayfası	
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
1. GİRİŞ: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR.....	14
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi	14
1.2. Çalışmanın Amacı.....	14
1.3. Çalışmanın Denenceleri ve Yöntemi	15
1.4. Çalışmanın Sunuş Sırası.....	15
1.5. Temel Kavramlar ve Tanımlar.....	16
SOSYAL DEMOKRASİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	21
2.1. Sosyal Demokrasinin Doğuşu.....	21
Almanya Örneği.....	22
2.2. Sosyal Demokrasinin Genel İlkeleri.....	23
2.3. Sosyal Demokrat Partilerin Genel Özellikleri.....	28
2.4. Sosyal Demokrat Partileri Kitle Partileri Haline Getiren Koşullar Nelerdir?.....	29
2.5. Sosyal Demokrasinin Evrimi.....	31
2.5.1. Tarihsel Yol Ayrımı: Sosyal Demokratlar ve Komünistler.....	31
2.5.2. Marksizmden Kesin Bir Kopuş: Bad Godesberg Programı.....	34
2.6. Küreselleşme ve Sosyal Demokrasi.....	35
2.6.1. Küreselleşme.....	35
2.6.2. Küreselleşme ve Ulus- Devlet İlişkisi.....	41
2.6.3. Küreselleşmenin Ulus-aşırı ve Devlet- Dışı Aktörlerle İlişkisi.....	44
2.6.4. Sosyal Demokrasinin Küreselleşmeye Bakışı.....	46

2.7. Küreselleşme Koşullarında Sosyal Demokrasi'nin Yolu: Üçüncü Yol.....53

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ VE

AKTÖRLERİ.....57

3.1. Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kısa Tarihçesi.....57

3.2. Türkiye'deki Sosyal Demokrat Parti ve Sendikalara Genel Bir Bakış.....58

3.2.1. Türkiye'de Sosyal Demokrat Partiler.....58

3.2.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).....58

3.2.1.2. Halkçı Parti (HP).....62

3.2.1.3. Sosyal Demokrat Parti (SODEP).....62

3.2.1.4. Demokratik Sol Parti (DSP).....63

3.2.1.5. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP).....65

3.2.2. Sendikalar66

3.2.2.1. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ).....66

3.2.2.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK).....66

4. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI SOSYAL DEMOKRASİNİN

DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....68

4.1. Değişimin İç Dinamikleri.....68

4.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları.....68

4.1.2. 12 Eylül Askeri Darbesi70

4.2. Değişimin Dış Dinamikleri.....74

4.2.1. Refah Devleti Politikalarını Çöküşü.....76

4.2.2. Neo- Liberal Politikalar: Thatcherizm ve Reaganizm74

5. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ:

PARTİLER VE SENDİKALAR.....82

5.1. Türkiye'deki Sosyal Demokrat Partilerin ve Sendikaların 1980 Sonrası

Değişimine Kısa Bir Bakış.....82

5.2. Türkiye'deki Sosyal Demokrat Parti ve Sendikaların 1980

Sonrası Dönüşümüne İlişkin Entelektüellerin Görüşleri.....84

5.2.1. Partiler.....84

5.2.2. Sendikalar.....86

5.3. CHP'nin 1980 Öncesi ve Sonrası Politikalarının Karşılaştırılması.....89

5.3.1. Sınıf Temelli Söylemden Birey Temelli Söyleme.....	89
5.3.2. Sosyal Devlet ve Özelleştirme.....	90
5.3.3. Kürt Sorunu.....	92
6. GÜNÜMÜZDE SOSYAL DEMOKRASİNİN SORUNLARI.....	95
6.1. 1980 Sonrası Konjonktürel Değişimlerin Sosyal Demokrasiye Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	95
6.2. Türkiye’de Sosyal Demokrat Hareketin Tarihsel – Politik Gelişimine Genel Bir Bakış.....	97
6.3. Türkiye’deki Sosyal Demokrasinin İdeolojik Açmazları.....	101
6.4. Günümüz Türkiye’sinde Sosyal demokrat Cepheye Eleştiriler.....	104
6.4.1. Partiler.....	104
6.4.1.1. CHP ve Kürt Sorunu.....	104
6.4.1.2. CHP’nin Hantal Örgüt Yapısı ve Parti Söylemi.....	106
6.4.1.3. SHP ve Sosyal Demokrat Hareketin Dağınıklığı	108
6.4.2. Sendikalar.....	109
6.4.3. “Aydınlar”.....	110
7. SONUÇ: GENEL DEĞERLENDİRME.....	112
7.1. Bulgular.....	112
7.2. Öneriler.....	113
7.3. Sonuç.....	115
KAYNAKÇA.....	118
EKLER.....	124
EK.1.: KEMAL KILIÇDAROĞLU İLE MÜLAKAT.....	124
EK.2.: ALGAN HACALOĞLU İLE MÜLAKAT.....	126
EK.3.: YAŞAR SEYMAN İLE MÜLAKAT.....	128
EK.4.: TANIL BORA İLE MÜLAKAT.....	130
EK.5.: NİHAT GENÇ İLE MÜLAKAT.....	

KISALTMALAR

S.S.C.B: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

C.H.P: Cumhuriyet Halk Partisi

H.P: Halkçı Parti

SODEP: Sosyal Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜSİAD: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

ÖNSÖZ

1990'lı yıllarda S.S.C.B.nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın çöküşünden sonra Soğuk Savaş sona ermiş ve iki kutuplu dünya sisteminin yerini tek kutuplu dünya sistemi almıştır. 1980'li yıllarda ve özellikle de kapitalizmin beşiği sayılan ABD ile İngiltere gibi ülkelerde neo- liberalizm akımlarının ve küreselleşmenin yükselişe geçtiği bilinmektedir. Buna Sovyetler Birliğinin dağılması yada başka bir deyimle reel sosyalizmin çöküşü de eklenince, neo-liberalizm ve küreselleşmenin dizginsiz gelişimi dünyada birçok olumsuz değişikliklere yol açmıştır. Son 20 yıla damgasını vuran yukarıda sıkça yer verilen neo-liberalizm ve küreselleşmeye ve S.S.C.B. ile Doğu Bloku'nun dağılması da eklenince dünyada çok hızlı siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal değişmelerin yaşandığı görülmüştür. Söz konusu siyasal ve ekonomik gelişmeler, birtakım olumsuzluklar ortaya çıkarmıştır. Örneğin neo-liberalizm mantığında geçerli olan ekonomide kuralsızlık ve buna bağlı olarak rekabetçi mantığın toplumsal ilişkilerde egemen olması ve bunların sonucunda ortaya çıkan geleneksel ve ahlaki değerlerin sarsılması söz konusudur. Bununla birlikte toplumsal ve insani değerlerdeki aşınma ve yozlaşma sonucunda kendi çıkarlarını her türlü manevi ve etik değerlerin üstünde gören insan portresi karşımıza çıkmıştır. Söz konusu portre, toplumsal dayanışmayı çökertmektedir. Yine neo- liberalizmin ve vahşi kapitalizmin toplumsal ilişkilerde yarattığı tahribat sonucu, çıkarlarını her türlü insani değerlerin üstünde tutan ve bunu meşrulaştırmak için siyasal ideolojileri kullanmaktan çekinmeyen ancak bütün bunlara rağmen yalnız ve yabancılaştırmış insan prototipi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda söz konusu siyasal ve sosyolojik gelişmelerden diğer ideolojik anlayışlarda olduğu gibi çalışma konumuz olan Sosyal demokrasi de payına düşeni almıştır. Bu çerçevede, yukarıda sayılan ekonomik ve sosyal gelişmelere ve değişime ek olarak Türkiye'de sosyal demokrasiyi etkileyen bir diğer olayında 24 Ocak Kararlarının devamında yapılan 12 Eylül Darbesi olduğunu söylemekte yarar vardır. 12 Eylül'ün Türkiye'deki örgütlülüğe vurduğu darbe, siyasal tarihçi ve siyaset bilimcilerin üzerinde hemfikir oldukları bir noktadır. Sonuç olarak günümüzdeki sosyal demokrasiyi dünyadaki siyasal ve ekonomik değişim ve dönüşümden farklı olarak incelenmemesi gereken bir konudur.

Çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Yard. Doç. Dr. Saban TANIYICI'ya, kendilerinden çok yararlı bilgiler öğrendiğim Yard. Doç. Dr. Şenol ADIGÜZEL ve Metin REYHANOĞLU'na, çalışmamda katkılarını gördüğüm Dr. Ünal ARSLAN'a, yoğun çalışma programlarına rağmen çok değerli bilgi ve önerilerini büyük bir incelikle aktarmaktan çekinmeyen çok değerli hocam Prof. Dr. Baskın ORAN'a , yine çalışmama çok değerli bilgi ve önerileriyle katkıda bulunan Av. Vedat AYTAÇ'a, yoğun gündemlerine rağmen tezime ilişkin önerilerini benimle paylaşan ve yaptığım mülakatlarda çok değerli bilgileriyle çalışmama önemli katkılar sağlayan İletişim Yayınları Editörü Tanıl BORA'ya, BASİSEN Ankara ve İç Anadolu Şube Başkanı Yaşar SEYMAN'a LeMan Dergisi yazarı Nihat GENÇ'e CHP İstanbul Milletvekilleri Algan HACALOĞLU ve Kemal KILIÇDAROĞLU'na, çok değerli görüş ve önerilerinden yararlandığım CHP Genel Başkanlık Basın Genel Koordinatörü Baki ÖZİLHAN ve T.B.M.M. Hukuk Müşaviri Av. Alper ASLANDAŞ'a, kaynaklarından büyük kolaylıkla yararlanmamı sağlayan CHP Kütüphanesine ve T.B.M.M. Kütüphanesine, yine tezim için gereksinim duyduğum kaynakları sağlayan SODEV Vakfı yöneticilerinden Necati KOÇAK'a, tez yazım sürecinde desteklerini gördüğüm değerli hocam Yard. Doç. Dr. Hüseyin YAYMAN ve Araştırma Görevlisi Betül BALIKÇI ve Araştırma Görevlisi Jülide KARAKOÇ 'a, her zaman yanımda olan çok sevgili ailem ve çalışmamın aksadığı zamanlarda beni yürekten destekleyen burada adlarını yazamadığım sevgili dostlarıma çok teşekkür ederim.

Fidel ÇAY

1. GİRİŞ: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde araştırma hakkında açıklamalar yapılmıştır.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Doğu Bloku'nun veya başka bir ifadeyle reel sosyalizmin çöküşü ile birlikte, küreselleşen dünyada, siyasal akımların savundukları temel düşünceler değişmiş veya dönüşüme uğramıştır. Tez çalışmasının temel konusu olan, Türkiye'de 1980 sonrası sosyal demokrasi de gerek dış dinamiklerin etkisi ile gerekse de iç dinamikler dolayısıyla belli bir değişime ve dönüşüme uğramıştır. 1980 sonrası dönemde, Türkiye'de dış konjonktürün yani neo-liberal politikaların, bunun yanında 12 Eylül Askeri Darbesinin etkisi ile sosyal demokratik hareketin savunduğu temel düşünceler belli kırılma noktaları geçirmiştir. Tez, söz konusu kırılma noktalarının saptanması ve bu kırılma noktalarının nedenlerini belirlemeye çalışacaktır.

Bu anlamda, birinci bölümde çalışmanın önemi, amacı yöntemi ve denenceleri ile kullanılacak temel kavramlar tanıtılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın 2. 3.ve 4. bölümleri, bilgiye dayalı olduğundan genellikle yazarların görüşlerine başvurulmuştur. 5. ve 6. bölümlerde mülakatlara yer verilerek, teze ilişkin yorumlar yapılmıştır. 7. bölümde tezin tümünden çıkarılan bulgulara, önerilere ve sonuç bölümüne yer verilmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 1980 sonrası sosyal demokrat hareketin değişim ve dönüşümünün olumlu ve olumsuz özellikleriyle ortaya konulmasıdır. Küreselleşme diye tarif edilen süreç ile birlikte dünyanın siyasal, toplumsal, ekonomik v.b değişim ve dönüşümler içerisinde olduğu genel kabul gören bir yargıdır. Söz konusu değişimler, siyasal hareket ve yapılaşmalarda önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızın temel amaçlarından biri, Türkiye'deki Sosyal demokrat hareketin bu değişim ve dönüşümden nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve bir anlamda 1980 sonrası Türkiye'deki siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlara getirdiği çözüm önerilerinin diğer siyasal yaklaşımlardan ayrıştığı ve benzeştiği noktaları ortaya koymaktır.

1.3. Çalışmanın Denenceleri ve Yöntemi

Bu çalışmanın denenceleri şunlardır:

D.1. 12 Eylül Darbesinin Türkiye’deki örgütlülük düzeyine verdiği zararlar, sosyal demokrasiye de yansımıştır. Bunun sonucunda Türkiye’deki sosyal demokrat hareket sürekli bir parçalanmışlık ile dağınıklık halini aşamadığı için kendini toparlayamamış, yeniden örgütlenme konusunda ciddi sıkıntılar yaşamış ve kendi tabanından uzak kalmıştır.

D.2. Türkiye’de sosyal demokrasi, neo-liberal politikalar ve küreselleşme gibi dış gelişmelerin kapsamında aşınmaya uğramıştır. Bunun sonucunda kendi ilke ve programları konusunda ısrarcı olmayıp, toplumda egemen olan değerlere göre politika belirleyen bir sosyal demokrasi anlayışı oluşmuştur.

Sunulan tezin yöntemi literatür taramasına dayalı olup, yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın teorik kısmında sosyal demokrasinin kavramsal ve teorik açıdan ilkeleri ve temel özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında ise Türkiye’de 1980 sonrası sosyal demokrat hareket ele alınmıştır. Çalışma farklı mülakatlarla zenginleştirilmiştir.

1.4. Çalışmanın Sunuş Sırası

Birinci bölümde çalışmanın yöntemi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin kuramsal çerçevenin oluşturulması kapsamında Sosyal demokrasinin doğuşu ve tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Çalışmanın Üçüncü bölümünde Türkiye’de Sosyal demokrasinin gelişimi ve aktörleri, Dördüncü bölümünde Türkiye’de 1980 sonrası sosyal demokrasinin değişimine etki eden faktörler konusu irdelenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise Türkiye’de sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümü sürecinde partiler ve sendikalar konusu irdelenmiş, Altıncı bölümünde, günümüzde sosyal demokrasinin sorunları verilmiştir. Çalışmanın yedinci bölümünde tezin tümünden çıkarılan bulgulara, önerilere ve sonuç bölümüne yer verilmiştir.

1.5. Temel Kavramlar ve Tanımlar

Bu başlık altında çalışmada sıkça geçecek olan temel kavramlar verilmiştir.

Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasinin sanayi devriminin ve onun ortaya çıkardığı güçlü bir işçi sınıfının etkisiyle oluşmuştur. Eğer işçi sınıfı olmasaydı, siyasal demokrasi, ekonomik bakımdan güçlü sınıfların gereksinmelerine yanıt veren bir azınlık demokrasisi, bir tekilci demokrasi olarak kalacaktı. Levent Köker, Batı demokrasisinin kapitalizmin değil, kapitalizme karşı olan toplumsal güçlerin ürünü olduğunu belirtmektedir. Sosyal demokrasinin iki ön koşulu, sanayileşme ve kitle örgütlenmesidir (Kışlalı, 1991: 261, 268).

Marx ve Engels'in ilk yazılarında sosyal demokrasiyi Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti'nin sosyalizme çok az bulaşmış bir kesimi olarak tanımlamışlar ve bu tanıma paralel olarak demokratik sosyalistlerden bahsetmişlerdir. Marks'ın 1848 devrimlerinden sonra, Fransa'da burjuvazinin koalisyonuna karşı küçük burjuvalar ve işçiler arasında, Sosyal demokrat parti denen koalisyonun oluşumunu tasvir ettiği bilinmektedir. 1890'lı yıllara gelindiğinde özellikle de Almanya ve Avusturya'da kendilerine sosyal demokrat diyen işçi partileri oluşturulmuş ve bazı itirazlarına rağmen Engels, bu kelimenin kabul edilebileceğini söylemiştir. Lenin revizyonizm anlayışına örnek olarak Bernstein'i örnek gösterir. Eduard Bernstein'in sosyal demokrat ideolojinin en önde gelen teorisyeni olduğunu göz önünde bulundurursak, revizyonizme ve Bernstein'e yaptığı eleştirileri bir bakıma sosyal demokrasiye yapılan eleştiriler olarak algılanmak yanlış olmayacaktır (Tunçay 1993: 508).

Kışlalı, sosyal demokrat ideolojinin Marksizm'den sonra tarihsel bir sentez olarak oluştuğunu belirtmektedir. Kışlalı'ya göre sosyal demokrasinin, liberalizm ile Sosyalizmin sentezi olarak oluşmasının nedeni, sosyal demokrasinin bir taraftan liberalizmin ilkelerinden olan siyasal demokrasinin kazanımlarını savunurken; öte yandan toplum yararının özel çıkarların üzerinde olmasını ve emeğin savunuculuğunu gözetmesidir. Kışlalı, sosyal demokrasinin iki ön koşulunun sanayileşme ve kitle örgütlenmesi olduğunu belirtmiştir Kışlalı'ya göre siyasal demokrasi, hukuksal adalet kavramından esinlenip ve hukuk devleti kavramını

yarattığı gibi sosyal demokrasi de toplumsal adalet kavramından etkilenip sosyal devlet kavramını yaratmıştır. Sosyal adaletin, dolayısıyla sosyal demokrasinin hayata geçirilmesi için, çalışan sınıfların örgütlenme özgürlükleri büyük önem taşır. Siyasal demokrasi zengin toplumsal kesimler arasında güç dengesini temel alırken, sosyal demokrasi, emek- sermaye, işçi- işveren dengesine ulaşabildiği ölçüde hayata geçirilme imkanı bulur (Kışlalı, 1991: 110, 268, 269).

Lenin, revizyonizmin politik alanında Marksizm'in temelini, yani sınıf mücadelesi öğretisini revize etmeye çalıştığını ileri sürmüştür. Lenin'e göre siyasi özgürlük, demokrasi, genel oy hakkı gibi reformist talepler sınıf mücadelesinin altından zemini çekip alıyordu ve böylece Komünist Manifestodaki işçilerin vatani yoktur önermesi geçerliliğini yitiriyordu. Demokraside çoğunluğun iradesi egemen olduğundan devletin sınıf egemenliğinin organı olarak ileri sürülebilmesinin yanı sıra sosyal- reformist burjuvaziyle ittifaklar reddedilemezdi (Lenin 1997: 484).

Proleterya diktatörlüğü ve zora dayanan devrimi reddeden Bernstein'ın sosyal demokrasi anlayışı, politik iktidarın işçi sınıfı tarafından fethi ve bununla birlikte devleti demokrasi doğrultusunda adım adım dönüştürecek olan işçi sınıfının, politik ve ekonomik haklarının genişletmesi olarak tanımlanabilir (Tunçay 1993: 74).

Marksizm

Marksizm denilen siyasi ideolojinin, Marks ve Engels'in yaşadıkları dönemdeki, felsefi, bilimsel ve siyasal görüşlerinin, kendi entelektüel pratikleriyle harmanlanarak yeniden üretmeleriyle ortaya çıkan bir ideoloji olduğu belirtilmiştir. Marks'a göre devletin, burjuvaların işlerini gören özel bir komiteden başka bir şey olmadığı, Marks ve Engels'e göre, burjuva demokratik devrimi işçi sınıfının yararını gözetmediği ifade edilmiştir (Belge 1988: 48, 56).

Vladimir İlyiç Lenin'e göre Marksizm, Karl Marks'ın görüşlerinin ve öğretisinin sistemidir. Lenin'in deyişiyle Marks 19.yüzyılın üç ana düşünce akımı olan, klasik Alman felsefesi, klasik İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizminin sürdürücüsü ve dahiyane yaratıcısıdır. Lenin'e göre Marksizm'de devlet sınıf çelişkilerinin ve uzlaşmazlığının ürünü ve tezahürüdür. Yine Lenin devleti ezilen sınıfları sömürmenin bir aracı olarak tanımlar (Lenin 1997: 24).

Marksist ideolojinin en önemli söylemlerinden birinin bir binayı anımsatan temel ve üstyapı benzetmesi olduğu bilinen bir olgudur. Marx ve Engels'e göre, toplumun ekonomik yapısı (temel), devlet ve toplumsal bilinci (üstyapı) belirleyen koşullardır (Bottomore 1993: 558).

Feodal toplumun çöküşünden ortaya çıkan modern burjuva toplumunun sınıf çelişkilerini ortadan kaldıramamıştır. Sadece eskilerinin yerine yeni sınıfları, yeni bakış açılarını, sınıf mücadelesinin yeni biçimlerini ortaya koymuştur. Ne var ki, çağımızın burjuvazi çağının özelliği, sınıf çelişkilerini basitleştirmiş olmasıdır. Tüm toplum gittikçe artan bir şekilde iki kampa, birbirinden doğrudan karşıt iki büyük sınıfa burjuvazi ve proleterya ayrılmaktadır (Lenin, 1997: 33).

Lenin, Marks'ın iktisadi öğretisinin içeriğini, tarihsel olarak belirlenmiş herhangi bir toplumun üretim ilişkilerinin gelişim ve çöküşünü araştırmak olarak ifade eder. Lenin'in Marks'tan aktardığına göre Marks, Kapital'in önsözünde bu yapının temel amacının, modern toplumun yani kapitalist, burjuva toplumun ekonomik hareket yasasını açığa çıkarmak olduğunu belirtmiştir (Lenin 1997: 34).

Demokratik Sol

Ortanın solu kavramı, bir süre sonra demokratik sol kavramına doğru evrilirken, bizzat Bülent Ecevit tarafından yapılan birçok açıklamada bu tercihin bilinçli olarak sosyal demokrasiye karşı kullanıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca ortanın solu açıklamalarının ardından yaşanan gelişmelerde de CHP kendisini o dönemin reel sol partisi TİP'e merkez sağdaki parti AP kadar uzak hissettiğini açıkça dile getirmiştir (Kahraman 2002: 183).

Bülent Ecevit'in demokratik sol tanımına göre, sosyal demokrasi veya demokratik sol, bir paylaşımın ideolojisi olmanın yanı sıra çalışan kesim ve ekonomik olarak güçsüz halk kitleleri lehine düzenlemeler yapan bir düşünce sistematiğidir. Ecevit'in düşünce sistematiğinde demokratik sol, geleneksel kamu sektörü ve özel sektör ayırımının yanına halk sektörü adıyla üçüncü bir sektörü oluşturmak istemektedir. Halk sektörünü oluşturan unsurlar ise, halkın küçük tasarruflarının bir araya gelmesi ve sendikaların, sosyal güvenlik kurumlarının kooperatif birliklerinin liderliğinde büyük yatırımlara dönüştürülmesi ile meydana gelecek bir sektördür. Gerek kamu iktisadi teşekküllerinde, gerekse halk sektörünün

kuruluşlarında işçiler, yönetime aktif olarak katılıp, yetki ve sorumluluğu paylaşacakları ifade edilmiştir (Kışlalı 1991:126,127).

Ortanın Solu

CHP 1950'lerin ikinci yarısında, kentlerde kiteselleşen işçi sınıfını ve yoksul köylülüğü gözetken önerileri ileri sürerek, sosyal demokrasinin klasik bazı özelliklerini propagandasında kullanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan yeni CHP'nin de klasik sosyal demokrat bir parti olmayıp, CHP'nin mirasının bürokratik sınıflarüstücü geleneğinin izlerini taşıdığı belirtilmiştir. Ortanın solu sloganıyla başlayan hareketlilik, CHP'nin AP önderliğindeki sağ partiler bloku tarafından iktidardan düşürüldüğü, karma hükümetler dönemindeki icraatıyla tabanın tepkisini çektiği ve parti içi hizip çekişmelerinin çözüm arayışlarını baltaladığı bir dönemde ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ortanın solu sloganını ilk olarak, 1965 seçimleri öncesinde İnönü'nün kullandığı bilinmektedir. İsmet İnönü, 29 Temmuz 1965'te yaptığı bir konuşmada CHP'nin bünyesi itibarıyla devletçi bir parti olduğunu ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayışta olduğunu belirtmiştir. İnönü'nün bu kavramla, CHP'nin altı okundan halkçılık ve devletçiliği öne çıkarmaya yöneldiği gözlemlenmiştir. Eski milli şefin solcu yöneliminin nedenleri arasında, 1961-1965 döneminde partinin programıyla çelişen sağ politikaları unutturma anlayışı olduğu söylenebilir (Belge 1988: 2200, 2201).

Ortanın solu kavramının sanıldığı gibi tersine, Türkiye'de gerçek bir sol oluşumun önünü tıkayan temel olgulardan biri olduğu savunulmuştur. 1960'ların koşulları anımsanacak ve o yıllarda hız kazanan sol gelişme göz önünde bulundurulacak olunursa, ortanın solu, merkezîyetçi ve otoriter eğilimli bir parti olan CHP'nin söz konusu gelişmeyi kırmak için geliştirdiği bir kavram olarak yerli yerine oturtulabilir. Yapılan birçok incelemeye bakılacak olunursa, ortanın solu kavramı bir tartışmanın sonunda belirlenmiş olmadığı görülebilir. Bu kavram İsmet İnönü tarafından o dönemde geliştirilen sol terminolojiyle ilinti kurmak için kendiliğinden üretilmiş ve kullanılmıştır. Daha sonra içinin Bülent Ecevit ve arkadaşları tarafından doldurulduğu söylenebilir. Ancak, bu kavramın, İnönü'nün gerekse Ecevit'in daha sonraki açıklamalarının hemen hiçbirisinde bu kavramı reel sol bir açılımın aracı

olarak kullanılmadığı görülmüştür. Aksine Kemalizm'in ve geleneksel CHP değerlerinin yeni adı olarak sunulduğu bilinmektedir (Kahraman 2002: 183).

Neo-liberalizm

Neo-liberalizm, geleneksel sosyal demokrasinin başka bir deyişle sosyal güvence devletinin artık geçerliliğini yitirdiği savına dayanır. Bunda çıkış noktası ise, sosyal devletin çok pahalı bir lüks olduğu fikrinden kaynaklandığı söylenebilir. Neo-liberalizmin, sosyal güvenlik mekanizmalarının budanması gerektiğini savunurken, iç güvenlik mekanizmasını ve askeri devleti güçlendirerek ikilem yarattığı gözlemlenmektedir. Neo-liberalizmde sosyal devlet budanırken, sosyal devlete ayrılan paydan kat kat daha masraflı olan askeri harcamalara dokunulmadığı bilinmektedir (Cıngı ve Fincancıoğlu 2000: 94).

1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya bir kere daha sarsıldığı ve siyasi alanda da beklenmeyen gelişmeler ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Neo-liberaller ve muhafazakarların Sovyet tipi sosyalizm anlayışının baskıcı ve otoriter uygulamalarını örnek göstererek sosyal demokrat, demokratik sosyalist anlayışların ve açılımların önünü kesmek için, solun bittiği, ideolojilerin öldüğü, sosyal demokrasinin de işlevini tamamladığı şeklinde ideolojik bir kampanya başlattıkları bilinmektedir. Kendisi de kapitalizmin ideolojik boyutu olan neo-liberalizmin sözcülerinin politikalarına alan açmak için geliştirdikleri bu retorik'in tutmadığı ve kısa sürede aşıldığı belirtilmiştir (Karakaş 1996: 38).

2. SOSYAL DEMOKRASİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, dünyada sosyal demokrat ideolojinin genel anlamda nasıl doğduğu ve gelişim gösterdiği konusu irdelenmiştir.

2.1. Sosyal Demokrasinin Doğuşu

Marks, 1848 devriminden sonra, Fransa'da burjuva koalisyonuna karşı, işçiler ve küçük burjuvalar arasında sosyal- demokrat parti adı verilen koalisyonun oluşturulduğunu belirtmiştir. 1890'larda ise, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere işçi sınıfına dayanan sınıf partileri oluşturulmuştur. Bu partiler kendilerine Sosyal demokrat adını vermişlerdir. Engels, bu ismin kabul edilebileceğini bazı çekincelerine rağmen dile getirmiştir. Söz konusu isimle anlatılmak istenenin, evrensel oy hakkını savunmak, devlet yönetimine talip olmak için mücadelelere girmek, demokrasiyi toplumsal hayatın bütününe yayma olduğu söylenebilir (Bottomore 1993: 508).

Solun siyasi terminolojisinde, sosyal demokrasi tanımının, Batı Avrupa'da genel olarak farklı kullanımlara konu olduğu ve biçimsel değişiklikler gösterdiği bilinen bir olgudur. Batı toplumlarında sol ideoloji, yerleşmiş bir geleneğe sahip olduğundan, partilerin konumları ve ideolojilerinin, taşıdıkları isimden çok daha belirleyici olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir olgudur. Batı'daki sosyal demokrat nitelikli partilerin, benzer ideolojik ve siyasi özelliklerine karşın, değişik sıfatlar taşıyıp bundan ötürü kavram kargaşasına neden olmadığı bilinmektedir. Örneğin İngiliz İşçi Partisi, İspanyol Sosyalist İşçi Partisi, Fransız Sosyalist Partisi, Almanya ve İskandinavya'nın Sosyal Demokrat partileri, farklı isimleri taşımakla beraber, aynı sosyal demokrat ilkeleri savunan partilerdir. Sosyal demokrasi sözcüğünün 19. ve 20. yüzyılda farklı anlamlar taşıdığı bilinmektedir. 19. yüzyılda genel olarak kullanılan sosyal demokrat sözcüğü Marksizmin teorisini ve pratiğini aynen benimsemiş partilerin sıfatı olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda Alman Sosyal demokrat Partisi ve Rus Sosyal Demokrat Partisi bunun başta gelen örnekleridir. Tarihsel işçi hareketinin 20. yüzyılın başlangıcında ikiye bölündüğü bilinmekte olan bir olgudur. Söz konusu ayrışmada tercihlerini parlamenterizm ve demokrasiden yana yapan partiler, sosyal demokrat nitelikli kuruluşlara dönüşmüş, geçmişteki devrimci özlerine ve yöntemlerine bağlı kalanlar ise zaman içinde komünist olarak

tanımlanmışlardır. Başka bir deyişle, Marksizm’i temel nitelikleri ile kabul eden, benimseyen bir işçi hareketinden gelen ve Sosyal demokrat olarak tanımlanan söz konusu partiler 20. yüzyılın başlarında bölünmüş, bugünkü anlamı ile, sosyal demokrasiyi benimseyenler sosyal demokrat tanımını yeni bir anlamda sürdürerek, parti ismi olarak da sosyal demokrat, işçi, sosyalist v.b isimler kullanılmıştır. Öte yandan Marksist teorinin tümüne sahip çıkanlar ise komünist tanımını kullanmışlardır (Cem 1984: 14,15).

Almanya Örneği

1861’de başta Saksonya hükümeti tarafından başlatılan, arkasından da Alman devletlerinin sürdürdüğü bağımsız işçi derneklerinin yeniden kurulmasına izin politikasının önemli bir adım olduğu ifade edilmiştir. İşçi sınıfındaki siyasetin canlılığın gelişme göstermesinde en önemli atağı yapan dernek, 1862’de kurulan Lasalle’ci Vorwaerts (İleri) adlı dernek olmuştur. Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin kuruluşunda önemli yeri olan Allgemeine Deutsche Arbeiterverein (Genel Alman İşçi Derneği) adlı derneğinin 1863 yılında Lasalle taraftarları ve işçi derneklerinin bir araya gelmesiyle kurulduğu bilinmektedir. Buna karşılık, işçilerin bağımsız bir politika izlemesinden rahatsız olan burjuvazi, yine 1863’te liberallerle iyi ilişkiler içinde olan 54 işçi derneğinin katılımıyla Vereinstag Deutscher Arbeitervereine (Alman İşçi Dernekleri Kongresi) adı altında bir kongre toplamıştır. Burjuvazinin talebiyle başlatılan ve her yıl toplanan bu örgütlenmenin, zamanla burjuvazinin egemenliğinden çıkıp bağımsızlaşarak işçi hareketi içinde önemli bir grup olduğu bilinen bir olgudur. Alman sosyal demokrasisini birleştirmeye götüren ilk adım, Alman İşçi Dernekleri Kongresi üyesi işçi derneklerinin 7-9 Ağustos 1869’da Eisenach’da toplanmasıyla atılmıştır. Eisenach kongresiyle partileşen Almanya’daki sosyal demokrat hareketi, 1875 Gotha kongresiyle birlikte örgütsel bütünlük sağlayıp birleşmesini tamamlamıştır. Lasalle’nin temel politik görüşleriyle Enternasyonal’in ilkelerinin birleştirilmesiyle siyasi çizgisi oluşturulan bu partinin adı, Sozialdemokratische Arbeiterpartei (Sosyal Demokrat İşçi Partisi) -SDAP olarak belirlenmiştir (Bora, 2004: 38, 39).

Ferdinand Lasalle, 1863 Mayıs'ında Leipzig'te Alman Genel İşçi Birliği'ni kurmuştur. 1869 yılında ise W.Liebkecht ve A.Bebel tarafından Eisenach'ta Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurulduğu bilinmektedir. Her iki örgüt 1875'te Gotha'da Alman Sosyalist Partisi adı altında birleşmiştir. 1878'de kapatılan bu parti 1890'da Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) olarak yeniden kurulmuştur. 1891'deki Erfurt Programıyla sonra ideolojik yönden kararlı hale gelen SPD'nin, 1912 yılında Alman Reich Parlamentosunun en güçlü partisi haline geldiği bilinmektedir. Bundan sonra parti Birinci Dünya Savaşı sırasında ikiye bölünmüştür. Savaşa karşı olan grubun, SPD'den ayrılarak Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Partisini (USPD) kurdukları, bunun dışında kalan sosyalistlerin ise W.Liebkecht ve Rosa Lüksemburg öncülüğünde Spartakus Birliğini kurdukları bilinmektedir. 1959'da Bad Godesberg'te toplanan Parti Kurultayında, programında yaptığı köklü değişiklikler nedeniyle SPD, İşçi Partisi'nden Halk Partisine dönüşmüştür. Serbest Piyasa Ekonomisini benimsemesi ve o zamanki Federal Almanya'nın Batılı ülkeler ile olan tüm bağlantılarının tanınması söz konusu değişikliklerden en önemlileri olarak sıralanılabilir (Pekin 1993: 9, 10).

2.2.Sosyal Demokrasinin Genel İlkeleri

Bu başlık altında Sosyal demokrasinin genel ilkelerine yer verilmiştir.

Özgürlük

CHP programında özgürlük, insan kişiliğinin, düşüncesinin, yaratıcılığının, kavrayışının ve yeteneklerinin engelsiz ve sürekli olarak gelişebilmesinin en başta gelen koşulu olarak tanımlanmıştır. Anayasalarda çağdaş, çoğulcu, demokrasilerin tüm özgürlüklerinin yer almasının gerekliliği belirtilen CHP Programına göre, siyasal, düşünsel, toplumsal, dinsel ve bireysel özgürlüklerin bir bütün olduğunun yanı sıra, özgürlüklerin özü olarak ifade edilen insan haklarına her düzeyde sahip çıkılması gerektiği ve bu hakların ihlaline kesinlikle son verilmesi gerektiği de ifade edilmektedir. CHP'ye göre, siyasal, düşünsel, toplumsal, dinsel ve bireysel özgürlükler bir bütün olduğu ve özgürlüklere bu bütünlüğü içinde sahip çıkmak gerekliliği vurgulanmıştır. Yine CHP'nin özgürlük tanımına göre, demokrasi, barış

ve insan hakları çerçevesinde her türlü düşüncenin konuşulabilme, yazılabilme ve örgütlenebilmesi gerektiği belirtilmiştir (CHP Programı 2005: 38, 39).

SHP Programına göre ise özgürlüğün gerçekleştirilebilmesi için bireylerin her türlü toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel baskıdan kurtarılması gerektiği ifade edilmiştir. Kişilerin özgürlüğünün, ancak başkalarının özgürlüğünün koruma zorunluluğuyla kısıtlanabileceği öngörülmektedir. Söz konusu programa göre, özgürlüğün sağlanması için vazgeçilmez koşulların başında düşünce, inanç, örgütlenme ve anlatım özgürlükleri geldiği ifade edilmiştir (SHP Programı 1993: 21).

Eşitlik

SHP programında eşitlik, insanlığın bütün değerlerinden herkesin ortak bir biçimde yararlanması inancı olarak tanımlanmıştır. SHP'ye göre eşitlik, bireyin tekdüzeliğini değil, tam aksine özgür gelişmenin yaratacağı farklılıkları içerir. Söz konusu programına göre, toplumda kişiler arasında özgürlükleri kullanma, haklar ve siyasal katılma olanakları açısından hiçbir ayırım bulunmamalıdır (SHP Programı 1993: 21).

CHP Programı eşitliğe bakış açısı gelirlerin oluşumunda ve paylaşımındaki adalet olarak ifade edilebilir. Bundan yola çıkarak, söz konusu programda, eşitlik tanımında fırsat eşitliğinin öncelikli olduğu söylenebilir. CHP'ye göre, herkesin hayata, mümkün olduğunca eşit koşullarda başlayabilmesi ve kimseye haksızlık yapılmaması sağlanmalıdır. CHP'nin eşitlik anlayışında, eğitime ve kadına öncelikli önem verildiği önemle vurgulanmıştır (CHP Programı 2005: 40).

Emeğin Üstünlüğü

SHP Programında emek en yüce değer olarak tanımlanır. İnsan yaratıcılığının ve üretkenliğinin temel kaynağı olarak nitelendirilmiştir. SHP'ye göre insana saygı, emeğe saygıyı gerektirmektedir.

CHP Programında yer alan emeğin üstünlüğü tanımında ise, emek, insan yeteneklerinin gelişmesinde, insan kişiliğinin oluşmasında ve insanın toplumla bütünleşmesinde temel etken olarak ifade edilmiştir. CHP Programında, insan yaratıcılığının ve üreticiliğinin oluşumunda emeğin en yüce değer olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında emek, insandaki yaratıcılığın ve güzelliğin dışı

yansıması olarak tanımlanmıştır. Söz konusu programda, teknolojinin gelişimi ve yeni toplumsal ayrışma ölçülerinin oluşumu, çağımızda emeğe yeni bir boyut getirdiği belirtilmiştir. Buna göre, klasik tanımındaki kol ve düşün işçilerinin yanın sıra çalışanların, sanatçılardan iş yöneticilerine, serbest meslek sahiplerine, üreticilere, sanatkar ve esnafa kadar geniş bir kesimi kapsadığı belirtilmiştir. Bunun yanında, emeğin, el ve düşün emeği ayrımı gözetmeksizin, niteliğine ve üretkenliğine göre, toplum ve insanlık yararlılığına göre, güçlülüğü ve tehlikelerine göre, maddi ve manevi karşılığının alınması gerekliliği ifade edilmiştir (CHP Programı 2005: 42).

Sosyal Adalet ve Fırsat Eşitliği

CHP'ye göre, sosyal demokrasi, toplumun tüm sınıf ve kesimleri arasındaki ilişkilerin sosyal adaleti ile ekonomik ve sosyal eşitlik olarak anlaşılan fırsat eşitliğini gerçekleştirecek bir biçimde düzenlenmesini öngörmektedir. Sosyal demokrasi, fırsat eşitliğini, bütün insanların aynı olanaklardan yararlanmasının sağlanması ve bunun yanında, toplumdaki herkesin, toplumun her türlü olanağından yararlanması konusunda eşit şansının bulunması olarak tanımlamıştır. Sosyal demokrat ideolojide, eşitlik kadar önem taşıyan bir başka kavram, tüm yurttaşları sosyal güvenlik kapsamına almayı ve herkese güvenceli bir yaşam sağlamayı öngören sosyal adalet ilkesidir (CHP Eğitim El Kitabı 1999: 106).

SHP Programında sosyal adalet, yaratılan sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerin; toplumun tüm katmanları, zümre ve grupları oranında, toplumsal dengeleri sağlayabilecek bir biçimde paylaşılması olarak ifade edilmiştir. SHP'ye göre söz konusu bölüşüm yoksullukta değil refahta odaklaşan adil bir bölüşümdür (SHP Programı 1993: 22).

Dayanışma

CHP Programına göre, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması dayanışmanın gelişmesi için gerekli tüm yöntemlerden yararlanılmalıdır. CHP Programında, sosyal demokrasinin insan ve toplum anlayışına göre, sorumluluk ortak olduğu ve devletin bu konuda her türlü önlemi alması gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu programda yaşlılar ve yalnızların toplumun ortak duyarlılığı ve ortak kaygısı olması gerektiği belirtilmiştir. CHP'nin sosyal demokrasi anlayışına göre, toplumsal

dayanışmanın, halkın yönetim sorumluluğunu üstlenmesi, dengeli ve hakça gelir dağılımı ve vergilendirmeyle, yaygın sosyal güvenlikle, kamusal hizmet kuruluşlarıyla, engelliler için özel olanaklarla gönüllü sivil toplum örgütleriyle sağlanmalıdır (CHP Programı 2005: 41, 42).

SHP Programındaki dayanışma anlayışına göre, bireyler arasındaki yaşam düzeylerinin daha üst düzeylere yükseltilmesi, haklarının korunması ve geliştirilmesi, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla yaşama geçirilmesi yönündeki dayanışmayı aynı zamanda ahlaki bir davranış olarak kabul etmektedir (SHP Programı 1993: 22).

Demokrasi

CHP Programında demokrasi, bir anlayışlar ve değerler bütünü ; ve bir kültür olayı olarak tanımlanmıştır. CHP'ye göre, demokrasinin bir yaşam biçimine dönüşebilmesi için, özgürce yaşayıp farklılaşarak, uygarca uzlaşma yeteneği, farklı olanların birlikte yaşayabilme özelliği, karşıtların meşruiyeti anlayışı, hoşgörü ve sentez alışkanlıklarının sistemli bir şekilde özendirilmesinden geçmektedir (CHP Programı 2005: 46).

SHP Programında ise demokrasi sosyal demokrasinin temel ilkesi olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu programda sosyal demokrat bir parti kişi, sınıf ve zümre diktatörlüklerini reddetmelidir. Bu anlamda yine SHP tarafından, sosyal demokrat olduğunu söyleyen bir partinin, nedeni ne olursa olsun, askeri baskılara karşı olması gerektiği belirtilmiştir. SHP, özgürlük ve demokrasinin, anti-demokratik yöntemlerle korunamayacağını ve geliştirilemeyeceğini savunmaktadır. Söz konusu programda, azınlığın çoğunluk üzerindeki her türlü baskısı reddedildiği gibi, çoğunluğun da azınlığın tüm haklarına saygılı olması ve onu güvence altına alınmasının demokrasinin bir gereği olduğu ortaya konulmaktadır. Yaygın, etkin, bütün kurum ve kurallarıyla işletilmeyen demokrasi olmayınca sosyal demokrasinin gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmektedir (SHP Programı 1993: 22).

İnsan Hakları

SHP Programında sosyal demokrasinin tarihi, aynı zamanda insan hakları için mücadelenin tarihi olarak ortaya konulmaktadır. SHP, insan haklarıyla insandır

anlayışını savunmakta ve yaşama hakkı bunların başında geldiğini ifade etmektedir. SHP' göre, devlet ve ekonominin, insanlar ve onların hakları için oluşturulduğuna değinilmiştir. Söz konusu programda, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve benzeri uluslar arası sözleşmelerin gereklerinin eksiksiz olarak yerine getirilmesi ifade edilmiştir. Evrensel insan haklarının tam olarak uygulanabilmesi için, özgürlüklerin, siyasal katılım hakkının ve temel sosyal hakların eşit ölçüde güvenceye alınması gerektiği de SHP Programında ifade edilmiştir (SHP Programı 1993: 23).

CHP'ye göre, insanların kişiliklerine bağlı, doğuştan gelen ve vazgeçilemez, devredilemez, dokunulamaz temel hak ve özgürlükleriyle toplumun içinde yaşamın kurallarına uygun belirli sorumlulukları vardır. CHP Programında, partinin, özgürlükçü, çoğulcu demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlerliğini sağlaması öngörülmüştür. Bu anlayışın sonucunda ise, CHP'nin uluslararası anlaşma ve sözleşmelerle düzenlenen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı tarafından kabul edilen Helsinki Sonuç Bildirgesi ile Paris Şartı ilkelerinin iç hukuk olarak uygulanmasını gerekli gördüğü belirtilmektedir (CHP Programı 2005: 63).

Barış

CHP'nin Programında “Yurtta barış dünyada barış” ilkesinin parti tarafından temel ilke olarak alındığı belirtilmiştir. Sosyal demokrasinin dünya barışına, evrensel dayanışmaya kendi özgün katkısını sunması gerektiği parti programında dile getirilmiştir (CHP Programı 2005: 50).

SHP Programında ise, dünya insanının barış içinde yaşamasını tehdit eden silahlanmaya karşı olduğu belirtilerek, “Yurtta barış cihanda barış” ilkesinin partinin temel ilkesi olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu programda, SHP'nin barış anlayışı uluslararası düzende ülkeler arasında işbirliğinin, karşılıklı saygının ve ulusların eşit egemenlik haklarının korunduğu bir temelde ortaya konulmuştur (SHP Programı 1993: 23).

2.3. Sosyal Demokrat Partilerin Genel Özellikleri

Cem'e (1984: 17-117) göre sosyal demokrat partilerin genel özellikleri şunlardır:

Birinci olarak, Sosyal demokrat hareketin, kaynağını işçi hareketinden alan, özellikle ücretlileri ve maaşlıları temsil etme iddiasında bulunan, işçi sendikalarıyla yakın bağları bulunan hareket olma özelliğini taşıdığı savunulmaktadır. İkinci olarak, genellikle Sosyalist Enternasyonal üyesi olan ve bu topluluğun temel yaklaşımını paylaşan partiler olduğu belirtilmiştir. Üçüncü olarak, klasik demokrasiyi ya da başka bir tanımla burjuva demokrasisini, çoğulcu toplum ve siyaset anlayışını, parlamenter sistemini benimseyen ve parlamentodaki varlıkları nedeniyle klasik demokrasinin yeni bir anlam ve meşruiyet kazandığına inanan partiler oldukları ortaya konulmuştur. Dördüncü olarak, Sosyal demokrat partilerin, eşitlikçi, sosyal adaletli, güvenli, sosyo- ekonomik modeli amaçlayan ve söz konusu ilkelerin gerçekleşmesi için vergi, denetim, katılım ve kültür araçlarını kullanmayı öngören, piyasa mekanizmasını ve serbest piyasa ekonomisini reddetmeyen partiler olduğu ileri sürülmüştür. Beşinci olarak, Sosyal demokrasinin, çeşitli ülkelerin kendi iç koşullarına ve birikimine göre farklılık gösteren gelişme çizgileri izlediği ifade edilmiştir. Altıncı olarak, Sosyal demokrat ideoloji net ve köşeli olmayan bir ideoloji olarak tanımlanabileceği savunulmuştur. Genel yaklaşımı ve tahlillerinde Marksizm'den esinlendiği ve önceleri bir işçi hareketi olduğu bilinmektedir. Sosyal demokrat ideolojinin Marksizm'in ideolojisine ve pratiğine, işçi sınıfı adına getirdiği eleştirilerde ve yaptığı revizyonda kendi özgün kimliğini yarattığı söylenebilir. Buna ek olarak, Sosyal demokrasinin, başlangıçta orijinal bir ideoloji hatta orijinal bir uygulama olmaktan çok, başkalarına getirdiği eleştirilerde kendi özgün ideolojisini ve pratik kimliğini bulduğu iddia edilmiştir. Yedinci olarak, demokrasi yönünde tercihini yapmış bir solun köklü bazı değişimler yaşayacağı, bazı yeni özellikler alacağı açık olduğu belirtilmiştir. Bunun sosyal demokrat sol, evrimci, paylaşımcı, uzlaşmacı, dengeci nitelikler de taşıyacağı savunulmuştur. Sekizinci olarak, Sosyal demokrat ideolojinin, kendini bir çeşit denge ideolojisi olarak tanımladığı ifade edilmiştir.

Sosyal demokrasinin başta gelen özelliklerinden birisi, piyasa ekonomisini devlet müdahalesi ile bağdaştırmaya çalışmaktadır. Batıdaki sosyal demokratların,

kapitalizmi ortadan kaldırmak için değil onu insancıllaştırmak için çalıştıkları belirtilmiş, Sosyal demokrasinin liberal demokratik ilkeleri benimsediği ve siyasal değişimin barışçı anayasal yollarla olabileceğini kabul ettiği ortaya konulmuştur. Kapitalizm servetin oluşumunda kabul edilebilir tek model olarak kabul edildiği Sosyal demokrasinin bir diğer özelliği olarak sunulmuştur. Bunun yanında, Kapitalizmin ahlaki olarak eksik olduğu, servetin dağıtımında yapısal eşitsizliğe ve yoksulluğa neden olduğu kabul edilmiştir. Sosyal demokrasinin bir başka özelliği, Kapitalizmin sorunlarının devlet tarafından ekonomik ve sosyal mühendislik ile düzeltilebileceği yönündeki inancı olarak ortaya konulmuştur (Haywood 2003: 139-141).

2.4. Sosyal Demokrat Partileri Kitle Partileri Haline Getiren Koşullar Nelerdir?

19. yüzyılda Avrupa'yı etkileyen en önemli olgunun, bu yüzyılın bir devrimler ve halk ayaklanmaları çağı olduğu bilinmektedir. 1830 ve 1848 Devrimleri ve 1871 Paris Komününün yeni yeni güçlenmekte olan burjuva sınıfını bir hayli ürküttüğü ileri sürülmüştür. Öyle ki burjuvazinin, halk ayaklanmalarının oluşturduğu endişeler nedeniyle yavaş yavaş gücünü yitiren aristokrasiye ve aristokrasinin ittifak kurduğu kiliseye sığınmakta çareyi bulduğu görülmüştür. Burjuvazi, Fransız Devrimi öncesinden savunduğu özgürlük, dayanışma gibi liberal değerleri savunmaktan, işçi sınıfının güçleneceğini düşünerek vazgeçmiş ve tutucu hale gelmiştir. Böylelikle, Fransız Devriminin ilkelerini savunmak sosyal demokratlara düşmüştür. O zamandan beri, her ne kadar liberal ilkelerin sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri olarak sayılmaya başlandığı görülse de, söz konusu ilkelerin, sadece o dönemin gereği olarak sosyal demokrat hareketin korumasına emanet edildiği söylenebilir. Söz konusu ilkelerin sosyal demokrat olmak için yeterli olmadığının göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Fincancıoğlu 2003: 15,16).

Ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimlerinin ve özellikle de işçi sınıfının mücadelesinin ilk aşamasını, yalnızca varlıklı kesimlere tanınan genel ve eşit oy hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerin kendilerine de tanınması için verilen savaş oluşturmuştur. 1789 Devrimi'nin sonucu olan bu temel haktan işçi sınıfının yararlanması Fransa'da 1848 İhtilallerinden sonraya rastladığı bilinen bir olgudur.. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, feodal dönemdeki ekonomik ve siyasal bakımdan

egemen sınıf olan aristokrasinin yerini burjuvazi almaya başlamıştır. Bununla birlikte sanayi devrimi ile birlikte işçi sınıfı ekonomik açıdan olmasa da toplumsal açıdan büyük bir güç kazandığı bilinmektedir. İşçi sınıfı siyasal rejimde etkili olma olanağını, sayısal çokluğa ve örgütlenme gücüne dayanarak ele geçirmiştir. Ekonomik sıkıntıları olmayan sınıfların devletten beklentilerinin, yalnızca yasalar önünde eşitlik ve dış güvenlik olduğu bilinmektedir. Ancak işçi sınıfının ve ekonomik olarak güçsüz kesimlerin devletten beklentileri çok daha farklı olmuştur. İşçi sınıfının devletten korunmanın yanında yardım edilmeği istediği bilinen bir olgudur. Kent soylularım ise büyük balığın küçük balığı yutması anlamına gelen bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler söylemiyle devletten, kendilerine göre yansızlık talep ettikleri bilinmektedir. Yeni oluşan toplum kesimlerinin sorunlarının çözümünün devletin müdahalesini ve zayıf olanın korunmasını gerektirdiği bilinen bir olgudur. Sosyal demokrasinin doğuşunu bir anlamda bu koşulların sağladığını söylenebilir (Kışlalı 1991: 262, 263) .

Tarihsel olarak kilisenin sosyal demokrat ya da parlamenter sosyalist hareketlerin biçimlendirilmesini sağlayan nedenlerden biri olduğu söylenebilir. Aristokrasinin, kapitalizmin gelişmesine paralel olarak gücünü yitirmeye başlaması, sahip olduğu uçsuz bucaksız topraklar nedeniyle, feodal bir beylik görüntüsünü veren kilisenin, feodal aristokraziyle işbirliği yapmasına neden olmuştur. Kiliseyle halk arasına mesafe girmesine yol açan bu gelişmenin laiklik akımına, tabanı ekonomik olan yeni bir gerekçe kazandırdığı söylenebilir. Bunun yanında kilisenin çok önemli bir işlevi olan sosyal dayanışmayı sosyal demokrasiye aktardığı görülmüştür. Sanayileşme sonucunda köyden kente göç eden büyük kitlelere kilise değil, sosyal demokrat belediyelerin yardım etmiştir. Emekçi kitleleri sosyal demokrat partiler yaklaştıran temel nedenlerden birisinin de, söz konusu partinin program ilkelerinden çok bu pratik ilişki olduğu bilinmektedir. Kilisenin aristokratik yapısının, halkla sosyal demokrat partiler arasındaki yakınlaşmayı ve kaynaşmayı kolaylaştırması nedeniyle, parti pratiğine de sosyal dayanışma gibi olumlu bir özellik kazandırdığı görülmüştür. Böylece sosyal demokrat partileri, kapitalist sistemin yarattığı yoksullaşmaya karşı alternatif haline getiren ilkeler, sosyal dayanışma pratiğini de kazanarak, emekçi bir sınıf tabanı yaratmıştır. Sosyal demokrat partilere emekçi tabanı sağlayan faktörlerden birinin genel oy savaşımı olduğunu söylemek yanlış

olmayacaktır. Liberal partilerin, aristokraziyle ittifak kurması nedeniyle sosyal demokrat partilerin genel oy savaşımını sahiplenmesi dolayısıyla kitle partisi haline dönüştükleri ve Sosyal demokrat partilerin Avrupa'nın ilk gerçek kitle partileri olduğu gözlemlenmiştir (Fincancıoğlu 2003: 15,16).

2.5. Sosyal Demokrasinin Evrimi

Bu başlık altında sosyal demokrasinin evrimi verilmeye çalışılmıştır.

2.5.1. Tarihsel Yol Ayrımı: Sosyal Demokratlar ve Komünistler

Başta Almanya ve Avusturya olmak üzere sosyal demokrat olarak tanımlanan partiler, işçi sınıfı partisinden kitle partisine dönüştükçe bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu bağlamda sosyal demokratların, sosyalizm mücadelelerini, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki meclislerde sandalye çoğunluğu kazanarak mı sürdürmeleri gerektiği, yoksa yine söz konusu mücadeleyi, parlamento dışında illegal olarak mı sürdürme ikilemi arasında tercih yapmak zorunda oldukları ortaya konulmuştur. 1917'de Rusya'da Bolşeviklerin ve daha sonra da Avrupa'da faşist yönetimlerin iktidara gelmesi ile birlikte şiddet meselesinin üzerinde sürekli tartışılan bir konu olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal demokrat diye tanımlanan liderlerin çoğunun, Avusturya Sosyalist Partisi'nin (SPÖ) 1926'daki Linz Kongresi'nde Bauer tarafından savunmaya yönelik şiddet deyimine formüle edilen, kitle grevi ve siyasi ayaklanmaya ancak burjuvazinin şiddeti karşısında en son alınacak önlem olarak başvurulması düşüncesi üzerinde anlaşmaya varılan bir konu olduğu belirtilmiştir. Sosyal demokrat partilerin çalışmalarını parlamenter temsil üzerinde yoğunlaştırmaları fikri Michels tarafından 1911 yılında formüle edilen bir başka soruna yol açmıştır. Michels'e göre, sosyal demokrat partiler legal kitle partilerine dönüştükçe bu partilerin lider ve yöneticileri giderek burjuvalaşıyordu. Michels söz konusu durumun, sosyal demokrat partilerin yönetim kadrosu ile üyeleri ve destekleyicilerinin arasında köklü bir ayrıma neden olduğunu ve bu eğilimin reformist politikaları da beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Bunun yanında sosyal demokrat siyasetin reformist eğilimlere neden olan iki özelliğinin daha olduğu eleştirmenlerce vurgulanmıştır. Eleştirmenler, bunlardan birinin demokratik sistemde çoğunluğun elde edilmesi için işçi sınıfının yanında diğer toplumsal gruplara da

yönelmek ve gerektiğinde diğer partilerle koalisyona girme gibi bir gereksinimin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Reformizme zemin hazırlayan diğer bir özellik ise, sosyal demokrat partilerin politik çalışmalarının çoğunu kapitalizm içinde kısmi reformlar kazanmaya ayırmışlardır. Seçim kampanyalarında günlük reformlar ve gündelik siyaset olarak özetlenebilen bu reformların sosyalizme geçiş amacına ters düşmesine de, bu hedefin ikinci plana atılmasına neden olduğu belirtilmiştir. Sosyal demokrat partilerin kendilerini devrimci partiler olarak tanıtmaları 1914'e kadar sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında, sosyal demokrat parti liderlerinin çoğunun kendi milli hükümetlerine destek vermeleri ve Rusya'da Bolşeviklerin zaferi, bu partilerin Lenin, Komünist- Leninist partiler ve Komünist Enternasyonal tarafından gerçek anlamda Sosyalist olmayan reformist partiler olarak adlandırılmalarına neden olmuştur. 1917'den sonra Marksist düşünce Sosyal demokrasi ve Komünizm (Leninizm, Bolşevizm) olarak ikiye bölünmüştür. Sosyal demokratların ise bu ayrıma bakışlarının sosyalizm ile otoriter ve totaliter sosyalizm ayrışması olarak baktıkları söylenebilir (Bottomore 1993: 509, 510).

19. yüzyılın sonlarında August Bebel ve William Liebknecht, Marksizmin Alman İşçi hareketince bir çeşit eylem yöntemi ve politik ideoloji olarak benimsenmesin de büyük katkısı olan düşünürlerdir. Avusturya- Macaristan, Rusya, İskandinavya, Hollanda, İsviçre gibi Sosyal Demokrat Partileri Marksist Düşünce doğrultusunda ve Alman Sosyalistlerin etkisi doğrultusunda kurulmuşlardır. Eduard Bernstein, Marksist ideolojinin revizyonunu önermesiyle birlikte Alman ve İskandinav Sosyal Demokrat Partilerinde devrim (revolution) yerine evrim (reform) düşüncesi daha ağır bastı. II.Enternasyonal toplantısı devrimci- evrimci tartışmaları arasında geçti. II.Enternasyonal'dan kopan devrimciler III.Enternasyonal'i (Komünist Enternasyonal) kurmuşlardır (Pekin 1993: 4).

1959 Bad Godesberg programı ise sosyal demokrasi ile Marksizm arasındaki ayrımın açıkça kabul edilmesi nedeniyle bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Daha önceden Marksist söylem kullanan ve devrimci hedefleri savunan bazı sosyal demokrat partilerin, böylesi amaçları bırakıp, temeline kapitalizm reformu ve karma ekonomiyi alan politikaları benimseyerek işçi sınıfı partilerinden halk partilerine dönüştükleri bilinmektedir. Bunun en önemli örneğini Bad Godesberg programıyla Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) oluşturduğu

görülmüştür. İngiltere’de ise bu gelişmeye verilebilecek en güzel örnek, yine bu tarihlerde sosyalist olmayan bir merkez partisi olarak kurulan Sosyal Demokrat Parti olmuştur. Diğer ülkelerdeki partilere bakacak olursak, Batı Avrupa’da da buna benzer bir durum görünmektedir. Batı Avrupa’daki komünist partiler, Batı Avrupa’nın klasik demokrasi anlayışıyla, temsil kurumları ve demokrasinin önemine atıfta bulunarak proleterya diktatörlüğü terimini kullanmaktan vazgeçmişlerdir (Marksist Düşünce Sözlüğü 1993: 509).

Almanya’da Sosyal Demokrat Hareket, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyıl başlarında özellikle merkezi ve Kuzey Afrika’daki işçi sınıfı hareketinin ağırlık merkezini oluşturmuştur. Kuramsal alanda yol göstericilik misyonunu taşıyan Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD’nin güçlü ve geniş örgütlenmesi ve pek çok ünlü ve orijinal düşünürüyle en önde gelen referans makamı olduğu bilinmektedir. SPD içinde yapılan ideolojik tahliller, tartışmalar ve alınan siyasi tavırların Avrupa’daki diğer sosyal demokrat partiler için belirleyici olduğunu söylemek doğru bir söylem olacaktır. Sosyal demokrat partilerin klasik çağında ortaya çıkan ihtilalci – merkez-reformcu kanatlar gibi fraksiyonlar en keskin, en açık ifadesini bu parti içinde bulmuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra bölünen SPD, Nazilerin iktidara gelmesiyle kapatılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında partinin farklı bir ideolojik çerçevede yeniden kurulmasıyla birlikte bir zamanlar çok sık yaşanan ihtilal mi reform mu tartışmalarının giderek geçmişte kalmıştır. 1959 yılında Bad Godesberg’de toplanan parti kurultayında yeni bir programın kabulüyle SPD’ de yeni bir dönem açıldığı söylenebilir (Özdalga 1984: 45).

Sosyal Demokrasinin kurucu ülkesi sayılan Almanya’da sosyal demokrat harekete yönelik atılımlar diğer Avrupa ülkelerinden daha erken bir tarihte 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. 1848 tarihini temel alacak olunursa ve eğer sosyal demokrasinin uzun bir süre temel dayanağı olarak kabul edilen işçi hareketi ile birlikte değerlendirilirse, sadece Almanya’da değil, Fransa’da da sosyal demokrat hareketin güçlü varlığından söz edilebilir. Sosyalist düşüncenin kilometre taşları olarak kabul edilen Avrupa’daki büyük dönüşümlerin başladığı 1848 Devrimi, bu sürecin hemen ardından aynı yılda yayınlanan Komünist Manifesto’nun ve yüzyılın sonuna doğru yayınlanan Kapital’in sosyal demokrat düşüncelere yansımaları önemli olduğu bilinmektedir. Eisenach programının yayın tarihi olan 1869 yılı, Alman

sosyal demokrasisinin partileşme tarihi olarak kabul edilmiştir. Sosyal Demokrasinin Marksist ideolojiyle olan uzun, sancılı ve üretken olarak tanımlanabilecek hesaplaşmasının, Eisenach Programı'nın deklare edildiği tarihten başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam edecek olan uzun bir döneme yayıldığı görülmüştür. Marks'ın Gotha ve Erfurt programıyla ilgili önemli düşünsel açılımları ürettiği eleştirilerinin, sosyal demokrasi ile Marksizm arasındaki hesaplaşmanın önemli adımlarından biri olarak değerlendirildiği bilinmektedir. (Kahraman 2002: 158).

2.5.2. Marksizmden Kesin Bir Kopuş: Bad Godesberg Programı

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Kasım 1959'da Bad Godesberg'de kabul ettiği programın, çağdaş sosyal demokrat ideolojiyi yansıttığını ifade eden Kışlalı' ya (2003: 24,125) göre bu programın ana çizgileri şöyle özetlenmiştir:

Birinci olarak, özgür bir ekonomi politikasının ana görevinin, büyük ekonomik işletmelerin gücünü denetlemek olduğuna değinilmiştir. Devletin ve toplumun, güçlü çıkar guruplarının yemi haline gelmemesi gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak, etkili küçük ve orta boy işletmelerin, büyük işletmeler karşısında varlıklarını koruyabilmek için güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Özel gruplar piyasaya egemen olmalarını engellemek açısından, kamu işletmelerinin rekabeti mutlak sonuç verecek bir araç olarak nitelendirilmiştir. Üçüncü olarak, kamu mülkiyeti ve kamu denetiminin hiçbir çağdaş devletin vazgeçemeyeceği meşru bir biçim olduğu ifade edilmiştir. kamusal mülkiyetin ekonomik güçler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir biçimde örgütlenmesi başka araçlarla güvence altına alınmadığı zaman, yararlı ve zorunlu olacağı görüşü savunulmuştur. Dördüncü olarak, devletin elinde de olsa, ekonomik gücün her türlü yoğunlaşmasının tehlike yaratacağı iddia edilmiştir. Bu nedenle de kamu mülkiyetin, yönetsel özerklik ve yerinden yönetim ilkelerine göre kullanılması gerektiği ileri sürülmüştür. Beşinci olarak, Sosyalizmin özünün, dün olduğu gibi bugün de, yönetici sınıfların ayrıcalıklarının yok edilmesinde ve bütün insanlara özgürlük, adalet ve refah getirilmesini gerektirdiği savunulmuştur. Sosyal Demokrat Partinin, işçi sınıfının partisyken, giderek tüm halkın partisi olduğu ileri sürülmüştür. Altıncı olarak, işlerin bizzat yurttaşlar tarafından yönlendirilmesi de dahil olmak üzere, yerel özerklik ilkelerinin sosyal

demokrasi için önemine değinilmiş, derneklerin çağdaş toplumun yararlı kurumları olduğu belirtilmiştir.

Sosyal demokrat nitelikli partilerde her zaman program tartışmaları çok önemli yer tutmuştur. Özgür ve eşit bir topluma nasıl ulaşılacağı tartışılması ve reformların içeriğinin her zaman ilgi yarattığı belirtilmiş, Sosyal demokrat partilerin tarihi bir bakıma program tartışmalarının tarihi olarak nitelendirilmiştir. Sosyal demokrat soldaki en önemli ve en çok ses getiren dönüşümü II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın yaşadığı ifade edilmiştir. Solun ve dünyanın en eski ve köklü partisi olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 1959 Bad Godesberg kurultayında kabul edilen yeni programlarıyla, Marksizm'in bazı kavram ve önerilerinin geçerli olmadığını ilan etmiştir. O güne kadar kendisini "işçi sınıfı partisi" olarak niteleyen SPD, Bad Godesberg'de "sol görüşlü bir halk partisi" olarak tanımlanmıştır. Köklü bir değişim olarak tanımlanan Godesberg Programı'nın, tarihi deneyimlerden yeni sonuçlar çıkarttığı belirtilmiştir. Bad Godesberg'de Programında, sosyal ve ekonomik reformlarla ve toplumun demokratikleşmesi suretiyle özgürlük, adalet ve dayanışmanın gerçekleştirilmesinin, demokratik sosyalizmin görevi olarak kabul edildiği açıklanmıştır (Karakas, 2005).

2.6. Küreselleşme ve Sosyal Demokrasi

Çalışmanın bu bölümünde sosyal demokrasinin küreselleşme ile olan ilişkileri irdelenecektir. Bu bağlamda küreselleşmenin ne olduğuna, tarihçesine ve geçirdiği evrelerin yanında küreselleşmenin ulus- devlet ile devlet dışı aktörlerle ilişkisine değinilecek ve genel bir sonuca varılacaktır.

2.6.1. Küreselleşme

Küreselleşme son çeyrek yüzyılın en popüler çalışma ve tartışma konularından biri olduğu bilinmektedir. Küreselleşmeyle çok boyutlu ve karmaşık bir olduğu ileri sürülerek, söz konusu olguyu bir süreç olarak ele almanın daha doğru olacağı ifade edilmiştir. Bu sürecin ekonomik boyutu yanında, sosyal, kültürel ve politik yönleri de olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan küreselleşmenin, hukuk sistemlerini ve tüketim davranışlarını bile etkilediği ifade edilmektedir. Ekonomik açıdan küreselleşmeyi kapitalist sermaye birikim tarzının yeryüzüne yayılması olarak tanımlayabiliriz. Küreselleşmeyle ilgili belirtilmesi gereken ikinci nokta

küreselleşmenin dinamiğinin belirlenmesi konusudur. Bu konuda iki farklı görüş dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki, küreselleşmeye doğal bir olaymış gibi bakan görüştür. Söz konusu görüşü savunanlar küreselleşmenin, kendiliğinden işleyen bir süreç olduğunu, yalnızca etki ve sonuçlarının bir ölçüde denetlenebileceğini ifade ederler. Karşı görüşte olanlar ise küreselleşmeyi tümüyle bir yönlendirme ve manipülasyon olarak değerlendirirler. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme belirli devletler, uluslararası kuruluşlar ve ulusötesi şirketler tarafından planlanır (Şenatalar 2003: 71, 72).

Küreselleşme, dünyanın politik arenasını şekillendiren hegomonik güçlerin programlarındaki ana buyruk ve her kanattan gazeteci ve politikacı için gündemi yakalamaya aracılık eden bir sözcük haline gelmiştir. Ulusal ekonomilerin, ulusal kültürlerin ve ulusal sınırların çözüldüğü, toplumsal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği bir dönemde yaşadığımız savı, yaygın bir görüş olarak kabul edilir. Yeni ve hızlı küreselleşme fikri söz konusu anlayışın temelinde yer almaktadır. Bu görüşe göre dünya ekonomisinin temel dinamikleri uluslararasılaşmaktadır. Yine aynı görüş, hiçbir ulusal devlete tabi bulunmayan ve piyasa avantajlarının belirlediği yerlere yerleşen ulusötesi şirketlerin dünya ekonomisinin temel aktörleri ve değişim ajanları haline geldiğini savunmaktadır (Hirst, Thompson 2000: 26).

Devletler ve toplumlar arasındaki karşılıklı ilişki ve bağımlılık sürecini tanımlayan küreselleşme terimi, dünyanın herhangi bir köşesindeki olayların ve etkinliklerin dünyanın daha uzak köşesindeki insanlar ve topluluklar üzerinde ne derece etkili sonuçlar doğuracağını ifade eder. Söz konusu süreci hızlandıran ise, maliyetlerdeki herhangi bir azalış veya ulaşım araçlarının hızındaki herhangi bir artıştır. Küreselleşmenin içeriğinin Kola içip, Disney seyreden küresel bir köy ekonomisinden ibaret olmadığı dikkate alınması gereken bir olgudur (Tabb 2001: 15).

Tonak'ın (2004, 17) Wood'tan aktardığına göre küreselleşme, kapitalizmin evrenselleşmesi sürecinden başka bir şey değildir.

“Küreselleşme, siyasal ve iktisadi etkilerin belirlediği bir karmaşık güçler dizisi oluşturmaktadır. Özellikle kalkınmış ülkelerde, küreselleşme günlük yaşamı değiştirmekte ve aynı zamanda yeni uluslar arası sistemler ve güçler yaratmaktadır. Küreselleşme günümüz siyasetinin arka planı olmanın çok daha ötesinde bir konumdur.

Bütünlütü içinde ele alındığında, küreselleşme, içinde yaşadığımız toplumların kurumlarını dönüştürmektedir. Küreselleşme, sosyal demokrasi içi tartışmalarda da büyük yer işgal eden yeni bireyciliğin yükselmesiyle doğrudan ilişkilidir.” (Giddens 1998: 33) .

Dünya tarihinin son birkaç yüzyılının başta gelen en önem olaylarından biri, Batı kapitalizminin küresel yayılması ve sermaye birikiminin Batı ya da Kuzey diye adlandırılan merkezlerin dışında kalan halkları emperyal fethi olarak kabul edilebilir. Günümüzde “yirminci yüzyılın son on yılında tekrarlanan yoksulluk azalacak” türünden popülist söylemlere rağmen yoksulların sayısı neredeyse 100 milyon daha artmıştır (1998’de yaklaşık 2.800 kişi günde 2 dolardan az bir gelirle yaşıyordu) Bunun yanında Dünya Ticaret Örgütü rakamlarına göre, ortalama bir Amerikan vatandaşının bir Etiyopyalı’dan yüzde 5.500 daha fazla kazandığını belirtmektedir. Bunlarla birlikte BM’den alıntılandığına göre “dünyanın en zengin üç adamının dünyanın en fakir 48 ülkesinin GSYİH’sinin toplamından daha fazla servete sahip olduğunu” veya” dünyanın en zengin 225 adamının 1 milyardan fazla olan toplam servetinin dünya nüfusunun yüzde 47’sini oluşturan yaklaşık 2.5 milyar insanın gelirleri toplamından fazla olduğu verilerini göz önünde bulundurulursa, küreselleşmenin yıkıcı etkilerinin boyutlarını fark etmemize hiç şüphesiz yardımcı olacağı ifade edilmiştir (Saul 2004: 227, 228).

Emperyalizmin yeni versiyonu, insanların ulaştığı en son özgürlük durumu, bir gerçeklik, bir mit bir süreç olarak birbirinden farklı ifadelerle tanımlanan küreselleşmenin 20. yüzyılın son çeyreği ya da 21. yüzyılın ilk başlarında neredeyse bütün disiplinleri kuşattığı görülmektedir. Küreselleşmeyle ilgili tartışmaların yer aldığı alanlara bakılacak olunursa siyasetten kültüre, ekonomiden ekolojiye stratejik çalışmalardan kadın haklarına kadar sosyal bilimleri içeren bütün dallarda ortak tartışma noktası haline geldiği görülebilir. Küreselleşme, siyasetten ekonomiye, spordan sanata, ticaretten kültüre, birey, topluluk, devlet ve uluslar arası alanda gittikçe artan bir etkilenim sürecidir. Küreselleşmenin getirdiği yeni durumların neler ortaya koyduğuna ilişkin tartışmalar, küreselleşmenin modernite veya post-modernite çerçevesinde değerlendirilmesine göre farklı yorumlar kazanacaktır. Bu bağlamda söz konusu olan bu iki ayrı bakış açısına göre, küreselleşmenin etkilerinin ve küreselleşmeden beklenenlerin farklılaşması durumu ortaya çıkacaktır. Eğer küreselleşmeye modernist bir çerçeveden bakılırsa ve buna dayanarak küreselleşme

modernitenin bir uzantısı olarak görülürse, küreselleşmenin olası etkilerin modernliğin sonuçlarına koşut olarak geliştiğini fark edilebilir (Bülbül 2005: 67,68).

Küreselleşen sermayenin ve ekonomik kararların, insan hayatının çeşitli yönlerini etkilediğinin tartışılmaz bir gerçek olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu etkilerin, ekonomik olanları çoğu kimse tarafından bilinmektedir. Ancak, altı çizilmesi gereken, piyasa mantığının, kültür, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hayatın diğer alanlarında giderek daha yaygınlaşan bir şekilde nüfuz etmesi olgusudur. Bu alanlara sokulan ticari mantık, insanların toplumsal mücadelelerle çeşitli bedeller ödeyerek edindikleri en önemli kazanımlardan biri olan insanca yaşam hakkına darbe vurmaktadır. Söz konusu mantık, yoksulların dışlanmasını ve onları bir sadaka nesnesine indirgemeyi içeren bir mantık olma özelliği taşımaktadır (Houtart 2001: 60, 61).

Bülbül'ün (2005, 67) Giddens'ten aktardığına göre, küreselleşme modernitenin öngördüğü ekonomik, politik ve kültürel beklentilerin dünya çapında yaygınlaşmasından başka bir şey değildir. Küreselleşme bu nedenle geç modernlik içerisinde değerlendirilmelidir.

Küreselleşmeyi iki devrimin, teknolojik ve informatik devrimlerin mümkün kıldığı bilinmektedir. Ayrıca küreselleşmeyi mali iktidarın yönlendirdiği de yadsınamaz bir gerçek olduğu kabul edilmektedir. Mali sermayeyle birlikte teknoloji ve enformasyon alanındaki gelişmelerin mesafeleri ortadan kaldırıp, sınırları geçersizleştirdiği bilinmektedir. Herhangi bir bilgiyi dünyanın istenilen bir yerinden elde etmek ve paraya istenilen anda baş döndürücü bir hızla ulaşmak mümkün olmaktadır. Söz konusu olgular dünyaya mega-pazar görüntüsü vermektedir. Her ne kadar, teknoloji ve informatiğin dünyayı birleştirdiği kabul edilse de, mali iktidarın bir savaş aracı olarak kullanmak için dünyayı parçalara ayırdığını gözlemlemek pek de zor olmayacaktır. Küreselleşme, bir bakıma Dördüncü Dünya Savaşı, tüm gezegene yayılmış bir tahrip veya ıssızlaştırma ve yeniden inşa ya da düzenleme olarak da tanımlanabilir. Teknolojik ve informatik devrim, mali gücün büyük egemenliği, savaş, imha/ ıssızlaştırma ve yeniden inşa/ yeniden düzenleme, ulus devletlere karşı hücumlar, iktidar ve siyasetin yeniden tanımlanması, hayatın tüm yönlerine egemen olan pazarın hegemonik görünüm olarak yükselişi, zenginliğin az sayıda insanın elinde yoğunlaşması, sömürü ve işsizliğin artışı, milyonlarca insanın

sürgün edilmesi, bölgelerin ayrışması, suçluların kurduğu hükümetler, bir başka deyişle bölük pörçük küreselleşme çağımızın karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Bölük pörçük küreselleşmedeki toplumların temelde medyatik toplumlar olduğu gözlemlenen bir olgudur. Medyanın ise, bir toplumun ne olduğunu değil, ne olması gerektiğini gösteren büyük bir ayna olduğu yadsınamayacak bir olgu olduğu geniş kesimlerce kabul edilmektedir. Körfez Savaşı sırasında Fransa'da yaşanan bir olay, medyanın gücünü açığa vuran çok önemli örneklerden biridir. Savaşın başlangıcında Fransızların yüzde yetmiş savaşa karşıyken, savaş bittiğinde bu kez savaşı olumlayanların sayısı yüzde yetmişlere varması çok düşündürücü bir olaydır. Çatışmanın başlangıcında büyük bir oranla savaşa karşı olan Fransız halkı, medyanın saldırısına uğrayarak hükümetin savaş yanlısı tutumunu desteklemiştir (Marcos 2000: 53, 57).

Küreselleşme adı altında nitelendirilen süreç yeni olarak tanımlanabilecek bir süreç değildir. Küreselleşme incelendiğinde yaklaşık beş yüz yılı kapsayan bir süreç olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan açıklamalara ve ortaya konulan araştırmalara bakılacak olunursa sanki küreselleşmenin 1990'larda veya Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte başladığı gibi bir tablo ortaya çıkabilir. Oysa, söz konusu süreç doğru olarak tahlil edilirse, sanıldığı gibi 1990'ların küreselleşme sürecinde pek de önemli bir zamanı dilimini ifade etmediği anlaşılabilir. Küreselleşme sürecini biri 1450'li yıllardan bugüne, diğerini ise 1945'lerden günümüze kadar uzanan iki ayrı dönem çerçevesinde bakılacak olunursa doğru bir analiz yapılmış olunacaktır (Wallerstein 2004: 48,49).

Küreselleşmeyle ilgili diğer bir nokta ise, ne ölçüde yeni bir gelişme olduğudur. Daha somut olarak ifade etmek gerekirse küreselleşme, uluslararası mal ve hizmet ticaretini görece payının ve öneminin artması, üretim etkinliğinin yeryüzüne yayılması, uluslar arası doğrudan yatırımların ve finansal hareketlerin giderek daha önemli düzeylere yükselmesidir. Bu süreçle birlikte tüketim kalıplarının benzeşmekte olduğunu, birçok üründe bir dünya pazarının geliştiğini, diğer bir yandan dünya çapında rekabetin yoğunlaşıp artan rekabetin çoğu kez firma birleşmelerine ve firma sayılarının azalmasına yol açtığı bilinmektedir. Bütün bunlara bakıldığında, söz konusu gelişmeler yeni olmadığı için küreselleşme kavramı yeni olmakla birlikte küreselleşme sürecinin yeni olmadığı söylenebilir. Ticari

kapitalizm dönemi kıtalar ve ülkeler arasında ticaret ilişkilerinin gelişip güçlendiği bir dönem olduğu bilinmektedir. Küreselleşmenin somut adımlarına örnek olarak Asya, Afrika ve Amerika'daki kolonilerin oluşmasını, 19. yüzyılın ikinci yarısında demiryolunun açılması, 1869'da Süveyş Kanalı'nın, 1914'te Panama Kanalı'nın açılması gösterilebilir. Uluslararası ticaret açısından bakılacak olursa bu ticaretin, 19. yüzyılın sonlarında önemli bir düzeye ulaştığı, Büyük Kriz'den sonra gerileme gösterdiği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendini toparladığı, son on yıllarda yeniden hızlandığı söylenilebilir. Küreselleşme süreci yeni olmamakla birlikte, söz konusu kavramın son yıllarda bu kadar yaygınlaşıp popülerleşmesinin nedenini, 1980'lerde ve 1990'larda yaşanan gelişmelerin hızına veya sıçramasına bağlayabiliriz. Bu dönemin ayırt edici özelliği elektronik alanında gerçekleştirilen devrimdir denilebilir (Şenatalar 2003: 72-73).

Emperyalizm kavramının bir çözümleme aracı olarak ortadan kalkıp yerini küreselleşme kavramına bıraktığı gözlemlenebilen bir olgudur. 1990'lı yıllardaki sermaye hareketlerinin, finansal sistemlerin ve ticaretin artan boyutlarda liberalleşmesinin yeni dönüşümler olduğunu söylemenin güç olduğunu ifade etmek gerekir. 19. yüzyılın başlarındaki serbest ticaret rejimiyle aynı yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başları arasındaki altın standart sistemiyle birlikte oluşan uluslar arası finansal serbestlik ortamı ve sermaye hareketleri, bugünkü serbestleşme hareketlerinden geriye kalır bir yanı bulunmamaktadır (Boratav 2000:21-24).

Küreselleşmenin kapsamı ve kökenleri araştırmalarına bakıldığında dört ana yaklaşım göze çarpmaktadır: Birinci olarak, genellikle Neo-liberallerin savunduğu bir tez olan yenilik yaklaşımı, küreselleşmenin eski bir düzenin tekrarı veya bir sürecin devamı olmadığını, kendine özgü bir yapı olduğu görüşünü destekleyen bir görüştür. Söz konusu yaklaşıma göre, küreselleşme diye tanımlanan olgunun, geçtiğimiz yıllarda yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel yapıları silip yerine yenisini bina eden bir olgu olduğunu öne sürülmektedir. İkinci olarak geçmişe dönüş yaklaşımı olarak ifade edilen yaklaşım, şimdiki dünya sisteminin yeni bir sistem olmadığını geçmişteki dünya düzenlerinin bir devamı olduğunu savunan, muhafazakar sağ ve radikal sol hareketlerce desteklenen bir yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşımın temel noktasını Birinci Dünya Savaşı öncesindeki sisteme geri dönüldüğü fikrini içeren geçmiş dünya düzeni savı oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, ifade edilen

yaklaşım ise devamlılık yaklaşımıdır. Söz konusu tezin savunucuları küresel siyasette büyük ölçekli değişimlerin mümkün olamayacağını ya da değişimin olsa da hızlı bir tempoda gerçekleşmeyeceğini ileri sürmektedirler. Söz konusu yaklaşıma göre, küreselleşme diye adlandırılan süreç, genel olarak, dünya ticaretine yön veren belli başlı ögelerin bölgesel ticaret kamplarına ayrışma sürecidir. Bunun devamında, uluslar arası sistemi oluşturan ana unsurlarda pek bir değişiklik olmadığı da dile getirilmektedir. Devamlılık yaklaşımının savunucuları iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Birinci gruptakiler uluslararası ticaretin Japonya, Avrupa ve ABD arasında gibi dünya ekonomisini ellerinde bulduran ülkeler arasında bölündüğünü ve bundan dolayı, küreselleşme diye tarif edilen olgunun, uluslararası veya uluslararası değil de bölgesel bir süreç olduğunu ortaya koymaktadırlar. İkinci gruptakiler ise, pek sıkça yinelenen üzere devlet olgusunun, küreselleşmenin etkileri sonucu yıpratılmasının mümkün olmadığını, tam aksine, uluslar arası siyasete yön veren hegemon gücün küreselleşmeyi dünya politikasını kendi isteği doğrultusunda düzenlemeye ve dönüştürmeye yararlanılan bir araç olduğu ifade etmektedirler. Dördüncü olarak göze çarpan dönüşüm yaklaşımı küreselleşmeyi, modern çağ süresince değişik biçimlerde kendini gösterdiğini savunmuşlardır. Dönüşüm teorisini destekleyenlere göre küreselleşme, bir taraftan uzun tarihsel bir sürecin parçası olsa da, diğer tarafta çeşitli yönlerden yeni bir gelişme olarak tanımlanabilecek çelişkili durumlar içerebilir (Karadeli 2005: 6- 12).

Dünya tarihine bakılacak olunursa, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı görülür. Örneğin, Makedonya Kralı Büyük İskender'in İ.Ö.den önce 4. yüzyılda ki fetihleri göz ardı edilecek olunursa, Batı değerlerinin yayılarak dünyayı yeniden şekillendirmesi ve Dünya Sistemi olarak anılan düzeni yaratmasının tarihte karşımıza çıktığı görülebilir. Söz konusu durumun üç kere ortaya çıktığı görülmektedir: 1480, 1890 ve 1990 yılları (Oran 2001: 4)

2.6.2. Küreselleşme ve Ulus- Devlet İlişkisi

Topal'ın (2003, 33) Durkheim ve Weber'den aktardığına göre, ulus-devletin oluşma sürecinde uluslaşma ile devletleşme aynı sürecin iki doğal çıktısıdır.

Ulus- devlet için gerekli olan unsurlar; Dil Birliği, Budunsal Birlik, Toprak Birliği, Ekonomik Yaşam Birliği, Ortak Tarihsellik, Ortak Ruhsal Biçimlenme gibi

öğelerdir. Sonuç olarak ulus- devleti oluşturan birbirinden değişik öğelerden bahsedilebilir. Her ulus devletin oluşumunda bunlardan bazıları daha büyük önem taşır (Topal 2003: 52).

Ulus- devlet kapitalizmin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasının ana kurumsal dayanağı ve temel aracı olarak ifade etmektedir (Tonak 2004:18).

Saul'un (2004, 233) Panitch'ten aktardığına göre, ulus- devlet küresel kapitalizmin kurucu elementidir.

Ulus-devlet kendi tanımlı toprakları üzerinde egemenliği bulunan ve vatandaşları üzerinde hakları ve yükümlülükleri olan devlettir (Karadeli 2005: 14).

Francis Fukuyama radikal sağın yeni dünya düzeni olarak tanımladığı küreselleşmenin önemli düşünürleridir. Yeni dünya düzeninde, uluslararası sermayenin karının maksimize edilebilmesi için piyasanın maksimize edilmesi gereklidir. Pazarın genişletilmesinin yolu ise uluslararası sermayenin yeni arayışlarına girdiği coğrafyalarda onlarla işbirliğinde bulunabilecek yerel burjuvaziler oluşturmaktır. Bu hedefe varabilmek için de kendisine uyum sağlayacak yönetimlerin iktidara getirilmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmenin en kolay yolu ise böl- yönet politikalarıdır. Uluslararası sermayenin ulusçuluk hareketini körüklemesinin en temel nedeni, amacına ulaşabilmek için kendine bağlı uydu devletler kurmak ya da kurdurmak zorunda olmasıdır. Çünkü ulusal burjuvaziye sahip olamayan toplumlarda kapitalist ekonomik sistemin bir başka ifadeyle kalıcı bir piyasa sisteminin kurulması pek olanaklı değildir. Bu bağlamda dikkatlerden kaçırılmaması gereken nokta da, dünya ekonomisinin artık uluslararası bir ekonomi olmaktan ziyade uluslar aşırı ekonomi niteliğini kazanmasıdır. Ulusal devletlerin ekonomilerini büyük ölçüde denetleyen uluslararası ekonomidir. Uluslararası ekonomide mal ve hizmet ticaretinden çok para akımlarıyla biçimlenmesi söz konusudur. Günümüzde ulus devletlerin para ve maliye politikaları, giderek artan bir biçimde uluslararası para ve sermaye pazarlarındaki olaylara karşı kendi ekonomilerinin değil, ulus aşırı ekonomilerin tepkisini yansıtmaktadır (Kök 1998: 65- 67).

Küreselleşmeyle ilgili tüm tarihsel ve çağdaş yaklaşımların odak noktasını oluşturan ve varlık sebebi sorgulanan kurum olan devlet ve devletin küresel dünya düzenindeki yeri, küreselleşme tartışmalarında en çok adı geçen konulardan biri olma

özelliğini taşımaktadır. Söz konusu tartışmalarda yaygın olan kanı, küreselleşmenin devlet kurumunu olumsuz anlamda dönüştürdüğü veya yıprattığıdır. Ulusal toplulukların ulus – devlet, ortak değer yargılarına, ortak dile, ortak adet, gelenek ,ve kurumlara sahip kendine özgü ulusal kültürlerin ve ulusal toplulukların yerleşkeleri olarak görülmektedir. Söz konusu durum devlete, ulusal kültürün koruyucusu ve temsilcisi olma ve böylece meşruiyet kazanma misyonu yüklemiştir. Küreselleşmenin başlangıçta söz konusu görüntüye karşı tehdit olarak algılanması, küreselleşme ve ulus-devlet tartışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Küreselleşmeyi ulus-devlet karşısında önemli bir tehdit olarak algılanmasına yol açan düşüncelerden birisi de, uluslar arası ve uluslararası bir globalleşme fikridir. Bundan hareketle, her ulus, kendi kültürlerinin ve yerel özelliklerinin, küresel bir kültür içinde yozlaşması ve erimesinden kaygı duymaktadırlar. Bunun yanında, bir ülkede sınırları içerisindeki iç ve dış güvenliğin korunması, değişik kamu hizmetlerinin, kanun ve düzenin sağlanması ve 20.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak refah ve sosyal adaleti sağlanması bir devletin, kendi toprakları üzerindeki meşruiyet iddiasının temellerini oluşturmaktadır. Ve küreselleşmeyle birlikte bunlar da sorgulanır hale gelmiştir. Ancak olaya realist model dışından bakılacak olunursa, uluslararası sistemi, ulus-devletlerin kendi çıkarlarını maksimize etmek için çaba harcadıkları anarşik bir ortam yerine, bir dayanışma ve ilişkiler düzeni olarak değerlendirilirse, ortaya çıkacak tablo, devletin yitip gitmesi veya ulus devletin miadını doldurması değil, sistemi algılama şeklindeki hata olacaktır. Bu durumda yapılması gereken, sistemi algılayış biçiminin sorgulanması olmalıdır. Bundan bir adım ileriye gidilecek olunursa, küreselleşmenin devletin özünü değil, kavranma biçimini değiştirecek bir değişikliğe neden olduğu söylenilebilir (Karadeli 2005: 13- 15).

Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletin ulusal niteliğinde azalma olduğu göze çarpmaktadır. İlk bakışta Uluslarüstü Örgütlerin Gelişmesi buna örnek olarak verilebilir. Bu düzlemde hem sayıları hem de yetki alanları hızla artan Avrupa Birliği, Uluslar arası Ticaret Örgütü gibi uluslar arası örgütlerin hızla geliştiği görülmektedir. Ulus-devletin ulusallık özelliğinin azalmasına ikinci olarak Ulusaltı, Bölgesel ve Yerel Örgütlerin Gelişmesi örnek olarak sunulabilir. Bu anlamda dünya genelinde böyle bir yükseliş yaşandığı, devletin ekonomik alanı yavaş yavaş terk

etmesiyle birlikte evrensel ekonominin bir ögesi haline gelen yerel ekonomilerin hızla arttığı göz önünde bulundurulması gerekir. Buna bağlı olarak, ulus- devletin siyasal pencereden bakılacak olunursa bir yandan tam istihdamı sağlayamadığı, diğer yandan uluslararası alanda gücünü yitirdiği gözden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Bu anlamda devletten beklenen hizmetleri yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Ulus-devletin ulusallık niteliğinin zayıflaması son olarak, Yerel Yönetimlerin Kendi Aralarında Uluslararası İlişkiler Kurmasıyla örneklendirilebilir. Söz konusu ilişkiler, İngilizce’de “İnterlocal but transnationalized” yani “Yerellerarası ama uluslararası” olarak tanımlanmaktadır (Oran 2001: 48-50)

Yakın yıllarda Seattle, Quebec, Cenova sokaklarında ve dünyanın diğer pek çok bölgelerinde kapitalist küreselleşmenin yıkıcı uygulamalarına tepki gösteren binlerce insan dünya ekonomi politikasına yön veren egemen gruplar, onların uzantıları olan kurumlar ve söz konusu grupların yandaşı olan toplum bilimciler tarafından göz ardı edilmektedir. Kapitalizme yön veren güçlerin ve onların etkisiyle politika yapanların bir çeşit küresel devlete doğru ilerledikleri gözlemlense de sermaye lehine birçok ağır yükü ulus-devletlerin taşıdığı görülmektedir. Saul, Petras ve onun gibi düşünen yazarların küreselleşmeyle birlikte fazla bir şeyin değişmediğini, küreselleşme ile birlikte ifade edilen olgunun hala bildiğimiz emperyalizm bir başka deyişle Batı emperyalizmi olduğunu öne sürdüklerini belirtmektedir. Yine Saul’un Leo Panitch’den aktardığına göre, küreselleşme süreci, devletler tarafından yönlendirilen bir süreç olmasının yanında devletlerin küreselleşme tarafından bypass edildiği değil, yeniden organize ettiğini gözden kaçırmamak gerekir. Buradan hareketle Panitch, küreselleşmede ön plana çıkardığı devletin rolünün temel olarak, küresel kapitalist ekonomiyle sorunsuz entegrasyonu sağlamak için gerekli bir araç olduğunu ifade eder (Saul 2004: 231).

2.6.3. Küreselleşmenin Ulus-aşırı ve Devlet- Dışı Aktörlerle İlişkisi

“Hükümetler ve hükümetlerarası kuruluşlarla ilişki içerisinde bulunan devlet-dışı aktörler ile hükümete bağlı ya da belirli bir statüye tabi kılınmış olduğu halde yasal anlamda özerkliğe sahip birimlerdir. Doğrudan ekonomik güç edinme ve geliştirme amacı güden (şirketler, mafya ya da örgütlü suç oluşumları), kendi ideal çizgilerinde ilkesel bir görüş ya da belirli bir inanç yayma hedefinde olan (avukatlık hizmeti veren kuruluşlar, kiliseler,

siyasi partiler, tarikatlar ya da inanca bağlı kurumlar), belirli analiz ya da çalışma yöntemleriyle profesyonel değerleri yaymak ve geliştirmek amacıyla hareket eden (think-tank kuruluşları, danışmanlık firmaları, sendikalar), ortak etnik bağı paylaşmış duygusal bir çerçeve güden (diasporalar) tüm oluşumlar devlet dışı aktörler kavramına dahil edilebilir (Karadeli 2005: 50, 52).

Ulus devletinin modasının geçtiği ve supranasyonal kurumlara ihtiyaç duyulduğu fikri I. Dünya Savaşı öncesinde bile siyasi bilimciler tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, 19.yüzyılın ikinci yarısında kurulan Uluslararası Posta Birliği ve Uluslararası Kızıl Haç ulusallık dışı olan, gerçek anlamıyla supranasyonal kurumlardı. 20.yüzyılda ise supranasyonal kurumlara örnek olarak Lahey Uluslararası Yüksek Adalet Divanı gösterilebilir. Ancak bu ulus-aşırı, transnasyonal anlaşmalarla kurulan örgütler, sadece teknik konuları ele alan ve hiçbir şekilde ulusal egemenliğe zarar vermeyen kurumlardı. I.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ilk süpernasyonal kurum Milletler Cemiyetiydi. Bu deneyimin başarısızlığından sonra kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü ilk kırk yıl boyunca süper güçlerin savaştığı bir ortamda faaliyet göstermiştir. Bununla birlikte bir yandan II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde çözülen imparatorlukların kalıntıları arasından beliren ulus- devletlerin sayısının arttı, diğer yandan ulus- devletler bir değişime uğrayarak mega- devletler haline gelmeye başladılar (Drucker 1993: 200-201).

Günümüzün uluslar arası sisteminin yeni, özel aktörleri haline gelen uluslararası aktörlerin devlet güdümünden mümkün olduğunca çabuk kurtulabilmenin mücadelesini verdikleri görülmektedir. Özellikle federal yönetimlerde, karşılamakta yetersiz kaldığı vatandaşların ihtiyaçları karşısında devletin yetkilerini yeni alt-iktidar odaklarıyla paylaşması yaygınlaşan bir durumdur. Ancak bu noktada üzerinde önemle durulması gereken konu, uluslararası aktörler denilen yeni aktörlerin kendi potansiyellerine uygun olarak beka alanlarını genişletmeleri ve bunun sonucunda siyasi amaçlar bağlamında iktidarın faaliyet alanlarının tümünü kapsamayacak şekilde etkinlikte bulunmalarının devletin onayladığı ve yararlandığı bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Bu pencereden bakılacak olursa karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle beraber aktörler arasında bir eklemlenme olduğu ve uluslararası arenadaki tüm aktörlerin birbirine etki etme ve birbirlerini kontrol etme olanağına eriştikleri gözlemlenmektedir (Büyükakıncı 2005: 49- 50).

2.6.4. Sosyal Demokrasinin Küreselleşmeye Bakışı

Sosyal demokratlara göre, ulus devlet korunmalıdır, çünkü bir ulus-devletin kapsadığı sınırlar içinde bütün vatandaşların refahını ve mutluluğunu gözetecek bir başka siyasal kurum olmamaktadır. Bu bağlamda sosyal demokrasinin küreselleşmeye olan bakış açısında karar vermesi gereken ilk konu, nasıl bir ulus-devlet sorusudur. Sosyal demokrasinin savunması gereken ulus- devlet anlayışı; ırk, din, mezhep gibi özellikle mikro milliyetçilik akımlarının çerçevesinde birleştirici olmaktan ziyade, ayırıcı özelliği bulunan kavramlara dayalı bir milliyetçiliğe dayalı ulus devlet modeli olmamalıdır. Sosyal demokrasinin koruması gereken ulus- devlet, topyekün kalkınma atılımı gibi bütünleştirici unsurlara üzerine kurulu milliyetçiliğe dayalı bir ulus devlet olmalıdır. Aynı zamanda uluslar arası sermayenin egemenliğine, kendi sermaye ve işçisini destekleyip güçlendirerek yön vermeye çalışan, küreselleşmenin teknolojik devrimini kullanabilecek kapasiteye sahip olan, insan hakları ve katılım beklentilerini bütün vatandaşlarının her çeşit faaliyeti için uygulayacak bir devlet sosyal demokrat yaklaşıma uygun sayılabilir (Kongar, 2005).

Uluslararası ekonomide ulusal devleti en etkili birimlerden biri olarak kabul eden Drucker de ulusçuluk tezinde Fukuyama ile birleşmektedir. Uluslararası sermayenin bir yanda yatırımlarını sınır tanımadan sürdürüp, sermaye akışını gerçekleştirirken, uluslararası burjuvaziden fazlasıyla destek görmesi söz konusudur. Bu bağlamda sermayenin ulusal devlet - uluslararası ekonomi çerçevesinde bir paradoksa düştüğü tezinin çokça ifade edilen bir yanığı olduğu söylenebilir. Dünya ekonomisi olarak tanımlanan emperyalizmin karını maksimize edebilmesi için sınırsız pazar koşulunu yerine getirmesi gerekmektedir. Ulusal devletin bu noktada sermayenin coğrafi akışkanlığı önünde bir engel oluşturup oluşturmadığına bakılırsa, bugünkü ulusal devletlerin Soğuk Savaş Dönemi'nin Üçüncü Dünya Ülkelerinden farklı olarak emperyalizmle işbirliği yaparak sermaye akışkanlığı önünde bir engel oluşturmadıkları aksine bunu kolaylaştırdıkları gözlenmektedir. Ancak emperyalist sermaye tarafından yönlendirilemeyen ulusal toplum ve devletlerin, bu akışkanlığın önünde engel oluşturmalarını söylemek mümkündür. Çünkü ulusal devletlerin olması gereken davranış biçimini ele alırsak, global yada uluslararasılaşmış sermayenin çıkarını değil, kendisi tarafından tanımlanan ulusal çıkarının gözetilmesi ulus devletin davranış rasyonali olarak tanımlanabilir. Ulusal devlet ve ulusal toplum

anlayışının bu belirlemeler temel alınarak sosyal demokrasi çerçevesinde irdelendiğinde bir ikileme karşılaşıldığı gözlemlenebilir. Dünyayı tek pazar olarak bütünleştiren sermayenin, coğrafi akışkanlığı sağlaması da sosyal demokrat ideoloji çerçevesinde irdelendiği zaman, küreselleşme deneyiminin iki yüzyılı aşkın süredir uygulamada olduğu göz önünde bulundurulursa, sosyal demokrasinin hedef kitlesi olarak adlandırılan (genel anlamda işçi sınıfı) toplum katmanlarına yarar getirmeyen bir sistem olarak görülmektedir. Sermayenin uluslararasılaşmasının yeni bir tez olmadığı, liberal görüşün oluşması ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Liberalizmin çıkış noktası olan sınırsız pazarın oluşması aynı zamanda da liberal ideolojinin varlık nedenini oluşturur. Teknolojik devrimin sermayenin küresel etkinliğini olanaklı kılması aynı söylemin iki yüz yıl sonra güncelleşmesinin nedenidir. Özünde eşitsizlik ve sömürü yatan kapitalizmin ortaya çıkışından beri her zaman zengin ve yoksul sınıfların oluşumuna yol açtığı görülmüştür (Kök 1998: 67- 69).

Yirmi yıldır uygulamada olan neo- liberalizmin, güvensizlik konusunda toplumsal etkisini gösterdiği belirtilmiştir. Meşruiyetlerini gelecek için önerdikleri programlara dayandıran siyasi partilerin içine düştükleri siyaset krizinin büyük bir kısmının güvensizlikten kaynaklandığı, geleceğin kendisinin güvensizlik içermesi nedeniyle partilerin güvenilirlikleri büyük bir hızla düştüğü iddia edilmiştir. Söz konusu güvensizlik ortamı, insanların kaderlerinin bitip tükenmeyen bir yarış ortamında güçlü olanın hep kazandığı, güçsüz olanın ise geride bırakılarak ezilip gittiği bir dünyada yaşamak korkusundan kaynaklanan bir güvensizlik ortamıdır. Bu güvensizlik ortamının kaldırılması için, sol kanat ve ortanın solunda yer alan partilerin siyasi yaşamın yeniden canlandırılması anlamında başarılı bir hipotez ileri sürmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu canlanmanın sağlanabilmesi için çözüm, çağımızın belirleyici özelliklerinden biri olan ekonomik küreselleşme olgusuna aşırı uçlar tarafından getirilen iki yorum arasında ortanın bulunması olarak ifade edilmiştir. Tarif edilen iki aşırı uçtan birisi, katıksız ultra - futural liberalizm, bir diğeri ise, küreselleşme kavramının tümüyle reddi şeklindeki görüştür. Neo- liberal küreselleşme teorisyenlerinin sihirli tez olarak sürekli ileri sürdükleri teze göre; küreselleşme ile teknoloji devriminin bileşiminin sonucunda, dünya nüfusunun yalnızca yüzde 20'si çalışırken, geriye kalan yüzde 80'i yoksulluğun eşiğinde

olacaktır. Diğer uçta ise neo- Luddite¹ olarak adlandırılan bir tutumu savunan grup yer almaktadır. Luddite'lerin makineleşmeye ve sanayileşmeye karşı saldırıları olarak sergiledikleri tutumların çok yanlış bir yola sapma olduğu söylenilebilir. Küreselleşmeye körü körüne karşı koyan bir tutumu savunmak, Luddite'lere benzer bir hataya düşmek olarak nitelendirilebilir. Küreselleşmeyi, kapitalist üretim biçiminin dünya yüzeyine yayılması ve dinamik gelişmeyi sağlayan, geri döndürülemez ve bu yüzden de büyük riskler taşıyan bir veri olarak kabul etmek en uygun davranış biçimi sayılabilir (Obiols 1997).

Sosyal demokratların küreselleşmeye bakışı, küreselleşmenin olumsuz etkilerini en aza indirmek için özellikle gelişmekte olan ülkelerin, piyasa mekanizmasının ve ulusötesi şirketlerin gücü karşısında gerçekçi ve tutarlı politikalar üretmesi şeklinde olmalıdır. Ancak ülkelerin tek tek yapabilecekleri sınırlı olduğundan için yoğunlaşan rekabetin ve denetimsiz bir küreselleşmenin, çalışma koşulları ve sosyal haklar ile ilgili standartların olması gerekenden aşağı çekmesi ve çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratması kuvvetle muhtemeldir. Ancak uluslar arası düzeyde etkili önlemler alınabilirse istenilen sonuç alınabilmesi mümkündür. Kısa sürede bu hedefe ulaşılması pek kolay gibi gözükmemektedir. Hedefe ulaşmayı ancak uluslar arası düzeyde etkin çabalar kolaylaştırabilir. Sosyal adalet, sosyal haklar ve çevre gibi konularda asgari standartlar uluslar arası düzeyde benimsenip tüm ülkelerde uygulanmadıkça küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmanın biraz güç olacağı ifade edilmiştir. Büyük kitleleri olan sendikaların uluslararası dayanışması büyük önem taşımaktadır. İnsan hakları örgütleri ve sendikal hareket sigortasız işçi çalıştırma ya da çocuk işçi çalıştırma gibi konularda uluslararası standartların yerleştirilmesinde öncü rol oynayabilir. Bazı gelişmiş ülkelerin yanında sivil toplum örgütleri, ABD'nin ve ulusötesi şirketlerin çıkarlarına göre düzenlenmiş olan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) girişiminin başarısızlığa uğramasında etkili olmuştur. Sayılan adımlar kolay ve yeterli olmasa da bu tür adımları küçümsemek ve yaşama geçirmekten uzak durmak küreselleşmeye teslim olmak anlamına gelmektedir. Sosyalist Enternasyonal'in New York Deklarasyonu'nda "Dünya ekonomisinin yeni küreselleşme dönemi hepimiz için çetin bir mücadeledir." ifadesi kullanılmıştır. İngiliz İşçi Partisi'nin eski genç başkanlarından John Smith,

¹Luddite: Makine düşmanı, makinelerin işçilerin zararına kullanıldığına inanan kimse.

söz konusu mücadeleyi “Piyasalar insanlar içindir, insanlar piyasalar için değil” sözüyle özetlemiştir. Temel insan haklarının, çevre standartlarının ve sosyal hakların küreselleşmeye karşı korunması, fırsat eşitliğinin sağlanması, demokrasinin ulus ötesi şirketler ve piyasa mekanizması karşısında güç yitirmemesi yaşamsal önemde olan konulardır. Küreselleşmenin yönlendirilmesi ve denetlenmesi gündemdeki en önemli sorunlardan birini oluşturur. Bu durum otomatik olarak politikanın öneminin yeniden artması anlamına gelmektedir (Şenatalar 2003: 88- 90).

Kapitalizmin evrenselleşmesi, daha fazla kapitalist ekonominin küresel rekabete katılması, önde gelen kapitalist ekonomilerin aşırı derecede ihracat yapması olarak ifade edilebilir. Bu dönemde sermayenin karlılığı, mutlak bir büyüme ve dışa yayılmadan çok, gerek ulus devlet içinde gerekse ulus devletler arasında bölüşmeye ve zenginle yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesine dayanmaktadır. Bununla birlikte çeşitli yerlerdeki işçi hareketlerinin yeniden yaşam belirtisi göstermeye başlaması dikkati çekmesi gereken bir durumdur. Buna örnek olarak Kanada’dan Meksika’ya, Fransa’dan Güney Kore’ye kadar küreselleşme ve neo- liberalizme karşı sokak gösterilerine rastlanması göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur (Wood 1999: 83).

Küreselleşmenin ve neo- liberallerin yeni köktencilüğünün amacının, iletişim alanında kendi görüşleri doğrultusunda bir kuşatma yaratmak ve fikirler üzerinde dünya çapında bir hegemonya kurmaya çalışmak olduğu iddia edilmiştir. Sosyal demokrasinin bu kuşatmayı kırması yapılması gerekenlerin en başında geldiği belirtilmiştir. Bunun için de sosyal demokratların ısrarla, verilmeye çalışılan neo-liberal mesaja karşı refah olgusunu savunması ve parçalanmamış olan, kaynaşmış bir toplum fikri üzerinde yükselen bir modeli uygulamaya koyması gerekmektedir. Çünkü neo- liberal hegemonya dönemi, olumsuz etkilerini günden güne artan bir şekilde hissettirmektedir. Küreselleşmenin olumsuz sonuçlarının en başta gelenlerinden biri olan pazarın ilahlaştırılması, durumunun oldukça rahatsızlık verici boyutlara ulaşmakta olduğunu göstermektedir. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi temeline dayanan yeni bir çağa girildiği, sol tarafından reddedilmemesi gereken bir olgudur. Küreselleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılması için uygulanması gereken reçetelerden biri, vatandaşların sağlığı, eğitimi ve sosyal refahın yeniden dağılımı konusunda ilerici bir tutum izlenmesi ve bunun yanın teknolojik devrimin yurttaşlara

yarar sağlayacak bir biçimde kullanılmasının gerekliliğidir. Neo- liberal köktencilikğin yarattığı küreselleşme, her şeyi piyasaya ve güçlü baskı gruplarının etkisine bırakan güçsüz bir devleti modelini yaratmak istemektedir. Milliyetçi, hantal, popülist, merkezîyetçi bürokratik bir devlet anlayışını savunmak sosyal demokrat hareketin istediği politikalar değildir. Ancak bunun yanında sosyal demokrasi, küreselleşmenin ve denetim dışına çıkma yolunda adım atan piyasanın, demokratik kararlar alma mekanizması yoğunlaşmış büyük güçlerden bağımsız olmayan zayıf kamu kurumlarına sahip olan devletler de istememektedir. Siyasal gücün toplumsal meşruiyet kazanması, devletin yurttaşlarının refahı, sağlık, eğitim, emeklilik ve diğer sosyal haklar ve kamu hizmetleri konusunda yani sosyal politikalar konusunda izlediği siyasete bağlıdır. Her şeyin piyasaya dönüştürülemeyeceğini savunan sosyal demokratlara göre piyasanın denetlenmesi için bir kurallar çerçevesine ihtiyaç vardır bu çerçeveyi yalnızca kamu otoriteleri belirleyebilmelidir. Vatandaşların haklarını kapsayan kamu hizmetlerinin devlet eliyle sağlanması gerekmektedir (Yeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Sosyal Demokrasi 1998).

Sosyal demokrasinin küreselleşmeye bakışında yanıtlaması gereken bazı sorular vardır. Örneğin, 21.yüzyılın bir olgusu olan küreselleşmenin genel olarak insanlık adına olumlu olup olmadığıdır. Bunun yanında küreselleşmenin, siyasi arenada mutlak bir egemenlik kurmak için çabalayan birkaç devlet ve şirketin istekleri yönünde mi, yoksa dünyadaki milyarlarca insanın refahının artırılması için çaba harcayan sosyal adaletçilerin arzuları doğrultusunda şekillenip şekillenmeyeceğidir. Bu sorular önemlidir, çünkü sosyal demokrat hareketin geleceğe dönük yapmayı düşündüğü açılımlarla kendilerine destek verecek kitle bulabilme ve politikalarını pratikte uygulama imkanı yakalayabilmeleri bu sorulara verecekleri yanıtlara bağlıdır. Sosyal demokrasi gelecekteki adımlarını tasarlamaya çalışırken, bugünün realitesini de göz önünde bulunduran varsayımlar üretmesi gerekmektedir. Bugünün realitesi ise, dünyada ekonomi politiğinde çift kutuplu uluslar arası sistemin çöküp, yerini ABD'nin tek kutup olarak doldurduğu yeni dünya düzeninde küreselleşmenin, sadece ülkeler arası uçurumu körüklemekle kalmayıp aynı zamanda ülkeler içinde de var olan gelir dağılımı eşitsizliklerini de hakim sınıfların istekleri doğrultusunda bozarak perçinlemesidir. Buna en iyi örnek olarak,

IMF'nin ülkelerarası gelir dağılımı adaletsizliğini çok açık bir biçimde gösteren 2004 yılı raporunu inceleyerek verilebilir. Söz konusu rakamda dünya nüfusunun sadece yüzde 5'ini barındıran kişi başına düşen milli geliri en fazla olan ülkelerin toplam dünya gelirlerinden aldığı pay yüzde 32'lere ulaşmışken, en yoksul yüzde 5'in kişi başına düşen milli gelirdeki payı yalnızca binde 1'e inmiştir. Siyasal yelpazenin solunda yer alan sosyal demokrat hareketin, küreselleşmenin halihazırdaki siyasi iktisadi çerçevesini savunması beklenemez. Sosyal demokrat ideolojinin küreselleşmeye bakışı, küreselleşmeyi emekçiler ve geniş toplumsal kesimlerinin istekleri doğrultusunda olumlu yöne çevirebilecek yeni projeler geliştirmek olmalıdır. Bunun yanında sosyal demokrasinin çağın değişen koşullarına ayak uydurma yoluyla küreselleşmeye alternatif bir bakış açısı geliştirebilmelidir (Özdemir, 2005).

Küresel pazarın, ahlaki, dini, toplumsal geleneklerin hakimiyetini her yerde kırarak, onlara modernlik içinde kendini yeniden tanımlama olanağını verdiğini ileri süren Giddens'e göre, Marksist versiyonu can çekişen, eski sosyal demokrat versiyonu da aynı yolda olan sol, küreselleşmenin yararlı etkilerini kullanamamanın yanı sıra, yeni bireyciliği de sahiplenmenin siyasal gereklerini iyi değerlendirememektedir. Giddens, söz konusu olguların, İngiliz "eski" solunun ard arda gelen yenilgilerinin, orta sınıfların İşçi Partisine ve diğer tüm paleo- sosyalist akımlara karşı aldıkları kuşkulu ve mesafeli tavrı açıkladığı kanısındadır. Yine Giddens, solun küreselleşmenin yararlı etkilerini kullanamamanın yanı sıra, yeni bireyciliği de sahiplenmenin siyasal gereklerini iyi değerlendirememesinin, kapitalist modernliğin söz konusu gerçeklerini hazmettiğini söylediği Thatcherizm'in dikkat çeken direniş gücünü kısmen açıklayan olgular olduğunu iddia etmektedir. Giddens'e göre "Üçüncü Yol" savunucularının yapmaları gereken, yurttaşların küreselleşmeyle mücadele etmelerine yardım etmek değil, küreselleşmeyle yaşamalarına alışmalarına yardımcı olmaktır. Çünkü, Marksist ve eski sosyal demokrat geleneğin kaybetmeye mahkum olduğu, eski rejimin nostaljik taraftarlarını toplamaktan başka işe yaramadıkları iddiasını ileri sürmektedir. Giddens'in bakışına göre küreselleşmenin sınırlarına mümkün olduğunca yaklaşmanın yolu modern olmaktan geçmektedir. Buna karşılık, küreselleşmenin, kozmopolit kültürel alışveriş konusunda olduğu gibi, mal ve hizmet tüketiminde yurttaşlara yarar getirmesinin yanında, bazı sıkıntılar

getirdiğini Giddens'in de kabul ettiği görülmektedir. Bunun yanında, küreselleşmenin ulusal ekonomiler ve ulusal kimlikler üzerinde ki yıkıcı etkilerinin ve özellikle de içinde bulunduğumuz toplumlarda giderek artan güvensizlik hissinin kaynağında yaptığı tahribatların, Üçüncü Yol'un bir diğer teorisyeni John Grey tarafından etraflıca geliştirilip, Tony Blair'in ahlaki düzen ve güvenlik söylemine kaynak teşkil ettiği belirtilmektedir. Giddens küreselleşmeden kaynaklanan sıkıntılara çok farklı bir bakış açısı geliştirilip, söz konusu yıkıcı etkilerin, yol açtığı sonuçlar onarmamak, bunların nedenlerine karşı mücadele etmemek gerektiğini ifade etmektedir. Giddens göre, yapılması gereken, küreselleşmiş sermayenin saldırılarına karşı koruma talep edenlerin, yani kendi deyimiyle, geriye dönmek isteyenlerin, yıkıcı etki bahanesi kullanıp, ulusal devletin düzenleyici işlevinin yeniden değer kazanmasını sağlamak isteyenleri engellemeye çalışmaktır (Dixon 2000; 60,61).

Sosyal demokrat ideolojinin her şeyden önce küreselleşmenin yarattığı krizin kapitalist toplum ve ulus devlet çerçevesinde çözümlenemeyeceği gerçeğiyle yüzleşmesi yapılması gerekenlerin en başında gelmektedir. Küreselleşmenin bugün gelmiş olduğu noktayı anlayabilmek için dünyada son 30 yılda yaşanan köklü değişimlere bakmak gerekmektedir. 70'li yıllardaki ekonomik krize ve militarize olan işçi mücadelelerine karşı egemen sınıfın tepkisinin, gümrük duvarlarını ve ticari sınırlamaları ortadan kaldırarak ucuz emek piyasalarına, hammaddelere ve uluslar arası mali piyasalara erişim sağlamak şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, hakim sınıflar, işçi hareketinin elde ettiği toplumsal kazanımlara karşı taarruzda bulunduğu görülmüştür. Üretim ve mali piyasaların küreselleşmesi nedeniyle ulusal reform politikalarının geçerliliğinin ortadan kalktığı gözlemlenmiştir. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun çöküşünün temel nedenlerinden biri, bu ülkelerin yalıtılmış ekonomilerinin, dünya pazarının giderek artan baskısı karşısında rekabet etme gücüne yeterince sahip olamamalarıydı. Söz konusu durum sosyal demokrasinin ve sendikaların reformist reçetelerinin geçersiz hale getiren etkenlerin başında gelmektedir (Sosyalist Eşitlik Partisi, 2004).

2.7. Küreselleşme Koşullarında Sosyal Demokrasi'nin Yolu: Üçüncü Yol

Üçüncü Yol ya da ve Almanya'daki adıyla Yeni Merkez'in temel özellikleri, 8 Haziran 1999 yılında Blair ve Schröder'in kamuoyuna açıkladıkları ortak bildiriye açıklanmıştır. Tony Blair ve Gerhard Schröder'e göre ortaya konulan bu deklarasyonda yayınlanan bu ilkeler 21. yüzyılda, Avrupalı sosyal demokratları yönlendirmesi gereken ilkelere aittir. Blair ve Schröder, söz konusu deklarasyonun, Avrupa'daki sosyal demokrasinin kendini değişen nesnel koşullara adapte etme arayışlarında bir kilometre taşı olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu deklarasyonun öne çıkan özelliklerden birisi de Maastricht çizgisinde oluşan liberal görüşlerin damgasını vurmasıdır. Fransa Başbakanının söz konusu deklarasyonda bakış açısı daha temkinli olmuştur. Üçüncü Yol'a ilişkin deklarasyonun yayınlanmasından on gün sonra Blair ve Schröder 'le bir araya gelen Fransa Başbakanı Jospin, karşılıklı ideolojik konumlanmaları gösteren nitelikte cevap verdi. Jospin, sosyal demokratlara araçlarını günün gereklerine uyarlamalarını ancak bunu yaparken değerlerine sadık kalmalarını öneriyordu (Karakaş 2000: 26,28).

Üçüncü yol politikası, değişime cevap verme çabası olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu politikanın, bütünleşmiş ve sağlam bir siyasi program ve modernleşen bir sosyal demokrasiyi geliştirdiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, bu politikanın aynı zamanda 1989 ve sonrasında temel bir ders çıkarmaya özen gösterdiği ve etkili demokratik hükümet ile iyi işleyen bir piyasa sistemi için güçlü bir sivil toplumun gerekliliği tezi üzerine dayandığı açıklanmıştır. Üçüncü yol politikasının, adalet ve dayanışmanın yerini almak bir yana, söz konusu idealleri kovalamanın en etkili araçlarından biri olduğu bir politika öngördüğü iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra, adı geçen politikanın, eşitsizlikler ve şirketlerin gücüyle ilgili sorunlarla uğraşmadığı gibi eleştiriler reddedilerek, günümüz dünyası bağlamında bunu başarabilecek tek yaklaşım olduğu ifade edilmektedir (Giddens 2001: 25, 27).

“Yeni İşçi Partisinin yeni iktisadi ortodoksisinin, Stuart Hall'ın hatırlattığı gibi, bırakınız yapınlar doktrinini benimseyerek, Keynes'in fikirlerinin egemen olması öncesindeki, 1920'lerin sonu ve 30'ların başındaki sağ İşçi partilerinin savunduğu ortodoksiye benzemekte olduğu vurgulanmıştır. “Yeni” İşçi Partisinin bu tavır değişikliğini, uluslar arası rekabet koşullarına uyum sağlamanın gereği olarak sunduğu

belirtilmektedir. Küreselleşmenin, “yeni” İşçi partisi girişiminin ekonomik görüşlerinin revizyonu için gereken meşruiyetin çatısını oluşturduğu ileri sürülmüştür. Söz konusu revizyon girişiminin, Anthony Giddens ve John Grey tarafından kavramsallaştırıldığı ortaya konularak, yine Giddens tarafından küreselleşmenin kuramsal çerçevesi içinde, üretimde ve finans sektöründe kaçınılmaz bir gerçek olduğu, bütün iktisadi ve sosyal politikaları belirleyen bir etmen ve bunlarında ötesinde küresel pazarın, bütün yurttaşların yaşam tarzlarını belirleyen bir etmen olarak sunulduğuna dikkat çekilmektedir” (Dixon 2000: 60).

Üçüncü Yol’un ya da Almanya’daki adıyla Yeni Merkez’in belirleyici özelliklerinin, 8 Haziran 1999’da Blair ve Schröder’in kamuoyuna açıkladıkları ortak deklarasyonda ortaya konduğu ifade edilmiştir. Tony Blair ve Gerhard Schröder 21. Yüzyıl’da Avrupalı sosyal demokratları yönlendirmesi gerektiğini düşündükleri ilkeleri bu belge aracılığıyla açıklamışlardır. Söz konusu manifestonun, Avrupa’nın tüm sosyal demokratlarını Avrupa’yı modernleştirme yolundaki tarihsel olanağı kullanmaya çağırdığı belirtilmiştir. Avrupa sosyal demokrasisinin kendini değişen nesnel koşullara uyarlama arayışlarında bir kilometre taşı oluşturduğu ileri sürülen bu belgenin özelliklerinden birisi, liberal görüşlerin damgasını vurmuş olduğu- Maastricht çizgisinde oluşmuş bulunmasıdır. Deklarasyonun, Avrupa sosyalist \ sosyal demokrat partilerinin ortak platformunda alınan kararlardan son derece farklı hatta onunkilerle çelişen bir içerikte olduğu iddia edilmiştir. 15 AB ülkesinin partilerinden oluşan bu sol platform, -örneğin 1 Mart 1999’da Milano’da işverenden\şirketlerden alınacak vergilerde hiçbir indirim yapılmasını öngörmemekte, bunun tam tersine, platform, sosyal demokrat hükümetlerin vergi indirimleri yoluyla bir tür mali damping yapmalarını önlemek amacıyla -aralarında Labour ve SPD’nin de bulunduğu- üye partilere işbirliği önermektedir. buradan hareketle, Blair ve Schröder’in bu platformu hiç dikkate almadıkları ve yayımladıkları ortak belge aracılığıyla Avrupa sosyal demokrasisinde yeni ve çok farklı bir anlayışın başını çekme yolunda adım atmışları ifade edilmiştir (Cıngı/Fincancıoğlu 2000: 26,27).

“Dünya ekonomisinin entegrasyon süreci, diğer sanayileşmiş ülkelerdekinden bariz biçimde farklı bir vergi rejimini ve bütçe açığını İngiltere’nin kaldırmasını mümkün kılmamaktadır. Vazgeçemeyeceğimiz hedeflerden birisi, yabancı yatırımcıları İngiltere’ye gelmeye cezbedecek bir vergi ortamı yaratmaktır (Blair, 1995: 89, 90).

“Üçüncü yol siyasetinin temel hedefi, küreselleşme, kişisel yaşamlarımızın ve doğayla ilişkilerimizin değişmesi gibi, günümüzün belli başlı devrimlerinin çalkantısını aşmakta yurttaşlara yardım etmektir. Üçüncü yol siyaseti küreselleşmeye karşı olumlu bir tavır takınmalıdır. Fakat bunun, küresel pazarı kat be kat aşan bir olgu olduğu unutulmamalıdır (Giddens 1998: 33)

Kahraman’a (2002, 117,118) göre Giddens Üçüncü yol’u şöyle açıklamıştır:

-Yeni sağla sosyal demokrasinin dışında yeni ve farklı bir oluşumdur ve ekonomi, ulus devlet, refah devleti, ve siyasal değerler kavramlarına bambaşka boyutlar katmaktadır. Giddens’e göre Üçüncü yol, toplumcu bir sosyal adalet olgusunu onaylamakla birlikte sınıfa dayalı politikaları reddetmekte neo-liberal bakış açısını benimseyip, klasik sol ve sağın sınıf temelli siyasetine karşı merkezin modernleştirilmesini savunmaktadır.

-Üçüncü yol, eski ekonomik anlayışında olduğu gibi devlet ve özel sektör arasında denge oluşturmayı değil, güdümlü ve serbest ekonomi arasında bir denge oluşturmayı öngörmektedir. Üçüncü yol, ekonomik açıdan yeni bir karma ekonomi anlayışından yana olduğunu iddia eder.

-Üçüncü yol, demokrasinin demokratikleşmesini içeren bir süreç olma iddiasındadır. Söz konusu sürecin özellikleri merkezden yerelliğe doğru açılma, doğrudan demokrasiyi uygulanabilir kılma imkanını gerçekleştirmek, sivil toplum kurumlarıyla olan ilişkinin geliştirilmesi olarak sıralanabilir.

-Giddens Üçüncü yolu kozmopolitan bir ulus oluşturma süreci olarak ifade eder. Buna göre, bir diğer etnik kimliğe karşıtlıkla oluşturulan ulus kavramı yerini kapsayıcı ve açık ulus kavramına bırakmalıdır. Söz konusu oluşum bütünüyle modernleştirici bir süreçtir.

-Giddens refah devletini Üçüncü yolun en karmaşık sorunu olarak ele alır. Üçüncü yol modelinde söz konusu olgu, risk ve güvenlik arasında olduğu kadar bireysel ve kolektif sorumluluk arasında da köprü kurmalıdır. Bu model refah devleti modelini yeniden tartışmaya açarken, tam istihdam, eşitsizlik, uluslararası yoksulluk, aile sorunları, gibi olguları da dikkate almalıdır.

Üçüncü Yol kuramına göre dürüstlük, sosyal adalet, özgürlük, fırsat eşitliği, dayanışma gibi kavramlar sosyal demokrasinin evrensel değerleridir. Ancak söz konusu değerlerin günün koşullarına uyarlanması gerektiği savunulmuştur. Söz konusu durumun ise, 21. Yüzyılın sorunlarıyla baş edebilecek gerçekçi ve ileriye

dönük politikalar gerektirdiği ifade edilmiştir. Çağdaşlaşmanın yolunun, değişmiş olan objektif koşullara, yani farklılaşan sosyo-ekonomik ortama uyum sağlamaktan geçtiğine değinilmiş ve bu amaçla, örneğin devletin özđür girişimi desteklediği ama onun seçeneği olmayı düşünmediği modern bir ekonomik çerçeve oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Siyasal kararlar piyasanın işlevini engelleyici değil onu tamamlayıcı ve iyileştirici nitelikte olması gereği ileri sürölmüştür. Bilinen slogan uyarınca, Üçüncü Yol kavramının piyasa toplumunu değil ama piyasa ekonomisini desteklemesi gerektiğine yer verilmiştir (Cıngı/Fincancıoğlu 2000: 29).

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ VE AKTÖRLERİ

Bu bölümde sosyal demokrasinin Türkiye'deki oluşum ve gelişim süreci incelenmiş ve bunun yanında sosyal demokrat ideolojinin temel taşları olan sosyal demokrat parti ve sendikalara değinilmiştir.

3.1. Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kısa Tarihçesi

Sosyal Demokrat ideolojinin temel özelliklerinin 1789 Fransız Devrimi'nin ilkelerinin belirlediğini söylemek doğru bir saptama olacaktır. Ancak, bu noktada Fransız İhtilali'nin ilkelerinden liberal partilerin de ortaya çıkmış olduğunu belirtmek gereklidir. Sosyal demokrasiyi belirleyen en önemli gösterge ve olgunun Marksizm olduğunu göz önüne almak gerekir. Marksizm'in dışlandığı bir sosyal demokrasi tanımının, söz konusu ideolojinin tarihsel kökenlerine de, toplumbilimsel gelişme çizgisine de aykırı olduğunu söylemek doğru bir saptama olacaktır. Türkiye'nin tarihsel-politik çizgisine bakılacak olunursa, reel bir sosyal demokratik geçmişten bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Ülkenin kendi koşulları içinde gelişen bir hareketin, Kemalizm'in tarihsel ilerencilik özelliğinden kalkarak zaman içinde kendisini, koşullarını ve kurallarını kendisinin saptadığı bir yola yerleştiği söylenilebilir. Ayrıca, Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin tarihsel gelişimine bakıldığında Marksizm'den uzak kalmaya özellikle önem verme çabalarına da tanık olmak mümkündür. Türkiye'de sosyal demokrasinin, reel bir sol geçmişi bulunmadığından, bu siyasetin gerek 1917 ve hatta daha öncesi bir sol modelden, gerekse 1989 ve sonrası sol modellere kadar yayılan geniş bir yelpazenin sistemle bütünleşen ve sonradan demokratikleşen birikimine sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda CHP ile onun ardılı olan ve sosyal demokrat ismini taşıyan partilerle arasında hiçbir fark olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. (Kahraman 2002: 200, 201).

En son çeyrek yüzyılın tarihine bakılacak olunursa, sosyal demokrasinin Türkiye'de henüz inşa aşamasında olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, 1950'ye değin Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün başkanlığında otoriter bir tek parti yönetimi uygulayan CHP içinde sosyal demokrat fikirleri savunan politikacılar grubunun ortaya çıkışı, 1960'ların ortalarına rastlamaktadır. 1972 yılında Bülent

Ecevit'in liderliğini yaptığı bu söz konusu çevrenin CHP içinde iktidara gelmiştir. 1976'da CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğunun parti programına yazılması ve partinin 1977'de Sosyalist Enternasyonal'e üye olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1973- 74 ve 1978- 79 yılları arasındaki ilki İslamcı Milli Selamet Partisi, ikincisi de bağımsızlarla olmak üzere kurulan koalisyon hükümetleri yoluyla ortaklığı bulunmaktadır. 1980'de iktidara el koyan askeri yönetimin ülkenin kurucu partisi CHP'de dahil olmak üzere, tüm siyasal partilerin kapatılması, Türkiye'deki siyasi partileşme sürecine cve geleneğine ağır bir darbe indirmiştir. 1983'te yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesinden kısa bir süre önce Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), SODEP'in Halkçı Parti (HP) ile birleşmesinden oluşan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), ve daha sonra 1985'te Demokratik Sol Parti (DSP) kurulmuştur. Bu partilerin kurulmasıyla Türkiye'de ilk kez Sosyal demokrat ya da Demokratik Sol adını taşıyan partilerin kurulduğu gözlemlenmiştir (Alpay 1988: 2363).

3.2. Türkiye'deki Sosyal Demokrat Partilere ve Sendikalara Genel Bir Bakış

Bu başlık altında Türkiye'deki sosyal demokrat parti ve sendikaların oluşumları ve geçirdikleri dönemler kısa olarak incelenmiştir.

3.2.1. Sosyal Demokrat Partiler

Bu başlık altına Türkiye'de sosyal demokrat olarak nitelendirilen partiler incelenmiştir.

3.2.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde bağımsızlık mücadelesini yürütmek üzere, Müdafa- i Hukuk Cemiyetleri oluşturulduğu bilinmektedir. Bu dernekler, Erzurum Kongresinde, Doğu Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adı altında Sivas Kongresinde ise Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin TBMM'nin kuruluşu ve ulusal bağımsızlığın kazanmasında çok önemli roller üstlendiği bilinmektedir. 23 Nisan 1920'de kurulan T.B.M.M'de gruplaşmaların çoğaldığı ve siyasi yaşamda partilere gereksinim duyulmaya başlandığı bir ortamda Mustafa Kemal 6 Aralık 1922'de

basına verdiği bir demeçte Halk Fırkası adını taşıyan bir siyasi parti kuracağını açıklamıştır. Yine Mustafa Kemal'in, 8 Nisan 1923 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatıyla dokuz maddeden oluşan bir bildiri yayınladığı bilinmektedir. Dokuz maddeden oluştuğu için 9 umde yani 9 ilke olarak adlandırılan söz konusu bildirin bir seçim bildirgesi özelliğini göstermektedir. Bu seçim bildirisinin aynı zamanda kurulacak bir parti içinde bir program hazırlığı niteliği taşıdığı bilinmektedir. Daha sonra Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkasına dönüştürülmüş ve Mustafa Kemal 9 Eylül 1923'te İçişleri Bakanlığına başvurarak Halk Fırkasının kuruluşunu bildirmiştir. Bu gelişim çizgisinin de ortaya koyduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyen ve yürüten Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin devamı olduğu bilinmektedir. Başlangıçta Halk Fırkası olarak konulan partinin adı 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılında Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir. CHP'nin tarihinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihiyle özdeş olduğu ileri sürmek mümkündür. CHP, kurucusu ve ilk Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, saltanatı kaldırarak Cumhuriyeti kuran, hilafeti kaldıran, ulusal birliği sağlayan bir partidir. CHP'nin hukukta, eğitimde, ve toplumsal alanda gerçekleştirdiği reformlarla çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin biçimlendiğini, kökleştiğini ve geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında CHP'nin ulusal sanayinin ve ekonominin geliştirilmesine öncülük ettiği ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek parti konumunun tüm olanaklarına karşın CHP'nin, çok partili rejime geçişi gerçekleştirerek, öncülük görevini sürdürdüğü söylenebilir. Çok partili dönemde ise CHP'nin parlamenter demokratik rejimin kurumsallaştırılması ve temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi için mücadele verdiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır (CHP Eğitim El Kitabı 1999:15,16).

“CHP, gerek Türkiye gerekse dünya siyasal tarihinde özenle ve dikkatle izlenmesi gereken bir siyasal partidir. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. CHP devlet kuran bir partidir. CHP, kurucu kadrolarıyla dünyada ilk kez ulusal kurtuluş savaşı veren bir partidir. CHP batının emperyalist güçleriyle çarpışmasına karşın, çağdaş uygarlığı reddetmeyen onun kurumlarını ülkesine getiren ve yasalaştıran bir partidir. CHP sosyal demokrasiyi ve ortanın solu hareketini ilk kez seslendiren bir partidir. CHP, dine saygılı ancak, "laiklik" ve "sosyal devlet" ilkesinden ödün vermeyen bir partidir. CHP,

küreselleşme gerçeğini reddetmeyen, ancak küreselleşmenin ulusal çıkarların önünde bir engel olmaması gerektiğini ve bu yönde politika oluşturulmasını savunan bir partidir” (Çay, 2005a).

CHP'nin politikaları ve siyaset söyleminin, “CHP Programı, CHP Seçim Bildirgeleri, CHP Kurultay Kararları ve Genel Başkanın Açıklamalarından” oluşan dört kaynak çerçevesinde şekillendiği ifade edilmiştir. 1994 CHP programının yörüngesini belirleyen “ilkeler, kurallar ve öncelikler” günümüz CHP ideolojisinin özünü oluşturmaktadır. 1994 CHP programının yörüngesini belirleyen ilkeler, kurallar ve önceliklerin, 1930’lu yılların Ulusal Devrimciliği, 1940’lı yılların Çok Partili Parlamenter Sisteme Öncülüğü, 1960 yılların, 1961 Anayasası ve sonrası ile Demokrasiye Geçiş Önderliği, 1970’li yılların Ortanın Solu Açılımı olarak özetlenebileceği belirtilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojisinin, partinin 1923 yılında kuruluşundan günümüze değin geçen dönem içinde, kuruluşunu şekillendiren ilke ve değerler çerçevesinde, ancak sürekli olarak çağın gereklerini paylaşarak, ülkenin birikim ve koşullarını kucaklayarak geliştiği ifade edilmiştir. Günümüzde CHP'sine, yön veren ideolojisinin birbirine karşıt olmadığı, aksine birbirini kucakladığı belirtilen üç vazgeçilemez kaynaktan beslendiği belirtilmektedir. Bunların; Kemalizm (Atatürkçülük) İlke ve Değerleri, Sosyal Demokrasi Kuralları ve Türkiye Gerçeği'nin Öncelikleri olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, CHP pratiğinde; Kemalizm ve sosyal demokrasinin birbirlerinin anti- tezi olmadığı, birinin diğerini dışlamadığı ortaya konulmuştur. CHP'ye göre, Kemalizm (yani Atatürkçülük); Laik Cumhuriyetin, bağımsız ulus devletinin, kuruluş ve gelişmesine yön veren ilke ve değerler bütünüdür. Bu bağlamda Kemalizm'in, bağımsızlıktan yana devrimci ve yenileşmeci özü ile, ulusal sola açılan pencere olduğu, M.K. Atatürk'ün ve başta İ. İnönü olmak üzere yakın mücadele arkadaşlarının öncülüğünde, Ulusal Kurtuluş Mücadelesine dayanak olan, laik cumhuriyet'in kurulup gelişmesine rehberlik eden kaynak olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında Kemalizm'in ulusal bağımsızlık mücadelesinin önderliği, kararlılığı ile emperyalizme, eşitsizliğe, gericiliğe, sömürüye, imtiyazlara başkaldırının ifadesi olduğu ortaya konmuştur. Bu çerçevede, Kemalizm'in ulusal bağımsızlık mücadelesinin birikimleri ve Atatürk devrimleri ile, bu sürecin felsefi ve ahlaki

değerlerinin özünü oluşturan Altı Ok İlkelerinin bütünü olduğu ifade edilmiştir. Bu niteliği ile, Kemalizm; Uluslaşma sürecinin, Laik Cumhuriyet yapılanmasının, çağdaşlaşma vizyonu ve iddiasının, bir aydınlanma devriminin ifadesidir (Hacaloğlu, 1999).

CHP, bağımsızlık mücadelesini yürüten Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak, Atatürk tarafından 9 Eylül 1923'de kuruldu. CHP, kökleri toplumumuzun tarihinde ve ulusal kurtuluş savaşımızda olan partidir. CHP, Türkiye Cumhuriyeti ile iç içe gelişti, birlikte olgunlaştı ve toplumumuzun temel değerlerini paylaşıp geliştirerek büyümüştür. CHP, her dönemde günün koşullarının gerektirdiği yeni fikirleri benimseyerek toplumumuzda değişimin gücü oldu. Her zaman yenileşmenin ve büyük dönüşümlerin öncülüğünü üstlendi. CHP, kurucusu ve ilk genel başkanı Atatürk'ün önderliğinde saltanatı kaldırdı. Cumhuriyeti kurdu, hilafete son verdi, ulusal birliği sağladı. CHP'nin gerçekleştirdiği reformlarla çağdaş Türkiye Cumhuriyeti biçimlendi, kökleşti, gelişti. Bu özellikleriyle Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihi, ulusal kurtuluş mücadelesi ve Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle özdeştir" (Türkiye Cumhuriyeti ve CHP Tarihi Ortaktır, 2005).

1980 darbesiyle kapatılan CHP'nin yeniden açılışı tarihi 9 Eylül 1992 yılında olmuştur. 1979'daki 24. Kurultay delegeleriyle toplanan 25. Kurultayda CHP'nin aynı ad ve amblemle açılması kararı alınmıştır. Genel Başkanlığa SHP Antalya Milletvekili Deniz Baykal 679 oy ile seçildi. Diğer Genel Başkanlık adaylarından Erol Tuncer 452 oy almıştır. Deniz Baykal Atatürk, İnönü ve Ecevit'ten sonra CHP'nin 4. Genel Başkanı oldu. Baykal, 11 Eylül'de SHP'den istifa etti. CHP, SHP'den istifa eden diğer milletvekilleri ile TBMM'de 21 milletvekili ile grup kurdu. Parti Meclisi 15 Mart 1993'de Ertuğrul Günay'ı genel sekreterliğe seçti (CHP, 2006).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesiyle diğer siyasal partilerle birlikte kapatılan CHP, 9 Eylül 1992'de yeniden açılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi kapatıldığı dönemde, CHP geleneğinden gelen üç siyasal parti kurulmuştur. Bu siyasal partiler Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve Demokratik Sol Parti (DSP) dir. HP ve SODEP, 1985 yılında birleşerek SHP adını almıştır (CHP Eğitim El Kitabı 1999: 17).

3.2.1.2. Halkçı Parti (HP)

12 Eylül 1980 Askeri Harekatı'ndan sonra bütün partiler kapatılmıştı. Daha sonra siyasi partilerin kurulmasına izin verildiğinde, 10 Mayıs 1983'te Halkçı Parti kurulmuştur. İlk Genel Başkanlığına Necdet Calp'in getirildiği HP, 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlere katılmış ve Anavatan Partisinden sonra en çok milletvekili çıkaran parti olarak mecliste ana muhalefet partisi olmuştur. 25 Mart 1984 mahalli seçimlerinde HP, hiçbir yerde belediye başkanlığı kazanamamıştır. HP'nin oy kaybının etmenlerinden birinin, aynı paralelde bulunan SODEP'in de seçimlere katılması olduğu iddia edilmiştir. Daha sonra HP ile SODEP 21 Eylül 1985'te birleşme kararı almışlardır. 2 Kasım 1985'te HP, 3 Kasım 1985'te SODEP kendilerini feshederek Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) olarak birleştiler (Halkçı Parti, 2006).

12 Eylül 1980 Müdahalesi'nin bütün siyasi partileri kapattığı ve onların yerine geçecek yeni partilerin kurulması kolay olmadığı belirtilmiştir. Askeri yönetim tarafından, eski partilerin liderleri ile yönetim kurulu üyelerine, 10 yıl için siyaset yasağı koyulmuş, yeni kurulan partilerin kurucu üyeleri hakkında veto kullanılmıştır. Partilerden sadece üçüne seçime girme hakkını tanımıştır. Kurulan öteki yeni partiler 1983 yılında yapılan genel seçime katılmayıp Meclis dışında kalmışlardır. 1985 yılındaki duruma göz atılacak olunursa, merkez sağda, kapatılan Adalet Partisi'ndeki eski politikacılardan bir kısmının, yasaklı Süleyman Demirel'in dışarıdan desteklediği -Meclis dışındaki- DYP'ye katıldıkları görülür. Diğer bir kısmının ise, askeri yönetimin onayıyla kurulup Meclis'e giren Turgut Özal'ın başkanlığındaki ANAP ve general Turgut Sunalp'ın başkanlığındaki MDP (Milliyetçi Demokrat Partisi) kadroları arasına girdikleri bilinmektedir. Merkez solda ise, CHP'li politikacıların veya CHP'ye yakın isimlerin bir kısmı, Meclis'e giren -Necdet Calp'in başkanlığındaki- Halkçı Parti'ye girdikleri ise Meclis dışında kalan diğer bir kısmının ise Erdal İnönü'nün başkanlığındaki SODEP'te toplandıkları Bunların dışında üçüncü bir kısımdan oluşan bir grubun yasaklı lider Bülent Ecevit'in dışarıdan destekleyerek kurduracağı partiyi bekledikleri bilinmekte olan bir olgudur. 1983 seçiminde Halkçı Parti'den milletvekili seçilen Aydın Güven Gürkan, kısa bir süre sonra, partinin genel sekreteri olmuştur. Temmuz 1985 günü yapılan parti kurultayında da Necdet Calp'in yerine genel başkanlığa seçilmiştir (Öymen, 2006).

3.2.1.3. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP)

Halkçı Parti'nin MGK'dan icazetli olduğunu ileri süren Erdal İnönü ve arkadaşlarının gerçek bir sosyal demokrat parti kurma teşebbüsüne girdikleri bilinmektedir. İnönü ve arkadaşlarının kurmaya çalıştıkları Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) kurucuları üç kez MGK'dan veto edilerek, partinin kurulması 6 Kasım 1983 seçimleri sonrasına kadar geciktirilmiş ve SODEP bu seçimlere girmek için gerekli vizeyi alamamıştır. Bu partide eski CHP'li olan ve siyasi yasaklı olmayan politikacılar yer almıştır (Yıldız 1983:1268).

6 Haziran 1983 yılında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) kurulmuştur. Genel başkanlığa Erdal İnönü seçilmiştir. 23.06.1983'te SODEP'in, Genel Başkan Erdal İnönü dahil, 21 kurucu üyesi MGK tarafından veto edilmiştir. MDP, ANAP, HP, DYP ve SODEP seçime katılmak için gereken örgütlenme barajını aşmıştır. Ancak SODEP ve DYP örgütlenme barajını aşmalarına rağmen, MGK'nın 99 sayılı kararı uyarınca onaylanmış 30 kurucu üyeyi tamamlayamadıkları için 6 Kasım seçimlerine katılamamışlardır. 17 Aralık 1983 Erdal İnönü yeniden SODEP genel başkanlığına seçilmiştir. 05 Ocak 1984'de SODEP, DYP ve RP'nin de 25 Mart'ta yapılacak yerel seçime katılmalarını öngören yasa teklifi kabul edilmiştir. 25 Mart 1984'de Yerel seçimler yapılmıştır. ANAP %42,5 oy oranı ile 54 ilde belediye başkanlığını kazanırken, SODEP %23,4 oy oranı ile ikinci, DYP %13,2 oy oranı ile seçimlerden üçüncü parti olarak çıkmıştır (SODEP, 2006).

3.2.1.4. Demokratik Sol Parti (DSP)

15 Eylül 1981'de Milli Güvenlik Konseyinin, 9 maddelik bir yasayla siyasi partileri kapatmıştır. CHP'nin mallarına da diğer partiler gibi el konulmuştu. Bundan sonra Bülent Ecevit ile kapatılan CHP üyeleri arasında görüş ayrılığı çıkmıştır. Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Kenan Evren'in 1982 ortalarında Çorum'da halka hitap ederken, bir yıl sonra siyasi partilerin kuruluşuna izin verileceğini açıklamasıyla birlikte, Ecevit'e gelen siyasilerin ondan yeni bir parti kurmak için CHP'nin mührünü istedikleri bilinmektedir. Ecevit 'in ise parti için onayını isteyenlere, partinin, ne beş kişilik Güvenlik Konseyi'nden alınacak icazetle ne de genel başkanlardan alınacak icazetle partinin kurulmayacağını ifade ettiği

söylenmektedir. 12 Eylül'ün başbakanı, eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Başbakan Bülent Ulusu'nun müsteşarı ve İsmet İnönü'nün Özel Kalem Müdürü Necdet Calp de mühür istemek için Ecevit'e gittiği, Ecevit'in ona da aynı cevabı verdiği bilinmektedir. Ancak, bu cevabı mühür aldığı şeklinde yorumlayan ve diğer cebinde de Evren'in mühürü olan Calp Halkçı Parti'yi kurmuştur. Bir diğer tarafta da parti için onay istedikleri Ecevit'e rağmen parti kurmakta kararlı olan CHP'den kalan, 'Sosyal Demokrat Güç', 'Lordlar', 'Dokuzlar hareketi' gibi irili ufaklı pek çok grup Ecevit'e rağmen, Ecevit'siz SODEP'i kurmaya giriştikleri bilinen bir olgudur. Başlarında, yoğun ısrarlara daha fazla karşı koyamayan Erdal İnönü vardı. Buna karşılık, Ecevit'ne Halkçı Parti'ye de SODEP'e de destek vermemiştir. Takvimler 1985 yılını gösterdiğinde soldaki Halkçı Parti, 'Sosyal Demokrat Halkçı Parti' (SHP) olmuş, SODEP ise kendini feshederek SHP'ye katılmıştı. DSP hala resmi olarak siyaset sahnesine çıkmamıştı.14 Kasım 1985'te, DSP'nin kuruluş dilekçesi, 25 bin kurucu adayından 612'sinin imzasıyla İçişleri Bakanlığı'na verilmiştir. 23 Kasım 1985'te toplanan DSP kurucular kurulu, Raşan Ecevit'i genel başkan seçmiştir. Bülent Ecevit'in siyasi yasağı kalkana kadar DSP Raşan Hanım'a emanet edildiği bilinmektedir. DSP, sandıktaki ilk sınavını, 28 Eylül 1986'da, 10 ilde yapılan Milletvekili ara seçimlerinde vermiştir. Kuruluşundan sekiz ay sonra, seçimlere giren DSP, yüzde 10 barajını aşamamış ve yüzde 8.5'a yakın oy oranıyla Meclis dışında kalmıştır. Bu seçimin galibi görünürde ANAP'tı, ancak yasaklı Demirel'in doğal lideri olduğu DYP büyük bir sürprizle oy oranını yüzde 24.6'ya yükseltmişti. SHP ise 22.1 oy oranıyla üçüncü parti konumundaydı. Ara seçimin hemen ardından DSP'ye eleştiri bombardımanı başladığı görülmüştür. Eleştiriler, DSP'nin seçimlerde SHP'nin oylarını böldüğü, SHP'nin milletvekilliklerine engel olduğu yönünde olmuştur. Ecevit, yine bir bölen olmakla suçlanmıştır. Ara seçimin bir başka sonucu da siyasi yasakların kaldırılması olmuştur. Ecevit'in ve diğer yasaklı liderlerin kaderi belirlendiği 6 Eylül 1987'deki referandumun sonucu kılıpayı 'evet' olmuştur. Referandum sonucunda liderlerin yasakları, 88 bin 251 oy farkla kaldırıldıktan sonra 13 Eylül 1987'de toplanan 6. DSP Kurucular Kurulu'nda Ecevit genel başkan seçilmiştir (DSP, 2006).

3.2.1.5. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)

1984 yılı sonrasında Türkiye'nin iç politikasında hızlı değişiklikler meydana gelmiştir. 29 Haziran 1985'te HP Büyük Kongresi'nde Genel Başkanlığa Aydın Güven Gürkan getirilmiştir. Gürkan'ın liderliğindeki HP içerisindeki çalkantıların sosyal demokratların birleşmesi temelinde oluştuğu bilinmektedir. 1985 ortalarında SODEP kurmayları HP ile birleşme konusunda pazarlığa başladıkları bilinen bir olgudur. Bu eğilimi hızlandıran etmenlerden birinin de HP Genel Başkanlığı'na Aydın Güven Gürkan'ın gelmesinin olduğu bilinmektedir. SODEP ile birleşme konusunda SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü ile temaslar yürüten Gürkan, kısa sürede anlaşmayı sağlayarak SODEP ile HP birleşmesinin mimarlarından olmuştur. HP- SODEP birleşme protokolü 26 Eylül 1985'te imzalanmış ve Erdal İnönü liderliğindeki SODEP ile birleşme kararı alan HP'nin adı 2 Ekim 1985'te Sosyal (SHP) olarak değiştirilmiştir. Böylece Türk siyasal yaşamına Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adıyla yeni bir parti katılmıştır. Bunun ardından SODEP, 3 Kasım 1985 tarihindeki Olağanüstü Kurultay'da fesih kararı almış ve iki partinin biçimsel birleşme işlemleri tamamlanmıştır. Birleşmenin ardından aynı gün oy birliği ile SHP adını alan birleşik partinin ilk kurucu genel başkanı Gürkan olmuştur. 1 Haziran 1986'da bu görevini İnönü'ye bırakmıştır. Gürkan, Eylül 1986 yılında SHP Genel Başkan Yardımcılığı'na seçilmiştir (Aydın Güven Gürkan,. 2006).

Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), 1985 yılında Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) birleşmesiyle oluşmuştur. 1986'daki kurultayda Genel Başkanlığa Aydın Güven Gürkan, Genel Başkan yardımcılığına da Erdal İnönü seçilmiştir. 1987'de ise Genel Başkanlığa Erdal İnönü seçilmiştir. 29 Kasım 1987 yılı seçimlerinde SHP %24,74 oy alıp ana muhalefet partisi olurken, 20 Ekim 1991 yılındaki genel seçimlerde %20,75 üçüncü parti olmuş ve DYP ile koalisyon kurmuşlardır. 1993 kurultayını kazanan Murat Karayalçın Başbakan yardımcısı olmuş ve bir buçuk yıl boyunca 50. hükümette görev almıştır. 1995 yılında Murat Karayalçın başkanlığındaki SHP ile Deniz Baykal Başkanlığındaki CHP, CHP çatısı altında birleşme kararı alınca genel başkanlığa Hikmet Çetin gelmiştir. Böylece Sosyal Demokrat Halkçı Parti sonlanmıştır (SHP, 2006).

3.2.2. Sendikalar

Bu başlık altında işçi örgütleri verilmeye çalışılmıştır.

3.2.2.1. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)

1950'den sonra çeşitli faktörler sayesinde işçi hareketi bünyesinde olgunlaşan, yeni bir konfederasyon ve böylelikle işçi hareketinin bir çatı altında toplanması fikri, 31 Temmuz 1952'de Toleyis Sendikası, İzmir İşçi Sendikaları Birliği, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Eskişehir-Sakarya İşçi Sendikaları Federasyonu, Tarsus Akdeniz İşçi Sendikaları Birliği ve Zonguldak Maden İşçileri Sendikalarının birleşmeleri sonucu Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK- İŞ) in kurulmasıyla somut bir örgütlenmeye dönüşmüştür. TÜRK-İŞ 'in kurulması Türk işçi hareketi için çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Yazıcı 1996: 132).

TÜRK-İŞ'in 1. Genel Kurulu, 31 Temmuz 1952'de kuruluşundan kısa bir süre sonra, 6-7 Eylül 1952 günleri İzmir'de, kurucu 10 üye ve daha sonra katılan 1 üye kuruluşun delegeleriyle toplanmıştır.. Genel Kurul'da yapılan seçimlerde, Genel Başkanlığa İsmail İnan, Genel Sekreterliği Muammer Özerkan ve Genel Saymanlığa da İsmail Aras seçilmiştir.TÜRK-İŞ bu dönemde sendikalara ve sendikalı işçilere yapılan baskıları engellemeye çalışmış; İşçi Sigortaları Kurumu genel kurulunda işçi delegelerin ortak tavrı almasını sağlamış; sendikaların birleştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca kuruluşundan hemen sonra Türk- İş'in çeşitli yayınlar yaptığı; uluslararası ilişkilerini geliştirdiği; işyeri iç yönetmeliklerinin işçiler lehine düzenlenmesi için girişimlerde bulunduğu; yerli malı tüketimini teşvik ettiği; grev hakkını tanıyan ve düzenleyen bir kanunun çıkması için girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.

3.2.2.2. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

Türk sendikacılığında partilerüstü politikaya karşıt eğilimlerin ilk belirtisi olarak, 1961'de çoğu Türk- İş bünyesinden kopan on iki sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisinin (TİP) kurulması gösterilebilir. TİP'de toplanan ve bu parti kanalıyla sendikaları etkileyebilme kapasitesiyle Türk-İş'deki egemenlik kazanan

çizgi arasındaki çelişki, Türk –İş’den bazı kopmalar olmasına 1967’de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun kurulmasına neden olmuştur (Işıklı 1985: 1833).

1967 yılında Türk- İş’ten kopan bazı sendikalar DİSK’i (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nu) kurmuşlardır. Türk işçi hareketinin parçalanmaya başladığı bu dönemde, bir işçi sendikaları konfederasyonu olarak DİSK işçi sınıfının iktisadi, sosyal ve kültürel bakımdan gelişmesi için Türkiye’nin tam bağımsız olmasını, devrimci bir niteliğe kavuşmasını, ekonomide kamu sektörüne ağırlık verilmesini, işletmelerin devletleştirilmesini, köklü bir toprak reformu yapılmasını benimsemiştir. Bütün bunları gerçekleştirmek için de DİSK’in normal sendikacılık fonksiyonunun yanında siyasi sendikacılık hareketini gerekli gördüğü bilinmektedir. Söz konusu sendikacılık anlayışı bir sınıf sendikacılığı anlayışıdır (Yazıcı 1996: 171).

Türk sendikacılık tarihinde, DİSK ve sınıf sendikacılığı mücadelesindeki en önemli gelişmenin 15- 16 Haziran 1970 olayları olduğu bilinmektedir. DİSK’e bağlı 70 bin civarındaki işçinin İstanbul, Kocaeli ve Sakarya’da 15 Haziran’da pasif direniş ve işi bırakma şeklinde başlayan eylemleri, 16 Haziran’da fabrikalardan şehir merkezlerine yürüyüş, asker ve polisle çatışma şeklinde gelişmiştir. Bu gelişmelerden sonra hükümet tarafından bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir (Çeçen 1973: 146).

4. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI SOSYAL DEMOKRASİNİN DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Bu bölümde Türkiye'de 1980 sonrası Sosyal Demokrasinin değişim ve dönüşümü irdelenmiştir.

4.1. Değişimin İç Dinamikleri

Bu başlık altında değişimin iç dinamikleri verilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları

1980 yılının başlarında kamuoyu tarafından 24 Ocak Kararları olarak bilinen bir paket hazırlanmıştır. Sınıfsal içeriği açısından basit bir istikrar programı olmanın çok ötesinde olan söz konusu reform paketinin, öncelikle yerli sermayenin emek karşısında güçlendirilmesine ve siyasetin ekonominin gereklerine göre uyarlanmasına yönelik hedefler içerdiği bilinmektedir. Söz konusu hedeflere ulaşılmasının yolu olarak, sınıf hareketinin kalıcı bir biçimde bastırılması ve siyasal önderlik sorununun çözülmesi gösterilmektedir. Kısacası 24 Ocak Paketi'nin hayata geçirilmesinin otoriter ve baskıcı bir siyasal rejimi gerektiği herkes tarafından bilinen bir gerçektir (Öngen 2004: 83).

Türkiye ekonomisi için 24 Ocak kararlarının çok önemli bir dönemeç olduğu söylenebilir. 1980'den beri izlenen toplumsal ve iktisadi politikaların, kurumsal ve yasal dönüşümlerle desteklendiğini ve birbirlerini tamamladığını söylemek doğru olacaktır. Bu nedenle 24 Ocak kararlarına bir paket olarak bakanların sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, söz konusu önlem ve değişiklikler daha ayrıntılı olarak incelendiğinde, bunların hem kısa hem de uzun vadeli hedefler içerdiğini görmek mümkündür. Söz konusu hedeflerin bir kısmının kökenlerinin IMF gibi uluslararası kuruluşlarda aranması gerektiği, diğerlerinin kökenlerinin ise, sadece dış güçlerde değil, son yıllarda burjuvazi lehine hızlı bir biçimde değişen iç sınıf dengelerinde aramak gerektiği ortaya çıkmaktadır (Pamuk 1984:159, 160).

Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'ın öncülüğünde 12 Eylül Rejimi tarafından yürürlüğe konulan 24 Ocak Paketinin, çok kısa bir süre içerisinde istikrara

dönebilmeyi ve borç ödeyebilmeyi tekrar sağlamak amacına yönelik ekonomi politikaları içeren bir paket olmanın çok ötesine geçtiği bilinen bir olgudur. Söz konusu paketin amacının, insanları bir çeşit avamlaştırılmış liberal ideolojiyle aşılama, ekonominin yapısını buna göre oluşturma kampanyasına dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de 1980 yılına kadar iktidardaki ideolojinin, ekonomik programında, sanayileşme- büyüme, köylüyü kalkındırma hedefine dönük bir denetimli ekonomi olduğu söylenebilir. Karma ekonomi ve planlamanın, söz konusu ekonomik yapının başlıca araçları olduğu bilinen bir olgudur. 12 Eylül’le birlikte gelen askeri rejimin, toplumda yerleşmiş bulunan ve geniş kesimler tarafından desteklenen bütün hukuksal kurumsal temeli oluşmuş düzeni altüst ettiği ileri sürülebilir. Karma ekonomini yerini devletin küçültülmesine ve KİT’lerin özelleştirilmesine bırakması, köylüyü ve tarımı kalkındırma uygulamalarına son verilmesi, sosyal devletin yerini işçi düşmanlığına ve ithal malı kullanma merakına bırakması, ekonomik alandaki başlıca farklılıklardan olduğu bilinmektedir. Toplumsal alanda ise, kökten-dinciliğin toplumun hemen hemen bütün kurumlarına sızması, laikliğin Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel ögesi olduğu halde tartışılır hale gelmesi ve etnik kökene göre insan ayırmanın olağan hale gelmesi askeri darbenin getirdikleri olduğu söylenebilir. Türkiye’de söz konusu değişimin, ne felsefesinin, ne kurumsal- hukuksal ne de ekonomik temelinin olduğu söylenemez. Bu yüzden 24 Ocak Kararları’nın hem ekonomik, hem de toplumsal düzlemde sorunlar yarattığını ileri sürülebilir. Bu açılarından bakılacak olunursa, 24 Ocak Paketi’nin, 1978’de başlayan ekonomik krizi aşmanın çok ötesine gittiği ve diğer istikrar paketlerinden ayrıldığını söylemek mümkündür. 24 Ocak programının yeniden yapılanma amacına dönük olduğu ve bunu için Dünya Bankası kredileriyle desteklediği bilinmektedir. Amacın, merkezdeki durgunluğu aşmak ve kar haddini arttırmak için çevreyi biçimlendirmek amacıyla Türkiye’yi yeniden yapılandırmak olduğu söylenebilir. Ancak, uygulamadaki sonuçlara bakıldığında, bütün siyaset yaşamına bulaşan yozlaşmanın, zenginlik için her türlü kural-dışılığın olağan sayıldığı yeni bir aşamanın başladığı gözlemlenebilir. Söz konusu yozlaşmanın, 19.yüzyılın vahşi kapitalizmi benzeri bir ekonomiyi gündeme getirdiği söylenebilir (Kazgan 1995: 183- 185) .

24 Ocak 1980 kararlarıyla Türkiye ekonomisinde yeni bir dönem başladığını söylemek doğru olacaktır. Söz konusu kararlar daha önceleri uygulanan bazı politikaları da içermekle beraber, önemli değişiklikler de getirmiştir. Yeni stratejide amaçlanan en önemli farklılıklardan birisinin, piyasa güçlerine dayanılarak ekonominin dışa açılmasını sağlamak olduğu bilinmektedir. 24 Ocak 1980 kararlarının bir başlangıç olduğu, ek önlemlerle bu yeni stratejinin getirdiği değişikliklerin desteklendiği kabul edilen bir olgudur. Söz konusu değişiklikleri uygulamak için, alınan ek önlemler arasında yeni kurumların oluşturulması ve yasal düzenlemelere başvurulması gibi örnekler verilebilir. Böylece yapılmak istenen şeyin, 1960'lı yıllardan beri geçerli olan içe dönük modelden dışa dönük modele geçişin koşullarının önünün açılması olduğu ifade edilebilir. 24 Ocak paketiyle alınan kararlardan ve yapılan yeni düzenlemelerden bekleneni, ekonominin ihracata dönük bir yapıya ve işleyişe kavuşturulması bunun için de öncelikle ihracatın ve döviz gelirlerinin artırılması olarak özetlemek mümkündür (Başkaya 1986: 188, 189).

1977 yılında Türkiye'de sermayenin, daha önceki yıllarda uygulanan iç pazara dayanan birikim modelinin yeniden üretimi için gereken koşulları sağlayamayacağını fark etmesi söz konusudur. 24 Ocak 1980'e giden dönemde burjuvazinin ana örgütleri, dışa dönük sermaye savunmaya başladıkları bilinmektedir. Aynı dönemlerde, özellikle 74 krizinden itibaren Dünya Bankası gibi kuruluşlar da bunu desteklemekte hatta dayatmaktaydılar. Türkiye sermayesi, en zor dönemlerde geleceğini, tümüyle dünya sermayesine bağlamıştır. Büyük sermaye tamamen uluslar arası burjuvaziye angajedir (Savran 2004: 28,29).

4.1.2. 12 Eylül Askeri Darbesi

12 Eylül Darbesiyle kurulan askeri rejimin temel hedefinin, işçi sınıfının örgütlülüğünü ve sosyalist hareketi ezmek ve işçi sınıfını, zorlu mücadelelerle elde etmiş olduğu kazanımlardan yoksun bırakmak olduğu ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra, 24 Ocak 1980 tedbirleriyle temeli atılmış olan, kapitalist dünya pazarıyla derinden bütünleşmeyi hedefleyen neo-liberal yönelişle birlikte, 12 Eylül'ün tarihsel anlamının, Türkiye ekonomisini ve politik ve hukuki üst yapıyı sermaye birikiminin yeni patikası için uygun hale getirmek istendiği belirtilmiştir. 12 Eylül cunta

yönetimiyle birlikte işçi sınıfının elde ettiği kazanımları ortadan kaldırmak için, DİSK yöneticilerinin tutuklandığı, yıllarca hapiste tutulduğu ve konfederasyonun çalışmasına 1990'lı yıllara kadar izin verilmediği ortaya koyulmuştur. Binlerce sendikacının ve sol görüşe sahip on binlerce insanın göz altında işkence gördüğü, bunların binlercesinin uzun hapis cezalarına çarptırıldıkları ortaya konulmuştur. Bütün bunlarla birlikte, 1982 Anayasasının 1961 Anayasasının getirmiş olduğu hak ve özgürlükleri, geri aldığı ve getirilen yeni çalışma yasalarının işçi sınıfının mücadelesine büyük bir darbe vurmaya hedeflediği görülmüştür. Bütün bunların sonucunda, 1980'li yıllar boyunca ücretler, grev ve toplu sözleşme haklarının tanındığı 1963 yılındaki düzeye gerilediği belirtilmektedir. Yürürlüğe konulan yeni çalışma yasalarında işçi haklarını kısıtlayan sert hükümlere yer verilmiştir. DİSK öncülüğündeki bütün toplumsal hareketlerin verdiği mücadeleyle 1970'li yıllarda kapatılan Devlet Güvenlik Mahkemeleri yeniden açılmıştır. Yeni sermaye birikim stratejisinin adım adım yürürlüğü konulmasının 12 Eylül'ü izleyen on iki yıl içinde gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Uluslararası burjuvazi tarafından dünya çapında aşama aşama benimsenen neo- liberal yönelişin Türkiye tarafından, erken bir aşamada, henüz küreselleşme söyleminin yavaş yavaş duyulmaya başladığı bir dönemde uygulamaya konulmasının dikkat çekici bir gelişme olduğu söylenebilir (Savran 2004: 28,29).

“Marksizm- Leninizm yarışı 12 Eylül darbesiyle başlayan bir süreçte giderek önemini kaybetti. Bir de buna zaman zaman hortlayan İslami form eklendi mi ağırlıklı profil belirmiş demektir. Bu durumda kalkış noktası ne olursa olsun, milliyetçi- dinsel bir yöneliş ağırlık kazanır. Böylece demokratik devrimin bir unsuru olan ulusal kurtuluş mücadelesi yerine herhangi bir biçimde ulusal mücadeleyi başarıya ulaştırmak için her yolu mubah gören oldukça geleneksel milliyetçi hareket haline dönüşür” (Kürkçügil 2000: 175).

“12 Eylül 1980'de ordu, krize müdahale etmek için burjuvazinin de facto siyasal temsilcisi haline gelerek iktidara el koydu. Askeri diktatörlük, hiç zaman kaybetmeden 24 Ocak Kararlarını hayata geçirdi. Ekonomi tamamen IMF denetimi altına girdi ve kalkınma paradigması kökten değişti” (Kazgan 1995: 164).

“Ekonomik ve sosyal yaşam tamamen neo- liberal politikalara açılmak suretiyle Türkiye ekonomisinin dünya pazarıyla bütünleşmesinin önündeki engeller ortadan kaldırıldı. Ardından solu ve işçi sınıfı hareketini bastırmaya ve işgücü piyasasını denetim altına almaya sıra geldi. Sınıf hareketi ekonomi- dışı askeri ve yasal yöntemlerle büyük ölçüde

kontrol altına alındı. DİSK'e bağlı sendikal faaliyetler durduruldu ve tüm ülkede grevler yasaklandı. Ayrıca ücretler dondurularak, toplu sözleşme düzeninin yerini Yüksek Hakemler Kurulu'nun kararları aldı." (Öngen 2004: 83).

"1980 sonrası askeri darbesi, sadece "ılımlı İslam" modelini kurmakla kalmamış, ayrıca izlediği politikalarla "Toplumsal depolitizasyon hareketi"ni de başlatmıştır. Toplumsal katmanların siyasetle ilgilenmesi yasaklanmıştır. Dolayısıyla başta üniversiteler olmak üzere, aydınlar ve üniversite gençliği politikanın dışına itilmiştir. Bu gelişme de Türkiye'de sosyal demokrasi hareketinin hançerlenmesine yol açmıştır. Çünkü, sosyal demokrasi hareketini düşünsel olarak beslemesi gereken kaynaklar (üniversiteler - aydınlar - gençlik) 1980 sonrası askeri müdahalesi ile kesilmiştir. Türkiye'de 12 Eylül'ün 1980 sonrası izlenen neo-liberal politikalar, gelir dağılımını bozmuş, bu durum ülkede yoksulluğun derinleşmesine yol açmıştır. Özellikle büyük kentlerin varoşlarında kent kültürünü almamış, dinsel kültürle beslenmiş "kaderci" bir toplum oluşmuştur. Kaderci kültür, varoшта yaşayan yurttaşların siyasal politikaları sorgulamasına engel oluşturmuştur. Yoksulluğu kader olarak algılayanlar, doğal olarak, sosyal devlette hak olarak algılanması gereken "sosyal korumayı" seslendirememiş, siyaset kurumundan, sosyal devletin gereklerini yerine getirmesini isteyememiştir. Bunun doğal sonucu olarak, kendisine seçim dönemlerinde yapılan yardımı, oy verme aracı olarak görmüştür" (Çay, 2005a).

Türkiye'nin 1977'den başlayarak ekonomik bunalıma eşlik eden bir siyasal bunalıma sürüklendiği bilinmekte olan bir olgudur. Türkiye'nin söz konusu bunalıma sürüklendiği yıllarda, emperyalizmin Ortadoğu'ya yönelik beklentilerinin de değiştiği göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. 1970'li yılların sonlarında Ortadoğu'nun emperyalizm açısından önemini arttıran farklı gelişmeler söz konusu olmaktadır. Söz konusu gelişmeler, başta A.B.D olmak üzere o yıllarda, emperyalizmin en güvendiği kalelerden biri olan Şah Rejimi'nin düşmesi, bunun yerine Humeyni'nin İslamcı fundamentalist rejimin almasıydı. Bu gelişmeler, emperyalizmin bölgedeki çıkarlarını tehdit eden potansiyel bir tehlike oluşturmaktaydı. Diğer taraftan, Afganistan'a Sovyet askerlerinin girmesi, Sovyetler Birliği'nin Güney Batı Asya'da nüfuz sahibi olmasına neden olabilirdi. Bu durumda bölgedeki istikrarın sağlanması için emperyalist çıkarların güvence altına alınması gerekmektedir. Şah rejiminin devrildiği bir dönemde bölgede istikrarın sağlanmasının yolu öncelikle Türkiye'de istikrarın sağlanmasından geçmekteydi. İran'dan boşalan anti-emperyalist role Türkiye'nin hazırlandığı ileri sürülmektedir.

15 Ağustos 1980'de New York Times gazetesinde yer alan bir yazıda Türkiye'deki durumun, Batı açısından bir bunalım arz ettiği, çareler araştıran Batı'nın bu bunalıma daha fazla tahammülü olmadığı, bunun nedeninin Türkiye'nin NATO'nun stratejik cephesi içinde yer alması olduğunu ve İran'ın kaybından sonra Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında tampon ülke konumuna geldiği ifade edilmiştir. 12 Eylül'le gelen askeri diktatörlüğün, iki temel amacı olduğu ileri sürmek doğru olacaktır. Birincisi amacın, emperyalist ülkelerin çıkarlarına uygun düşen bir sermaye birikimi modelini Türkiye'ye kabul ettirmek olduğu ; ikinci amacın da; emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarlarının güvence altına alınmasında Türkiye'yi etkin bir role hazırlamak söylenebilir. 13 Eylül 1980 tarihli New York Times'deki yazı bunu kanıtlar niteliktedir. Yazıda, bir NATO üyesi olan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Amerikan menfaatleri açısından stratejik bir konumda olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında, ABD Temsilciler Meclisi Heyeti, Narkotik Özel Komite Başkanı Charles Rangel, Türkiye'yi sadece müttefik olarak değil, bölgede lider olarak görüp desteklediğini belirten bir ifade beyan etmiştir (Başkaya 1988: 2382).

Türkiye'de, 70'lerin sonunda kapitalizmin krizi olarak ifade edilebilen ve bunun sonucunda ortaya çıkan 12 Eylül darbesi ile devletin aldığı yeni biçimin diktatörlük diye tanımlanması doğru bir saptama olacaktır, kapitalizmin rekabetçi dönemini karakterize eden liberal yönetim şekillerinin, tekelleşme süreci içinde yerini otoriter devlet biçimlerine bırakıldığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Kapitalizmin tarihine bakılacak olunursa, yaşanan her bunalımın devlet biçiminde bir değişmeye neden olduğu görülebilir. Sermayenin yeniden üretiminde her defasında karşılaşılan zorluk ve tıkanıklıkların kapitalist üretim tarzının hakimiyetini doğrudan tehlikeye düşürecek derecede arttığı durumlarda yaşanan krizlerin, yönetim değişikliklerine yol açtığı bilinmektedir. Kriz durumlarında, hakim sınıf içerisindeki değişik eğilimler arasındaki, çelişkinin arttığı rahatlıkla gözlemlenebilir. Söz konusu çelişkilerin çözümü liberal devlet yönetimi içinde çözümlenir. Çünkü, hakim sınıf çelişkileri kendi içinde çözmeyi başaramadığında, devleti olağan burjuva devleti kurallarına göre işletmek yerine, ulusal egemenlik, kamu özgürlükleri gibi temel ilkeleri terk etmeye yöneldiği bilinmektedir. Bu durumda hakim sınıflarda devleti, sınıflarüstü gibi bir konumda yer alıyormuş gibi görünen bir kurtarıcıya teslim etme gibi bir eğilimin belirdiği gözlemlenmektedir.

Genelde bu kurtarıcının askeri darbeyle gelen askeri rejim olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak, sınıflarüstü gibi bir konumda yer alıyormuş gibi görünen askeri yönetimin, son kertede hakim sınıfın çıkarlarını savunarak düzeni koruduğu göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. Kriz dönemi atlatıldıktan sonra, hakim sınıfın yeniden siyaset sahnesine çıkıp, burjuva demokrasisi kurallarını yeniden işletmesi bilinmektedir. 12 Eylül Darbesi'nin de buna benzer bir süreci izlediği söylenebilir. Söz konusu sürecin politik/ teorik adlandırılması, askeri diktatörlük, otoriter popülizm, bonapartizm veya faşizm olarak değerlendirilebilir (Uras 2003: 499, 500).

4.2. Değişimin Dış Dinamikleri

Bu bölümde Türkiye'de sosyal demokrasinin değişimine etkileyen dış dinamiklerden söz edilmiştir.

4.2.1. Refah Devleti Politikalarının Çöküşü

20. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri sosyal devlet olmuştur. 1929 Ekonomik Bunalımı izleyen dönemde Batı'nın gelişmiş ülkelerinde başlayıp 2. Dünya Savaşı'ndan sonra belirginleşmeye başlayan devletin sosyo- ekonomik konumunu yeniden biçimlendirme çabaları söz konusu alanda, hukuksal düzenlemeleri gerektirmiştir. Sosyal devletin kurumsallaşma ve yaygınlaşma dönemi 2. Dünya Savaşı sonrasına rastladığı söylenilebilir. Sosyal devlet, bir yanıyla 19.yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan sosyal hakların zenginleştirilip çeşitlendirilerek sistematik hale getirilmesi olduğu kadar, bir diğer yanıyla liberal devletin geleneksel konumunu terk ettiği bir dönemi temsil etmesi bakımından önem taşımaktadır. Böylelikle, sosyal devlet anlayışının benimsenmesiyle birlikte liberal devlet anlayışından vazgeçilmemekle beraber yeni bir paradigmaya geçiş gözlemlenmiştir. Söz konusu paradigma, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik vb. yanında bireyler için hak ve hukuk, devlet için yükümlülük kavramlarının içermektedir. Söz konusu sosyal devlet anlayışının gelir temin eden, eğitim ve konut gibi ihtiyaçlar için gereken asgari yaşam standartlarını sağlayan bir devlet anlayışı olduğu gözlemlenmektedir. Böylelikle sosyal devlet anlayışının, liberal düşüncenin sürdürülmesiyle birlikte, liberal devletin yeniden yapılandırılmasıyla, liberal devletin restorasyonu olarak kavranması doğru bir gözlem olacaktır (Kara 2004: 21- 23).

“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra söz konusu olan, devletin hem toplumun çalışan kesimlerini hem de korunmaya muhtaç kesimlerini gözeten bir yapıya kavuşturulması anlamına gelen politikalar “sosyal devlet”, “refah devleti” veya “kayırcı devlet” olarak adlandırılmıştır” (Başkaya 2002: 36).

Kara’nın (2004, 36) Offe’den aktardığına göre, refah devleti, İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde ileri kapitalist demokrasilerde büyük barış formülü olmasının yanı sıra, sınıf çatışmasını, sınırlandırmak ve yatıştırmak, emek ve sermaye arasında asimetrik güç ilişkilerini dengelemek ve böylece yıkıcı mücadele ve çelişme durumunun üstesinden gelmek için ele alınmıştır. Sonuç olarak, refah devleti, savaş sonrası dönem boyunca toplumsal çelişkilerin siyasal çözümü olarak yüceltilmiştir

“Genişleyici bir uzun dalga sırasında, hızlı iktisadi büyüme koşulları altında ve uluslar arası güç ilişkilerinde dünya kapitalizminin zararına olacak bir biçimde temel bir gerileme veri alındığında, kapitalist sınıf için öncelik, işçi sınıfını tam istihdam ve sosyal güvenlik politikalarında kilit rolü oynamak üzere satın almaktır. İktisadi genişlemenin kendisi, sistemin bu malları genellikle verebileceği maddi koşulları yaratmıştır” (Mandel 1991: 79) .

Modern anlamda refah devletinin 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkışında endüstrileşme ve kapitalist üretim biçimi gibi ekonomik; ücretli çalışan kesiminin yoğunlaşması gibi sosyal; işçi sınıfının siyasal bilinç ve hareketlilik kazanması gibi ideolojik nitelik gösteren birçok gelişmenin rol oynadığı bilinmektedir. İşçi sınıfının sömürü koşullarına karşı sınıf bilincinin gelişmesi ve siyasal hareketliliğin yaratılmasında kötü çalışma koşullarının olumlu rol oynadığı söylenilebilir. Söz konusu hareketliliğin Batı’da toplumsal dönüşümlere yol açtığı da bilinmektedir. Batı’da refah devletini yaratan koşulların gerisinde, bir yanda endüstrileşmenin ve kapitalist üretim biçiminin yol açtığı sorunlar yer alırken, bir diğer yanda demokratik gelişmelerin söz konusu gelişmeler için sunduğu çözüm olanaklarının yer tuttuğu söylenebilir. Siyasal demokrasinin yaşama geçirilmesi, işçi sınıfı için çok uzun yıllar süren değişimin ve bir anlamda kapitalizmle uzlaşmasının başlangıcı olarak kabul edilmekteyken, söz konusu uzlaşmanın mimarı olarak ise, refah devletinin kurulması gösterilmektedir (Koray 2003: 95 - 102).

“Sosyal devletin gelişmesinde Alman devlet adamı Bismarck ile İngiliz devlet adamı Beveridge’nin büyük katkıları unutmamak gerekiyor. Çünkü bunlar, sosyal sigorta sistemlerini kendi ülkelerinde ilk uygulayan ve dünyaya örnek modeller sunan devlet adamlarıdır. Bugün dünyada uygulanan sosyal güvenlik sistemlerinin temelleri bu iki

devlet adamı tarafından atılmıştır. Sosyal güvenlik sistemi, dar sabit gelirlilerin korunmasına yönelik sosyal politikalarından oluşmaktadır. Bu politikalar büyük ölçüde, işçi sendikalarının mücadeleleri sonucu elde edilen kazanımlardır. Geçen yıllarda sosyal demokrasi düşüncesinin pek çok ülkede iktidar olmasının nedenini, siyasetin odağına "insan"ı koyması olarak açıklayabiliriz. Dolayısıyla sosyal politikalara ağırlık verilmiş, emeklilik, iş kazası, meslek hastalığı, sağlık, işsizlik, eğitim gibi alanlara kaynak ayrılmıştır. Bu gelişme bütçe kaynaklarından beklediği ölçüde pay alamayanların tepkisini çekmiş ve neo-liberal politikaların oluşumunu hızlandırmıştır. Neo-liberallerin asıl hedefi "sosyal devlet"tir. Neo-liberallere göre sosyal harcamalar mutlaka kısıtlanmalı, sosyal devlet anlayışından vazgeçilmelidir. Günümüzde sosyal demokratlarla, neo-liberaller arasındaki temel çelişki budur “ (Çay, 2005a).

“Sosyal devlete yönelik duyarlılık bence 80 öncesi ve sonrası eş düzeyde devam etmektedir. Bu anlamda yeni bir atılım söz konusu olmamakla beraber, günümüzde sosyal devletin el uzatması veya koruma altına alması gereken, kimsesizlerin kimsesi olma duyarlılığı genişlemiştir. Özellikle neo- liberal rant ekonomisi uygulamalarının 80 sonrası dönemde Türkiye’deki toplumsal eşitsizliklerin ve bölgeler arası kalkınmadaki dengesizlikleri arttırması ve bunun yanında bireylerarası gelir dağılımının bozulması, sosyal devletin koruması gereken kitleleri çoğalttı. Sokakta yaşayanlar sorun haline geldi. Bu bakımdan sosyal devletin alanının genişlediğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte sosyal devletin finansmanı ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 80 sonrası sosyal demokrat hareketin “Sosyal devlete inanıyoruz”, “Sosyal devleti ayağa kaldıracamız” veya “Son yirmi yılın uygulamaları bunu çökertti” şeklindeki söylemler yetmiyor. Sosyal devletin sürdürülebilir olması için bunun finansmanı sağlamak gerekmektedir. O nedenle etkinlik faktörünü öne çıkarmak lazımdır. Bu gerek sosyal güvenlik alanı için gerekse çocuklara, yaşlılara veya emeklilere yönelik tüm kesimler için uygulanmalıdır.“ (Çay, 2005b).

4.2.2. Neo-Liberal Politikalar: Thatcherizm ve Reaganizm

Teorik- ideolojik bir söylem olan neo- liberalizmin ısmarlama üzerine üretildiği ileri sürülmüştür. August von Hayek tarafından 1944 yılında yazılan The Road of Serfdom (Köleliğin Yolu) adlı eserde bir bakıma neo- liberalizmin ideolojik esasları anlatılmıştır. Söz konusu eserde, pazar mekanizmasına, pazar ekonomisine, piyasaların serbest işleyişine her türlü devlet müdahalesine bir saldırı olduğu ifade edilmiştir. Avrupa’da sosyal devletin kurumsallaşmaya başladığı belirtilen İkinci Dünya Savaşı sonrasında İsviçre’de Mont Pelerin’de Hayek tarafından Avrupa’daki sosyal devlet karşıtlarıyla ABD’deki New Deal karşıtlarının katıldıkları bir konferans

düzenlenmiştir. Daha sonraları neo- liberalizmin önde gelen teorisyenlerinden biri olan Milton Friedman'ın da davet edildiği konferans sonucunda kurulan Mont Pelern Topluluğu'nun amacının neo-liberal tezleri oluşturmak olduğunun altı çizilmiştir. Ancak savaş sonrası, kapitalizm uzun bir genişleme dönemine girdiği için neo-liberal tezlerin rağbet görmediği belirtilmiştir. 1974 kriziyle beraber kapitalist gelişmenin sona ermesi ve kapitalist sistemin yeniden yapısal krize girmesinin neo-liberal tezlere zemin hazırladığı ifade edilmiştir. Söz konusu krizin en başta gelen nedeni olarak sendikaların aşırı güç kazanmasını ve işçi hareketini gören Hayek ve arkadaşlarına göre sendikalar, özel sermayenin yatırım yapmasını engelliyordu. Yapısal krizin ikinci nedeni olarak ise, Hayek ve arkadaşları, müdahaleci devletin yüksek oranlı vergilerini ve kamu harcamalarıyla kaynakları israf eden bir parazit durumuna geldiği savını ileri sürmüşlerdir. Bu durumu düzeltmek için alınacak önlemlerin başında , sendikaların gücünü kırarak ve para arzını denetim altına alacak güçlü bir devletin varlığını gerekli görmüşlerdir. Bunun devamında sıralanan örnekler devletin sermayeyi kısıtlayıcı müdahalelerden ve sosyal harcamalardan elini çekmesi ve yüksek gelir gruplarından alınan vergilerin azaltılması olarak ortaya konulmuştur (Başkaya 2002: 26- 27) .

Neo-liberal politikalar, sistemli bir biçimde ve kesintisiz olarak ilk defa İngiltere'de Margaret Thatcher'ın iktidara gelmesiyle 1979 yılında uygulanmaya başlanmıştır. İngiltere'de o zamanki neo- liberalist politikalara Thatcherizm denilmiştir. O dönemin İngiltere'sinin sosyal devletin en ileri örneğini veren bir ülke olmasının yanında, sosyal devlet kurumlarının tıkanıdığı ve az gelişmişlik sürecinin başladığı bir İngiltere olduğu göze çarpmaktadır. Thatcher ve ondan sonraki Major hükümetlerinin aşama aşama gerçekleştirdikleri “neo- liberal devrim” kimilerine göre karşı devrim olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu neo-liberal politikaların ilk aşamasında sıkı bir anti enflasyonist politikaların yer aldığı görülmektedir. Bu politikaların bütçe açığını büyütmek ve işsizliği arttırmak gibi sonuçlar verdiği görülmüştür. Finans piyasalarının serbestleştirilmesi ve emek piyasasının esnekleştirilmesi, sendikaların yetkilerinin sınırlandırılması, vergilerin azaltılması, gibi politikalar ise ikinci aşamada yürürlüğe konulmuştur. Ancak söz konusu politikaların İngiltere'ye, 1986 yılında üç milyon işsizle kalkınmış ülkeler arasındaki işsizlik şampiyonluğunu getirdiği gözlemlenmiştir. Üçüncü aşamada uygulamaya

konulan politikalar arasında ise, sosyal yardım sisteminin daha fazla koşullu hale getirilmesi önemli yer tutmuştur. Özellikle işsizlik yardımının daraltılıp, önerilen işin kabul edilmesi koşulu ağırlaştırılması söz konusu politikalara verilebilecek en iyi örneklerden birisi olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu politikalar arasında bardağı taşıran ve o zamanlar büyük tepki toplayan “kelle vergisi” Tahatcher’in siyasal yaşamına son vermekle birlikte John Major’lu Muhafazakar Partinin seçimlerden zaferle çıkmasını engelleyememiştir. ”Devletin sınırlarını geriye çekmek” sloganıyla iktidara gelen Thatcher hükümetinin, söz konusu aşamalar boyunca özelleştirmelerin istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir noktadır. İktidara geldiği ilk seçim kampanyasında özelleştirmelere pek de önemli bir vurgu yapmadığı gözlenen Thatcher, 1982 yılında özelleştirmeleri iktisat politikasının simgesi haline getirdiği gözlemlenmiştir. Şubat 1982’de başlayan ilk özelleştirme hareketini, British Telecom, British Aerospace, British Gas, British Petrol (BP), British Petrol Authory, British Airways, Jaguar, Rolls Royce, Rover, National Bus Company, British Steel ve su dağıtım şirketine özelleştirilmesi izlemiştir. 1996-97 yılları arasında bitirilen demiryollarının özelleştirilmesi, en büyük tepki alan özelleştirme olmuştur. Özelleştirmelerden toplam 80 milyar sterlin gelir elde eden İngiliz devleti kamu borçlarını azalmayı başarsa da klasik kamu hizmeti kavramının büyük ölçüde rafa kaldırıldığı gözlemlenmiştir (İnsel 2004: 178,179).

Neo-liberal tezlerin üstünlük sağlamasında, Sovyet sisteminin çökmesinin ve bunun yanında Üçüncü Dünya Ülkeleri’nde ulusal kalkınmacı veya popülist denilen rejimlerin kalkınmacı stratejilerinin başarısızlığının da önemli rolü olduğu yadsınmaması gereken bir olgudur. Neo- Liberalizmin, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde popüler olan sosyal dayanışmacı söylemleri ve bu söylemlerin kurumsallaşmış yapısını tavsiye etmeyi ve bunun yerine yeni bir tip kapitalizmin teorik ve ideolojik temellerini inşa etmeyi hedeflediği görülmektedir. Söz konusu olan yeni bir tip kapitalizmin söyleminde, emekçi sınıflar, sömürge halklar ve mütevazı toplum kesimlerinin yararına olabilecek hiçbir kazanım ve düzenlemenin yer almayışı dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir noktadır (Başkaya 2002: 24,26).

İktisadi liberalizmin yayılması ve derinleşmesi olarak da tanımlanabilecek olan küreselleşmenin, toplumsal alanda kabul edilme koşullarını ve ekonomizmi sistemli bir siyaset felsefesi haline dönüştürerek hazırlayan muhafazakar karşı-

devrim, 1970’li yılların ortasında etkili olmaya başlamıştır. 1970’lere kadar pazar sisteminin, dünyanın her yerinde kültürel sınırlamaların, yanında kamusal denetim ve düzenlemelerle birlikte bağlı olarak işlediği gözlemlenmektedir. Söz konusu sınırlamalar, belli bir ahlak anlayışı, din, toplumsal örf ve adet olmak üzere her türlü toplumsal ve siyasal denetim olarak ifade edilebilir. Söz konusu sınırlamaların, kapitalizmin evrensel olarak doğasından gelen, kural tanımadan önüne çıkan her türlü toplumsal ve siyasal sınırları ihlal ederek, kendi gereklerine bağlı olarak çalışma eğilimini bir ölçüde sınırladığı görülmüştür. Ancak Margaret Thatcher’la birlikte Batı’nın siyasal yaşamına giren, kimi çevrelerce muhafazakar karşı- devrim diye adlandırılan neo- liberalizm, söz konusu sınırlamalara karşı açtığı ideolojik savaşı kazanmıştır. O zamana kadar insanca yaşamın ve toplumsal beraberliğin gerekliliği olarak kabul edilen söz konusu ahlaki ve toplumsal sınırlamalar, iktidarın etkinliğini ve başarısını engelleyen arkaik kurumlar olarak gösterilmeye başlanmıştır. Serbest ticarete topluluk yararı gözetilerek yapılan düzenlemelerin, üretimi kısıtladığı, söz konusu durumun refah daralması olarak alt tabakadakiler de dahil olmak üzere tüm toplum kesimlerine yansıdığı inancı neo- liberallerin sık sık tekrarladıkları gözde retorik haline geldiği bilinmektedir. Söz konusu durumdan kurtulmanın yolu neo- liberaller tarafından daha az vergi, daha az düzenleme, ve fazla ticari serbestlik olarak formüle edilmiştir. Böylelikle Kapitalizmin tarihinde hatta kapitalizm öncesinden beri verilen toplumsal mücadelede muhafazakar- liberal karşı- devrimin yeni bir dönüm noktasını ifade ettiği söylenebilir. Yaratılan zenginliğin toplumun yararına kullanılmasını savunan toplumsal dinamikler, bireysel zenginleşmeye dayanan kapitalist sermaye birikimi arasındaki geleneksel çatışmada galip gelen sermaye birikimi gerekleri olmuştur. 1980’li yıllara kadar pazar ekonomisine dolaylı yoldan bağımlı olan teknik, bilim, siyaset, kültür ve doğa neo- liberalizmin etkin bir şekilde uygulanmasından sonra pazara doğrudan doğruya tabi olmaya başlamıştır (İnsel 2004: 156- 160).

Neoliberalizm, Keynesyen modelin tükenişinin yol açtığı göreceli üretkenlik düşüşünün ve periferi ekonomilerinin yeniden sömürgeleştirilmesini mümkün kılan yeni fırsatları takiben, sermayenin yoğunlaşma kapasitesini yeniden gerçekleştirmek için uygulanan yeni stratejiden başka bir şey değildir. Bu strateji, ona ekonominin kendisinininkinden başka temeller üzerinde örgütlenmesi yönündeki tüm girişimlere

karşı baskı uygulayabilme imkanı vermiştir. Bu amaçla ekonomik, kültürel, siyasal ve askeri tüm araçlar kullanıldı” (Houtart 2001: 60,61).

“80’li yılların, başında neo- liberalizmin (özellikle Kenneth Waltz) ortaya koyduğundan beri, aslında devlet davranışlarında türdeşliğin olmadığını biliyoruz. Belki de bu yüzden sistem kendi anarşik yapısını kendisi üretmektedir ve unipolar (tek kutuplu) dünya tasvirleri, aslında kendi içinde çelişik olduğu gibi, etimolojik olarak da, kutup kendi karşısını gerektirdiğinden, tek ve kutup sözcüklerini de birlikte kullanmak doğru olmayabilir” (Uras 2003 : 536).

İngiltere’de 1979’dan başlayarak Thatcher’la, Amerika’da ise Reagan’la 1981 yılında ilk büyük atılımını yapan neo-liberalizm, Özal’ın 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye’de uygulanmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 kararlarının İngiltere’de ve A.B.D’de neo-liberal düşüncenin iktidara geldiği 1979 ile 1981 yılları arasına denk gelmesinin sembolik bir anlam taşıdığı söylenilebilir Türkiye burjuvazinin 1980’li yıllardaki askeri yönetim ve onu izleyen ANAP dönemlerinde neo-liberal programın uygulanmasında başarılı olduğu söylenilebilir. Ancak, buna karşılık aynı başarıyı 90’lı yıllarda gösterememesinin önemli nedenleri olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi, 1980’lerin sonlarından itibaren yeniden canlanma sürecine giren sınıf mücadelesinin, 1995’e kadar neo-liberal önlemleri yürürlüğe koymak isteyen burjuvazinin önünde ciddi bir engel oluşturduğu doğru bir gözlem olacaktır. 1980’li yılların başında askeri rejimden kaynaklanan ağır baskının altında ezilmesi nedeniyle durgunlaşan işçi hareketinin, 80’li yılların sonunda büyük bir canlanma ve yükseliş gösterdiği bilinmektedir. Söz konusu yükselişe; 1989 Bahar Eylemleri, 1990-91 Zonguldak grev ve yürüyüşü, Paşabahçe ve Erdemir eylemleri örnek gösterilebilir. 90’lı yıllar boyunca Kamu çalışanlarının verdiği mücadele, emekçi kesimin en mücadelecisi örgütü olarak kabul edilen KESK’i doğurmuştur. Örgütlü emekçi kesimin, 1995 yılında Çiller hükümetini sarsarak Çiller’in azınlık hükümeti kurmasını önleyerek burjuvazinin neo- liberal programını pürüzsüz bir biçimde uygulamasını önlemesi, işçi hareketindeki söz konusu yükselişin kanıtı olması nedeniyle dikkat çekicidir. İşçi hareketindeki söz konusu canlanma, 1990’lı yılların ikinci yarısında özellikle Susurluk olayı nedeniyle TMMOB, TTB.vb. gibi bir grup sendika ve meslek örgütünün ve sol yapının bir araya gelmesiyle 1970’lerin atmosferindeki mücadele cephesini anımsatan bir yapılanmanın önkoşullarını

oluşturmuş ve bunun sonucunda Emek Platformunun kurulmasına olanak sağlamıştır (Savran 2004: 30-32).

Serbest piyasa küreselleşmesine güç verdiği bilinen neo-liberal ideolojinin özgül bir biçimde bir Amerikan olgusu olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Margaret Thatcher de neo- liberal ideolojiyi uygulamaya koymuş olabilir ancak süreç içinde kendini ve belki de İngiliz serbest piyasa neo- liberalizmini yıkıma uğratmıştır. "Batı medeniyeti" başlığı altında Amerikan evrenselciliği tarafından güçlendirilen ABD doktrininin dünyanın hiçbir yerinde paylaşılmadığı söylenebilir. Kıta Avrupası'nın geleneklerinin ise mutlak serbest piyasa değerlerine karşı her zaman misafirperver olmadıkları, bundan daha ziyade Refah toplumu ve sosyal demokrasi denilen genel anlamda toplumsal piyasa adını verdikleri bir rejime eğilimli olduklarını gözlemek mümkündür. Bunun yanında kendilerini yıkıma uğratabilecek özelliği olan neo- liberal uygulamalara karşı Çin, Güneydoğu Asya ve Rusya kültürlerinin daha meyilli olduğu söylenebilir (Jameson 2000:45).

5. TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİNİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ: PARTİLER VE SENDİKALAR

Bu bölümde Türkiye'de Sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümü parti ve sendikalar örneğinde irdelenmiştir.

5.1. Türkiye'deki Sosyal Demokrat Partilerin 1980 Sonrası

Değişimine Kısa Bir Bakış

Sosyal demokrasinin özellikle de 1980'den sonra değişimi ve dönüşümü çok sancılı ve karmaşık bir süreç olma özelliğini göstermektedir. Türkiye'de sosyal demokrasinin değişim ve dönüşümüyle ilgili net ve kesin yargılara varmak çok kolay olmamaktadır. Söz konusu durumun nedenleri arasında, Avrupa'da işçi sınıfının ve genel anlamda sosyal demokrat hareketin Türkiye'den yaklaşık 100 yıl önce ortaya çıkışı çok önemli rol oynamaktadır. Değişim ve dönüşümle ilgili kesin ve net yargılara varamama durumu aynı zamanda Türkiye'deki sosyal demokrat partiler için de geçerlidir. Bu bağlamda Türkiye'deki sosyal demokrat partilere değinirken, CHP, HP, SODEP, SHP aynı kulvarda değerlendirilecektir. Söz konusu partilerin programlarına bakıldığında, (12 Eylül şartları nedeniyle HP'nin daha ılımlı bir üslubu vardır) sosyal demokrat ilke ve değer tanımlamalarının hemen hemen birbirinin aynı olduğu görülebilir. DSP ise, kendilerinin sosyal demokrat parti olarak nitelendirilmek istenmedikleri yolundaki Genel Başkanları Bülent Ecevit'in söylemi nedeniyle yukarıda ifade edilen partilerden ayrı tutulacaktır. 12 Eylül Askeri Darbesinin, yaşanan tüm olumsuzlukları siyasete ve siyasi partilerin neden olduğu gerekçesiyle partileri ve halkın toplumsal sorunlarla, politikayla ilgisini sağlayan, örgütleyen sendika, dernek gibi yapıları kapattığı bilinen bir olgudur. Bunun sonucunda çağdaş ve modern örgütlenme biçimleri olarak tarif edilen ve insanların kendilerini ifade etme biçimleri olan parti, sendika gibi sivil toplum örgütlerinin kapatılmasıyla birlikte siyasette boşalan bu alanı örneğin hemşeri dernekleri, camaatler gibi arkaik kurumlar doldurmuştur. İnsanların kendilerini ifade etme ihtiyaçları vardır. 12 Eylül Askeri Darbesinin Siyaset korkulan bir unsur haline getirmesi nedeniyle vatandaşlar, sorunlarını bu tür dernek veya hemşeri birlikleriyle çözmeye çalışmış ve söz konusu gelişmeler toplumsal atmosferin yoğun bir muhafazakarlığa girmesine neden olmuştur.

“12 Eylül Türkiye’de demokrasiyi büyük ölçüde askıya almıştır. Bağınaz bir yönetim anlayışı getirmiştir. Askeri darbe sonucu hazırlanan anayasa geçmiş anayasaların çok daha gerisindedir. 12 Eylül hem örgütlülüğe darbe vurmuş, hem de merkez dışındaki alanı daraltmıştır. “Biz biliriz” diyen söylemiyle kalıpcı bir anlayış getirilmesi ve dinin siyasete taşınmasına yol açan bir müdahale söz konusudur. Bunun bedelini başta Türkiye olmakla birlikte ödeyen iki kurum vardır. Bunlar DİSK ve CHP’dir. Bunların ikisi de darbeyle birlikte kapatılmıştır. Türkiye’nin 80 küsur yıllık partisi olan CHP’nin kapatılması bir yerde partileşme süreci ihtiyacını doğurmuştur. Halkçı Parti birazda yukarıdan icazetle kurulurken, tabanda CHP’ye meyletmiş ya da oy vermiş kitleler takılmışlar ve dolayısıyla siyasete girmişlerdir. HP yerine SODEP’te siyaseti tercih edenlerden biri de bendim. SHP’nin kurucularından biriydim. O süreci arkadaşlarla birlikte yaşadık. Siyasetin temel kurumlarını kapattığınız zaman boşluk yaratıyorsunuz. Askeri darbenin Türkiye’de kuralları sarsmış, geleneklerin bozmakla kalmamış, eski sola özgü ilkelerde de tahribat yapmıştır” (Çay, 2005b).

1980 yılında askeri rejimin tarafından kapatılan CHP’nin bırakmış olduğu boşluğu doldurmak üzere, merkez solda yeni siyasi partilerin kurulduğu bilinen bir olgudur. 1983 sonrasında, Türkiye’de, Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SODEP) ve iki partinin birleşmesinden oluşan SHP’nin 1980’den önce CHP’deki gelişme çizgisini sürdürerek, kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlamışlardır. Kahraman’a göre (2002, 201) CHP ile onun ardılı olan ve sosyal demokrat ismini taşıyan partilerle arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Bunun yanında, 1985’te kurulan Demokratik Sol Parti (DSP) ise, “sosyal demokrasi” kavramının Marksist bir geçmişe dayandığını ileri sürerek reddetmiş, Türkiye’ye özgü olduğunu iddia ettiği demokratik sol kavramını kullanarak siyaset sahnesine çıkmıştır. 1980’den sonra Türkiye’de sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümünü daha iyi anlamak için çalışmamızda günümüz Türkiye’sinin en büyük sosyal demokrat partisi olarak kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisi’nin politikaları değerlendirilmiş, bazı konulardaki politika değişiklikleri nedenleriyle ortaya konulmuş ve bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda CHP’ye Batılı anlamda sosyal demokrat düşünceden uzaklaştığı yönünde yapılan eleştirilere de yer verilecektir. Yine vurgulanması gereken bir başka nokta da, 12 Eylül’den kalma siyasi yasakların kaldırılmasının ardından, SHP’den ayrılanların bir grubun

“Atatürk’ün partisi”ni yaşatmak amacıyla CHP’yi yeniden kurmalarıdır. 1993 yılında, CHP ve SHP, CHP çatısı altında birleştiklerini belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda bugünkü CHP’nin program ve raporlarında yazılmış olan bazı noktaların, SHP’nin de programında yer aldığı vurgulanması gerekmektedir. Yeni program yani 1994 Programının bir bakıma ortak program olduğu söylenilebilir. 1994 Programı, CHP’nin 1960’lı yıllardan sonraki ilk programı olarak kabul edilmektedir.

5.2. Türkiye’deki Sosyal Demokrat Parti ve Sendikaların 1980 Sonrası Dönüşümüne İlişkin Entelektüellerin Görüşleri

Bu başlık altında Türkiye’deki Sosyal demokrat parti ve sendikaların 1980 sonrası dönüşümüne ilişkin entelektüellerin görüşleri verilmeye çalışılmıştır.

5.2.1. Partiler

1980 sonrası sosyal demokrat partilerin temel sorunu evrensellik ve yerellik olmuştur. Bazı partiler evrenselliğe daha fazla vurgu yaparken bazıları ise yerelliği daha fazla benimsemişlerdir.

“1980’li yıllarda Türkiye’de sosyal demokrasi, bir yol ayrımını yaşadı. Ya *sosyaldemokrat* olmak... Buna genellikle “Batılı anlamda” deniyor. “Evrensel” de diyebiliriz. Kastedilen vasıflar şunlar: Emekçi sınıflarla ve onların hareketleriyle, bilhassa sendikalarla güçlü bağları olan, tabandan örgütlenmeye önem veren bir yapı...Kapitalist sistemi ve burjuva parlamenter rejimi olabildiğince demokratikleştirmeyi, gelir dağılımında emekçi sınıflar lehine “sosyal adaletçi” reformları ve toplumsal hayatta özgürlük alanını genişleten reformları hedefleyen bir strateji. Ya da, “bize özgü”cülüğü vurgulayan, (Kemalist) milliyetçiliğe ve laisizme abanan, Kemalizmin “esas sahibi” olma iddiasını vurgulayan ve “devlet kurucu parti” misyonuna sahip çıkan çizgi. Zaten bu çizgi, ilke olarak, sosyaldemokrat kimliğinden de kaçınmaya çalışılmıştır. Bu ayırım, en geç Ortanın Solu çıkışından itibaren CHP içinde de vardı, parti içi bir mücadeleyi ifade ediyordu. Ancak 1980 sonrası koşullarda çok netleşti. Bu ayırım, esas olarak, HP ile SODEP ayırımına tekabül ediyordu. SODEP, bizzat ad tercihiyle de ilk yolu tutuyordu. HP ise ikinci yolu. DSP de ideolojik olarak ikinci yolda gidiyordu. DSP’nin özgünlüğü, HP’nin “devletçi” kimliğine karşılık, DSP’nin popülist karakterinin belirginliği. 1980’li yılların tartışmaları, bence bu yol ayrımı temelinde izlenebilir” (Çay, 2006b).

12 Eylül de CHP'nin kapatılmasının ardından Türkiye'deki sosyal demokrat harekete damgasını vuran başlıca gelişmeler şunlardır. Ecevit'in sosyal demokrat kadrolarla, yeni döneme ilişkin örgütlenme konusunda ilişkisini kesmesi, CHP'nin mirasının Halkçı Parti ve Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) tarafından paylaşılması, Ecevit'in Türkiye'ye özgü sosyal demokrasi olarak nitelendirdiği demokratik sol adı verilen parti oluşumu DSP, Sol partiler arasındaki birleşme/bütünleşme mücadeleleri ve birleşilen partiler içindeki grupların iktidar kavgaları sürerken, sağ bir parti ANAP' ın tek başına iktidarı toplumdaki sağ politikalara, muhafazakar değerlere yönelişi artırdı. Aynı dönemde terör olaylarının artması ve 1990'lı yılların sonunda terör örgütünün liderinin yakalanmasının belirlediği konjonktürde, kendini “ulusalçı” ve “milliyetçi” olarak tanımlayan DSP ve MHP'nin yükselişine ve iktidar olmasına yol açmıştır. Türkiye'nin bu sıcak sorunları karşısında, iktidardaki yolsuzlukları ön plana çıkaran ve programı çerçevesinde mücadele eden CHP, tarihinde ilk kez seçmenin oylarıyla Meclis dışında kaldığı bilinmektedir. Türkiye'deki seçmen profilinin, partilerin programlarındaki ilke ve değerlerden çok, gündelik hayattaki pratik ihtiyaçlardan kaynaklanan pragmatik tercihlere, konjonktürel gelişmelere göre şekillendiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle günümüz Türkiye'sindeki sosyal demokrat partiler bu seçmen profiline hitap eden pragmatik politikaları tercih etmektedirler.

“12 Eylül 1980 sonrası özellikle sol ve sosyal demokrasi büyük bir darbe aldı. Deyim yerindeyse adeta yok edildi. Uzun yıllar aldı toparlanması ki hala tam anlamıyla toparlandığını söylemek olası değil. Özellikle uzun yıllar süren depolitizasyon inanılmaz yıkımlara yol açtı. Yeniden kurulan siyasi partilerde en çok veto edilen sosyal demokratlar oldu. Tüm olumsuzluklara karşın ideal düşünceye yakın olmayan Halkçı parti % 33'lere varan oy aldı. En büyük sosyal demokrat parti olan CHP uzun yıllar kapatıldı. Açılması uzun bir süreç aldı. Bu arada başka partiler oluştu. Yeniden örgütlenmeler sosyal demokratları böldü. Yıllar sonraki bütünleşmelerde başarı getirmedi. Bölünmüşlük sürüyor. Bir başka gerçekte sosyal demokrat düşünce evrensel normlardan koştur. Oysa Avrupa'da sol iktidarlar zaman zaman başarısızlık yaşasa da iktidarlarını korudular” (Çay, 2006c).

Cem'e (1994, 312) göre, İkinci Dünya savaşı, demokratik rejimlerin güçlenmesi, komünist devletlerin Avrupa da ortaya çıkışı ve çok partili siyasal hayata geçiş gibi Dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler sonrasında, CHP kendi içinde demokratik bir değişim sürecine girmiş; "ortanın solu", "demokratik sol" gibi açılımlarla 60'lı özellikle 70'li yıllarda kendini sol parti olarak tanımlamıştır. Bu tarihlerde, CHP, işçi sınıfından, köylülükten, toplumun yoksul kesimlerinden nasıl oy alınabileceğini dikkate almaya başlamıştır. Yani konjonktürel etkilerle Türkiye'deki sosyal demokrat ideolojinin en büyük temsilcisi olarak kabul edilen CHP'nin özellikle sol hareketlerin oldukça güçlendiği 1970'li yıllarda daha sınıf temelli söylemlerde bulunduğu söylenilebilir. Ancak 1980 sonrası gerek iç dinamiklerin gerekse dış dinamiklerin etkisiyle Türkiye'de sosyal demokrat partilerin giderek daha millet temelli, daha ulusalcı söylemlerde bulunduğu gözlemlenmektedir.

"80 sonrası sosyal demokrasi tartışmalarına şunu da eklemek lazım : Sözüünü ettiğimiz yol ayrımı, pekala SODEP ile HP'yi de yatay kesmekteydi. Yani her iki partide de, her iki yolun yolcuları vardı. Fakat baskın kimlik itibarıyla ikisi bu iki ayrı yolun yolcusuydu. SODEP, bence, Türkiye'de CHP'den gelen çizginin "ciddi ciddi" sosyaldemokrat olmaya dönük girişimlerinin çok ciddi bir safhasıydı. Bunda, sosyalist geçmişi kadroların – taşrada da bir hayli ağırlıklı olarak-, 12 eylül koşullarında buraya akmasının payı hesaba katılabilir. Elbette, bizzat 12 Eylül'ün yarattığı tepkinin, 12 Eylül'e karşı "bir şeyler yapma" arayışının ihtiyatlı ama yine de görece radikal arayışının payı, en önemlisi. SODEP bünyesinde, Kemalizm konusunda, Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal yapısı konusunda, görece canlı bir tartışma ortamı vardı. Bu çizgi, esas itibarıyla, SHP'ye de taşındı. Zira SODEP-HP birleşmesinde elbette SODEP'in "soy" bir sosyaldemokrasiye yönelme eğilimi biraz bulanmış, gevşemiş olduysa da, yeni partiye damgasını vuran da esas olarak SODEP'ti ve HP'den gelip SHP'de ağırlık kazanan figürler de zaten "sosyaldemokratik" eğilimli figürlerdi

5.2.2. Sendikalar

1982 Anayasası ile sendika siyaset önemli darbe almıştır. Önce sendika – siyaset ilişkisi önemli orandan birbirinden koparıldığı, yasaklar getirildiği bilinen bir olgudur. 1982 Anayasası ile yeniden düzenlenen çalışma yaşamı, sendika - siyaset ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu düzenleme ile sendikaların siyaset bağı önemli oranda kesilmiş, sendikacılara siyaset yasağı getirilmiştir. Tüm bunlara karşın

siyaset – sendika ilişkisi 1980 öncesinin çok gerilerine düştüğü bilinmektedir. Bu bağlamda 12 Eylül Askeri Darbesinin, bu kulvarda yarattığı olumsuz etki ortaya çıkmaktadır. 12 Eylül Askeri Darbesinin, siyaset - sendika ilişkilerine büyük bir darbe vurduğu gözlemlenmiştir.

“12 Eylül 1980 öncesi bir sendikacı istediği partiye üye olur, açıkça seçimlerde desteklerdi. En önemlisi istediği partiden milletvekili, belediye başkanı, il genel meclisi ve belediye meclisi adayı olabilir, seçilirse sendika görevi ile yeni görevini birlikte sürdürebilirdi. Bu siyasette olan sendikacının örgütü ile bağımlı sürdürmesini ve temsil ettiği kitlenin haklarını aramasını güçlendirirdi. 82 Anayasası ile bu ortadan kaldırıldı. Milletvekili ve belediye başkanı seçilen sendikacı sendikal görevini bırakmak zorunda kaldı. 80 öncesi de 80 sonrası da sendika – siyaset hiçbir zaman çağdaş dünyada olduğu gibi kurumsal ilişki içinde olmadı. Kurumsal ilişki hiçbir zaman yaşama dönüştürülmedi. En acısı da sosyal demokrat partiler henüz sendika-siyaset bağlamında kurumsal ilişkiyi içselleştirmiş, projelendirmiş ve yaşama dönüştürmüş görünmüyorlar. Oysa sendikalar siyaseti besleyen ve kadrolar yetiştiren önemli emek örgütleridir. Ayrıca sendikacılık evrensel bir uğraştır ve sendikalar aynı zamanda hoşgörü okullarıdır. Bir ülkede çalışma barışı varsa sendikalar önemli taraflardandır...” (Çay, 2006c).

12 Eylül Askeri Darbesinin sonucunda sendikalarla sosyal demokrat partilerin tarihten gelen doğal bağları büyük bir yara almıştır. 1980’den sonra dünyadaki gelişmelerin Türkiye’deki sosyal demokrat harekete etkilerine bakılacak olunursa, 1980’den sonraki neo- liberal dalganın etkisiyle ortaya çıkan özelleştirme hareketinin sendikacılığa büyük bir darbe vurduğunu söylemek mümkündür. 1980’den sonra ortaya çıkan neo-liberalizm ve küreselleşmenin sendikacılığı olumsuz yönde etkilediği ve söz konusu olumsuz etkinin sendikacılık ve sosyal demokrasi arasındaki ilişkiye de zarar verdiği gözlemlenmektedir.

“Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra sosyal demokrasinin ideolojik anlamda sıkışmasına yol açan en önemli etkenlerden biri sendikacılığın dünyada düşmüş olmasıdır. Türkiye’deki sendikalar yaklaşık 15- 20 yıldır grev yapamamışlardır. Sadece kapısına kilit vurulan fabrikalarda işten atılan işçiler için ufak çapta protesto eylemi düzenlemişlerdir. Bu dernekler tarafından da yapılabilir. Dünyadaki özelleştirme hareketiyle birlikte sendikaların bütün kimliği ve ruhu gitmiştir. Sendikalizmin tarihinde büyük bir dönüşüm göze çarpmaktadır. Sendikalar artık eskisi gibi sosyal demokrat partilerin lokomotif olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda sosyal demokrasi

ailesinin en büyük yapısını oluşturan sendikaları kaybettiği ortadadır. Söz konusu durum aynı zamanda evrensel solun da krizlerinden birini oluşturmaktadır” (Çay, 2006a).

Türkiye'de sendikacılığın kendine özgü sorunlarının, Sosyal demokrat partilerle arasındaki organik bağa olumsuz yönde yansıdığı bilinmektedir. Günümüzde sendikaların, sınıf bilincini yitirerek, politikalarını, işçilerin çıkarlarını değil de, belli sağ partilerin yörüngesine oturttukları gözlemlenmektedir. Söz konusu durum, sosyal demokrat düşüncenin önüne bir engel olarak çıkmaktadır. Türkiye'nin bu açıdan ilginç bir deneyim olduğu söylenebilir. 80'den sonra işçi sınıfının sesi ve temsilcisi olarak bilinen sendikalar için günümüzde bunu söylemek zordur. Sendikalizmin geleneğinde sol ve sosyal demokrat partilerle dayanışma söz konusudur. Ancak 80 sonrası darbenin ve neo-liberal dalganın da etkisiyle sendikaların büyük çoğunluğuna sarı sendikacılık anlayışı hakim olmuştur. Söz konusu kavram, işçi çıkarlarını değil de hükümetlerin çıkarına öncelik tanıyan ve işçi taleplerini göz önünde bulundurmeyen içi boşaltılmış bir sendikacılık anlayışı olarak tarif edilebilir. 80 öncesi, sosyal demokrat partilerin en büyük destekçi kitlesi olan sendikaların, değişen üretim ilişkileri nedeniyle destek vermemeleri ve sendikalarla sosyal demokrat partiler arasında doğal olarak var olan organik bağın kopması nedeniyle Sosyal demokrasinin 1980 sonrası değişiminde en önemli etkenlerden biridir. Ayrıca sendikaların 1980 sonrası değişen üretim ilişkilerine kendilerini adapte edip, bu yeni üretim ilişkilerinden kaynaklanan sorunlara yeterli çözümler üretmedikleri görülmektedir.

Günümüzde üretim ilişkileri artık değişmiştir. Değişen üretim ilişkileri klasik anlamda sendikacılığın kan kaybetmesine yol açmıştır. Bu gelişme, işçilerin ve işçi sendikalarının kendilerini sorgulamaları ve yeni üretim ilişkilerine uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Ancak Türkiye'de sendikacıların bu konuda ciddi bir çaba içinde olmadıklarını ya da üretim ilişkilerindeki değişimi henüz yakalayamadıklarını göstermektedir. Türkiye'de işçi sınıfı bilincinin kökleşmemesinin temel nedeni, işçilerin hak arama sürecinde ciddi bir engelle karşılaşmalarındır. Bir başka anlatımla, Türkiye'deki sendikacılar hak arama istemlerinde daha başlangıçta ciddi bedeller ödememişlerdir. Bu açıdan 1960 devrimi "sosyal devlet" ve "sendikacılık" açısından önemli bir kilometre taşıdır. 1970'lerde yükselen işçi talepleri ise, 1980 sonrası sert askeri müdahalelerle sindirilmiştir. Bu dönemde en büyük bedeli DİSK ödemiştir.(Çay, 2005a).

5.3. CHP'nin 1980 Öncesi ve Sonrası Politikalarının Karşılaştırılması

Türkiye’de 1980 yılından sonra sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümü konusu, ele alınırken 1980 öncesi ile 1980 sonrası CHP’yi “Sınıf Temelli Söylemden Birey Temelli Söyleme Geçiş”, “Özelleştirme ve Sosyal Devlet” ve “Kürt Sorunu” çerçevesinde karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

5.3.1. Sınıf Temelli Söylemden Birey Temelli Söyleme Geçiş

Türkiye’de sosyal demokrat partilerin, örneğin CHP’nin ve solun reel politik meseleleriyle gerektiğinde uğraşamamalarının nedenleri arasında 12 Eylül’den sonra sosyal demokrat partilerin bir türlü aşamadıkları parçalanmışlık ve bölünmüşlük gelmektedir. 12 Eylül’den sonra sosyal demokrat partilerde, ilke ve değer tartışmalarından ziyade, parçalanmışlıkları aşamadıkları için iç çatışma hakim olmuştur. Bunun nedenlerinden biri olarak, somut kriz yansıması sonucu sosyal demokratların ilke ve değerlere ilişkin tartışmalardan uzak durmaları olduğu söylenebilir. Ancak, CHP’nin yeniden kurulduğu 1993 tarihinde parti programına evrensel sol değerleri içeren maddeler eklenmiştir. Söz konusu değerleri parti programına Genel Başkan Deniz Baykal ile İsmail Cem’in ekledikleri bilinmektedir. Bunu iyi niyetli bir çaba olarak değerlendirmek yanlış bir saptama olmayacaktır. 1980’li yıllardan sonra özellikle de Deniz Baykal’ın CHP’nin başına geçtiği 1990’lı yıllardan sonra sosyal demokrasi anlayışında sınıf kaynaklı söylemlerden çok, insan kaynaklı, birey kaynaklı söylemlerde bulunulduğu gözlemlenmektedir. CHP’nin programına ve bildirimlerinde bu söyleme sıkça yer verildiği görülmektedir. Bunun neden olarak işçi sınıfındaki değişimleri göstermek mümkündür. Bu bağlamda Deniz Baykal’ın emeğin değişimine ilişkin görüşleri (Baykal 1992: 105) bu konuya açıklık getirecek niteliktedir. Baykal, sol siyasetin tarihsel olarak kendini belli bir işçi tanımına göre şekillendirdiğini ifade etmiştir. Ağırlıklı olarak kol gücü kavramına dayalı işgücü anlayışının, sol siyasetin yaklaşık seksen yıl öncesi temel çıkış noktası olduğunu belirtip içinde bulunduğunuz dönemde bu anlayışın artık geride kaldığını belirtmiş ve yaşanan süreçte emeğin iç yapısının değiştiğine, mavi yakalı, beyaz yakalı ayrımı önemini kaybetmeye başladığına değinmiştir. Baykal, teknolojik gelişmeler sonucunda üretimde verimliliğin ve dolayısıyla üretimin artması; aynı

üretim ve işgücüne olan talebin azalması ve gereksinim duyulan emeğin niteliğinin değişmesinin; toplumsal dengelerin oluşmasında önemli sorunlar ve sıkıntılar yaratmaya başladığını belirtmiştir. Bunun devamında, karşı karşıya bulunduğumuz sorunların temelinde yatan başlıca olaylardan birinin büyük teknolojik gelişimin yol açtığı yeni duruma, siyasetimizi uyumlaştırma ihtiyacını öne çıkardığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Baykal'ın, teknolojinin emek dünyasında yarattığı değişikliklere ilişkin söylemini göz önünde bulundurursak, CHP'nin neden 80'den önce Ecevit'in genel başkanlığı döneminde Türkiye'de sol hareketin zirvede olduğu o dönemin koşullarında sınıf kaynaklı söylemlerde bulunup 80 sonrasında konjonktürel değişimlerden etkilenerek sınıf kaynaklı söylemleri terk ettiğini de anlamak kolaylaşacaktır. Bülent Ecevit'in 80 sonrası kurduğu partide sınıf kaynaklı söylemleri terk etmesi de, bu değişimi yansıtmaya bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

5.3.2. Sosyal Devlet ve Özelleştirme

Türkiye'de 1980 öncesi ve sonrası CHP politikaları, sosyal devlet ve özelleştirme göz önünde bulundurarak ele alınırsa bu anlamdaki politikalarda ufak tefek ayrıntılar dışında genel anlamda pek bir değişikliğin olmadığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, 1980 öncesine kıyaslırsak sosyal devletin duyarlılığı açısından CHP politikalarında önemli bir değişiklik olmadığı ifade edilebilir. Ancak, sosyal devleti sürdürülebilir kılabilmek için sistemin kendisinin verimli işletilmesi, etkin bir şekilde denetlenmesi bunun yanında saydam bir sistem içinde sürdürülebilir olması, günümüzdeki 1980 sonrası CHP'nin en öncelikli alanlarından biri olduğu söylenilebilir. Bu çerçevede dünyanın değişiminden kaynaklanan bu noktaların 1980 öncesi CHP'nin sosyal demokrasi anlayışından farklı olan nokta olması bakımından değişikliği ifade etmektedir.

“Sosyal demokrat olduğunu iddia eden bir partinin sosyal devleti göz ardı etmesi mümkün değildir. Sosyal devlete yönelik duyarlılık 80 öncesi ve sonrası eş düzeyde devam etmektedir. Bu anlamda yeni bir atılım söz konusu olmamakla beraber, günümüzde sosyal devletin el uzatması veya koruma altına alması gereken, kimsesizlerin kimsesi olma duyarlılığı genişlemiştir. Özellikle neo- liberal rant ekonomisi uygulamalarının 80 sonrası dönemde Türkiye'deki toplumsal eşitsizliklerin ve bölgeler

arası kalkınmadaki dengesizlikleri arttırması ve bunun yanında bireylerarası gelir dağılımının bozulması, sosyal devletin koruması gereken kitleleri çoğaltmıştır Sokakta yaşayanlar sorun haline geldiği görülmektedir. Bu bakımdan sosyal devletin alanının genişlediğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte sosyal devletin finansmanı ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal devletin sürdürülebilir olması için bunun finansmanı sağlamak gerekmektedir. O nedenle etkinlik faktörünü öne çıkarmak lazımdır. Bu gerek sosyal güvenlik alanı için gerekse çocuklara, yaşlılara veya emeklilere yönelik tüm kesimler için uygulanmalıdır.” (Çay,2006b).

Buna paralel olarak, CHP'nin 1995 yılında yayınladığı Seçim Bildirgesi'nde (CHP, 1995), çalışan, emekli, işsiz, engelli, yaşlı, yoksul, kimsesiz, ev kadını, çiftçi olmak üzere tüm yurttaşların kucaklanacağı, çağdaş bir Ulusal Sosyal Güvenlik Sistemi oluşturulacağı, bu amaçla Sosyal Güvenlik Temel Yasası çıkarılacağı ve Sosyal Güvenlik Reformu gerçekleştirileceği yönündeki ifadeler yer almaktadır. CHP'nin 80 sonrası özelleştirme anlayışının, KİT'lerin yeniden yapılandırılması esas alınarak stratejik KİT'lerin yönetim hakimiyetini kaybetmemek kaydıyla özelleştirilmesi olduğu söylenebilir. Aynı zamanda CHP'nin özelleştirmeye bakışı Telekom gibi stratejik önemi olan kuruluşların özelleştirilmemesi veya özelleştirilmesi halinde hisselerden büyük çoğunluğunun ulusal devletin elinde bulundurulması olarak özetlenebilir. Böylelikle CHP'nin sosyal devlet konusunda olduğu gibi özelleştirme konusunda da 1980 öncesi CHP anlayışından pek farklı tezler ileri sürmediği gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, CHP'nin 2002 seçim bildirgesine bakacak olursak, CHP'nin özelleştirmede genel ilkesinin, verimlilik ve saydamlık olarak belirtildiğini görmek . Bunun yanı sıra özelleştirmenin, amaç değil, ekonominin etkinliğinin arttırılmasında gerektiğinde kullanılan bir amaç olduğu özetlendiği göze çarpmaktadır. Buna ek olarak özelleştirme uygulamalarında tekellerin yaratılmaması, mülkiyetin tabana yayılması, tüketicinin korunması ve ulusal üretim kapasitesinin arttırılması ifadelerine yer verilmiştir. 2002 Genel Seçimlerinde AKP'nin iktidar olmasından sonra Deniz Baykal'ın söylemlerinde ulusalcı, laikliğe vurgu yapan ve devletçi motiflere daha çok yer verildiği gözlemlenmektedir. Deniz Baykal 19- 20 Kasım 2005'teki CHP'nin 31. Olağan Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, Türk

ekonomisinin, kendi ayaklarına üzerine basamadığını, daha güçlü bir ekonomi haline dönüşme doğrultusunda arzu ettiğimiz atılımı yapamadığını dile getirmiştir.

Deniz Baykal 19- 20 Kasım 2005'teki CHP'nin 31. Olağan Kurultayı'nda yaptığı konuşmada (Baykal, 2005), Türk ekonomisinin, kendi ayaklarına üzerine basamadığını, daha güçlü bir ekonomi haline dönüşme doğrultusunda arzu edilen atılımı yapamadığını dile getirmiştir. Bunun devamında Baykal, Türk ekonomisinin dışarıya boynu eğik bir ekonomi olduğunu başka bir ifadeyle dışarıya teslim olmuş bir ekonomi olduğunu ifade etmiştir. Baykal söz konusu konuşmasında, yatırım yapıldığını, memuruna, işçisine, emeklisine haklarının verilmediğini belirterek hükümetin borcunu ödeyebilmek için Tüpraş'ını, Erdemir'ini limanlarını ve tekelerini, temel kuruluşlarını yok pahasına satarak elden çıkardığını ve söz konusu kuruluşların Cumhuriyet döneminin alın teriyle gerçekleştirdiği kuruluşları olduğunu dile getirmiştir. Baykal'ın söz konusu cümlelerinden, CHP'nin devletin kar eden ve pek çok vatandaşını istihdam eden Tüpraş, Erdemir gibi veya devlet için stratejik önem taşıyan ve diğer ülkelerde hisselerinin çoğunluğunun ulusal devlete ait olduğu bilinen Telekom gibi kurumların elden çıkarılarak özelleştirilmesine karşı olduğu görülmektedir.

5.3.3. Kürt Sorunu

Kürt sorunu, siyasi partiler arasında ilk defa SHP tarafından 1990 yılında resmi parti belgelerine aktarılmış; çağdaş ve gerçekçi çözüm önerileri geliştirilmiştir. 1994 yılında kabul edilen yeni CHP programında Kürt Sorununu tanımlanmıştır ve farklı çözüm önerileri "Etnik Duyarlılıklara Demokratik Çözüm"ün ilkeleri başlığı altında ortaya koymuştur.

"Ülkemizde farklı etnik yapıların farklı kültürel kimliklerin var olması, varlıklarını sürdürmesi, çoğulcu demokrasinin zenginliğidir. Cumhuriyet Halk Partisi, kültürel mozağimizin bu zenginliklerin her boyutuyla geliştirilmesini çoğulculuk anlayışının gereği saymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti din, dil, ırk ve etnik köken temelleri üzerinde değil, siyasal bilinç ve ideal beraberliği zemininde kurulmuştur. Bu nedenle ırk temelinde çözüm arayışlarının veya asimilasyon uygulamalarının tuzaklarından kendini her zaman korumalıdır. CHP, her kökenden insanımızın kendi ana dillerini daha iyi öğrenebilmelerine ve geliştirebilmelerine olanak tanınmasını; her türlü iletişim ortamından bu amaçla yararlanılabilmesini, kültürde çoğulculuk anlayışının ve kültürel kimliğe duyarlılığın gereği saymaktadır. CHP, Kürt sorununun da, bu anlayışla; tek

seslilik ve tepki politikaları ile değil, sosyal demokrat özdeki çoğulcu politikalar ve evrensel değerler çerçevesinde aşılabileceğine inanmaktadır.” (CHP Programı 1994: 72-74).

Kürt Sorununa CHP'nin bakışındaki 80 öncesi ve sonrası farklılık olup olmadığını incelerken şöyle bir handikap oluşmaktadır. 1980 öncesi Türkiye'sine baktığımızda “Kürt sorunu” olarak tanımlanan bir kavramın varlığından söz edemeyiz. Elbette ki Kürt vatandaşlarımızın kendilerini Kürt olarak ifade etmedeki sıkıntılarından veya bölgenin geri kalmışlığından kaynaklanan ekonomik sıkıntılardan bahsedilebilir. Aynı şekilde etnik kimliklerini özgürce ifade edememe anlamında da rahatsızlıkları olduğu bilinmektedir. Ancak söz konusu rahatsızlıkları ifade etme yönteminin şiddete başvurma şeklinde kendini göstermesi ve PKK terör örgütünün kurulması 80'den sonrasına rastlar. PKK'nın 1984 yılında başladığı terör eylemlerinden sonra önce “Doğu Sorunu” olarak tarif edilen, daha sonra da “Kürt Sorunu” olarak tanımlanan sorun, özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye ve dünya gündemine taşınmıştır.

Bundan hareketle CHP'nin 1980 öncesi ve sonrası Doğu sorunu veya Kürt sorununa bakışı arasında farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Bunda yukarıda kısaca belirtilen Kürt sorununun tarihsel gelişiminin de etkisiyle 80 öncesinin CHP'sine baktığımızda, Kürt sorunu veya Doğu sorunu adı altında ifade edilen bir sorunsalın varlığının söz konusu olmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında 1990'lı yıllarda yeniden kurulan CHP'nin gerek programına gerekse söylemlerine bakılacak olunursa Kürt sorunu konusundaki ciddi bir söylem farklılığı göze çarpmaktadır. Örneğin 1995 Yılındaki “CHP-SHP Bütünleşme Genel Kurulu Ana İlkeler Ve Temel Hedefler Bildirgesi” nde ırk, din, dil, mezhep ve etnik köken farklılıklarının, kültür mozaiğimizin zenginliği ve çoğulculuğun ve çağdaş toplum anlayışının gereği olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında herhangi bir kişinin etnik kimliğinin bir üstünlük nedeni olarak algılanamayacağı ve hiç kimse etnik kimliği nedeniyle aşağılanamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu başlık altında farklılıkların, eşitsizliğin veya ayrışmanın kaynağı olmaması gerektiği; bunun aksine, tüm farklı kesimlerin, eşitlik ve barış içinde, çoğulcu demokrasinin tüm olanaklarından eksiksiz ve kesintisiz olarak yararlanabilmesi gereği dile getirilmiştir.

Yine CHP'nin 1980 öncesi CHP'sinden farklı olarak Kürt kimliği kavramını dile getirmiştir. Örneğin CHP tarafından 2001 yılında yayınlanan Demokratikleşme Raporunda (CHP, 2001), CHP'nin özgürlük anlayışının, devletin yurttaşlarına toplumsal ve kişisel gelişmelere uygun her alanda girişim inisiyatifi hakkını varsaydığı, bu çerçevede yurttaşların kendi özel girişimleri ile, özgür iradeleri ile istedikleri alana yatırım yapma, istedikleri alanda etkinlik gösterme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, Kürt kimliğini kabul ederek kendine Kürt kökenliyim diyen yurttaşlara, bu kişiliklerine hayatın her alanında istedikleri gibi ve özgürce belirtme hakkına sahip olmaları olanağı sağlanacağı ve bu çerçevede, yurttaşların anadillerinde serbestçe konuşabilmeleri, yazabilmeleri, öğretebilmeleri, bu dillerde değişik kültür etkinliğinde bulunmaları güvence altına alınması gerektiği ifade edilmiştir. Anadil yasağının kalkması ile anadillerin yurttaşların yaşamında özgürce kullanılması ve bu dillere yayın yapılması olanağı sağlanmış olacağı ve isteyenlerin, kendi ana dillerinde, M.Eğitim Bakanlığı kuralları içinde, özel eğitim görebilmeleri de sağlanacağına değinilmiştir. Bununla birlikte; Hiç kuşkusuz, Türkçe'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dili olacak ve eğitim dili olarak kullanılacağı vurgulanmış ve ayrıca Türkçe'nin tüm yurttaşlara öğretilmesi için gerekli önlemler alınacağı ve uygulanacağına değinilmiştir. Bölgede "hukukun üstünlüğü" ve "hukuk önünde eşitlik" ile "yargının bağımsızlığı" ve yargıç güvencesi" geçerli kılınması gerektiği ifade edilmiştir.

Buna paralel olarak CHP'nin 1999 Genel Seçimleri öncesi hazırladığı "Çözüm 2000" kitapçığında (CHP, 1999) "Etnik Duyarlılıklara Demokratik Yaklaşımlar ve Çözümler getireceğiz" başlığı altında Kürt sorununun çözümüne ilişkin ortaya konulan ifadelerde, toplumumuzun zenginliği olan ırk, din, dil, mezhep ve etnik köken farklılıklarına, ulusun ve ülkenin bölünmez bütünlüğü içinde; çoğulculuk, eşitlik ve hoşgörü anlayışıyla yaklaşılması gereğine değinilmiştir. Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşların ana dilini, kültür ve folklorunu öğrenmesi ve geliştirilmesi yolundaki engellerin kaldırılacağı da belirtilmiştir. Bunun yanında isteyen yurttaşların, Milli Eğitim Bakanı'nın koyacağı standart ve kurallara uymak kaydıyla anadillerde yayın yapan özel okul ve araştırma enstitülerinin kurulabileceği de ortaya koyulmuştur.

6. GÜNÜMÜZDE SOSYAL DEMOKRASİNİN SORUNLARI

Bu bölümde günümüzdeki sosyal demokrasinin sorunları irdelenmiştir.

6. 1. 1980 Sonrası Konjonktürel Değişimlerin Sosyal Demokrasiye Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Herhangi bir olayı veya bir konuyu değerlendirirken, söz konusu olayın üzerinde yükseldiği zemine bakmadan sadece varolanı tespit edip bırakmak, söz konusu olayı geçmiş ve gelecek bağlantılarından kopararak onun ortaya çıkmasına neden olan etmenlerin neler olduğunu, hangi süreçlerden geçilerek geldiği noktaya bakmamak, bunlara kayıtsız kalmak bilimsel bir yöntem değildir. İşte bu nedenlerden dolayı, küreselleşme olgusuna ve bununla birlikte neo- liberalizme politikalar incelendiğinde, bunların arka planına bakıldığı takdirde, kaçınılmaz ve yepyeni bir olgu olarak sunulmaya çalışılan söz konusu olguların aslında bir geçmişi ve geleceği olduğunu görmek ve olaya daha sağlıklı bir bakış açısı geliştirmek mümkün olacaktır.

Son on yıldır, dünyanın artık kapitalist ekonomik işleyiş temelinde tek bir Pazar haline geldiğini her fırsatta tekrarlayan çoğu sosyal bilimci ve ideoloğun dikkate almadıkları bir nokta vardır. Söz konusu nokta, kapitalizmin dünyayı tek Pazar haline getirmesinin yüzyıllardan beri var olan bir olgu olması. Bir başka deyişle, dünyanın tek bir Pazar haline gelmesinin yenilik niteliğinin atfedilmesi pek de doğru bir tespit olmayacaktır. Örneğin Marks ve Engels, dünya pazarının kuruluşunu 17. yüzyıla dek götürmüşlerdir. 19. yüzyıldaki iletişim ve ulaşımdaki muazzam gelişmelerin, dünya pazarı ve dünya ticareti açısından oynadığı role değinen Engels, bunlara örnek olarak Süveyş Kanalı'nın önemini vurgulamıştır. 19. yüzyılda, Hindistan- Çin bölgesinden Avrupa'ya ve oradan tekrar Amerika'ya hammadde, mamul, yarı mamul ve meta ticareti yoluyla bir dünya pazarının kurulmuş olması, kapitalist gelişmenin ulusları, günümüzdeki kadar olmasa da, daha o zamandan sıkı bir şekilde bağlamasına verilecek iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Bütün bu gelişmeler, henüz sanayide günümüzdeki büyük gelişmelerin olmadığı ve teknolojik yeniliklerin de günümüzdeki boyutlara ulaşmadığı 19. yy. da oluşan gelişmelerdir. Bütün bunlardan hareketle, yeni olan şeyin dünya pazarı değil, dünya pazarı temeli üzerinde yükselen iletişim ve ulaşım sanayisindeki olağanüstü

gelişmeler olduğu söylenebilir. Bütün bu söz konusu gelişmelerin dünya ticaretine başka bir dönemle karşılaştırılmayacak bir hacim ve hız kazandırdığı dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Bu gelişmelerle herhangi bir tarımsal ürünün veya sanayi malının bir-iki gün gibi kısa bir süre içerisinde bir kıtadan bir başka kıtaya sevk edilmesi mümkün olmaktadır. Birikim ve teknolojinin, ulaşım ve iletişimdeki muazzam gelişmelerin sermayenin hızında akıl almaz koşullar yarattığı bilinmektedir. Söz konusu gelişmelerin emeğin üretkenliği bakımından da büyük bir ilerleme oluşturduğu söylenebilir. Bütün bu ilerlemelerin yeni olduğu doğrudur ancak, söz konusu gelişmelerin eski temel üzerinde gerçekleştirildiği göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yara almadan ve ekonomisini güçlendirerek çıkan ABD, savaşta yıkılmış, yüz binlerce insanını kaybetmiş, ekonomisi çökmüş bir Avrupa'yı yeniden inşa ederek şekillendirmeye başlamıştır. Söz konusu inşa sürecinde ABD sermayesinin Avrupa'ya aktığı ve yüksek kar oranları elde edildiği bilinmektedir. Aynı dönemde bağımlı ülkelerde kapitalist üretimin yaygınlaştığı eski tip sömürgeciliğin yerine bağımlılık ilişkisinin ikame edildiği bir dönem yaşandığı söylenebilir. Bu sürece eşlik eden siyasi aktörlere bakılacak olunursa, güçlenen sosyalist bir sistemin varlığını, bağımlı ve yarı bağımlı ülkelerde yükselişe geçen ulusal ve devrimci hareketlerin olduğu ve gelişmiş Batı ülkelerindeki anti-faşist hareketler dikkati çekmektedir. İşte böyle bir ortamda S.S.C.B'deki ekonomik modelin başarısı ve işçilerin refah seviyesinin yüksek olması kapitalist Batı ülkelerinde sosyal devlet anlayışını gündeme getirmiştir. Söz konusu dönem, ekonomide Keynesçilik dönemi olarak nitelendirilebilir. Keynesçi dönemde ücretlerin görece yükseltilmesi, buna bağlı olarak alım gücünün artması, pazarın genişletilmesi adına yapılan uygulamalardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen süreçte Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nda işçi sınıfına verilen hakların, Batı Avrupa'daki işçi sınıfını cezbetmesi ve giderek sosyalist yönetime duyulan sempatiyi arttırması üzerine refah ve sosyal güvenlik harcamalarında artış olduğu bilinmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası hız kazanan Keynesyen politikalar ve bu politikaların getirdiği devlet müdahaleciliği sosyal demokratların ekonomi söylemine uygun düşmektedir. Bunun devamında 1980'den sonra hız kazanan neo-liberal uygulamaların refah devleti

modelinden taviz vermeye başladığı bilinmektedir. Özellikle de 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de Sovyetler Birliği ve reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte Avrupa ülkelerindeki sosyal demokrat parti politikalarında konjonktürel gelişmelere ayak uydurma gibi bir özelliğin baş göstermesi gözlemlenebilir. Neo-liberal politikalardan olumsuz yönde etkilenen Batı'daki sosyal demokrat partilerin çoğunun 1990'ların sonunda ortaya çıkan Üçüncü Yol söylemiyle sosyal demokrasinin temel çıkış noktası olduğu bilinen sosyal devlet ve sosyal eşitlik ilkelerini bir kenara bırakıp bir bakıma sosyal demokrasiyi küreselleşmeye uyarlama olarak yorumlayabilecek Üçüncü Yol politikalarını uygulamaya başlamışlardır.

6. 2. Türkiye'de Sosyal Demokrat Hareketin Tarihsel – Politik Gelişimine Genel Bir Bakış

Batı Avrupa'da Sosyal demokrasinin tarihsel-siyasal gelişimiyle Türkiye'deki gelişimini karşılaştıracak olursak ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır. Sosyal demokrasi düşüncesinin Türkiye'de ortaya çıkışı, Batı'dan yaklaşık yüzyıl sonrasını bulduğu bilinmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi içinde, önderliğini Bülent Ecevit'in yaptığı bir grup aydınının 1960'ların ortalarında CHP' ye sosyal demokrat bir nitelik kazandırarak, Cumhuriyetin kurucu partisini bir anlamda dönüştürme çabalarına giriştikleri göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. Söz konusu değişim, köklerini Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Kuvayı Milliye geleneğinden alan, devletçi, seçkinci olarak tanımlanan geleneğin, yeni kadroların uğraşlarıyla elitizmden popülizme doğru evrilmesi olarak da tanımlanabilir. Burada, vurgulanması gereken önemli bir nokta, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1959 yılında yapılan ve Marksizm'den uzaklaşmanın tamamlandığı program olarak kabul edilen Bad Godesberg programındaki sosyal demokrasi anlayışının, Türkiye'de Ecevit önderliğinde benimsenmesidir. CHP'nin 1960'lı yıllarda savunduğu sosyal demokrasinin Türkiye İşçi Partisinin kurulmasıyla yayılmaya başlayan Marksizme karşı alternatif sol görüş olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Türkiye'de yaklaşık yüzyıl sonra ortaya çıktığı bilinen sosyal demokrasinin Batı Avrupa'dan farklı olarak Marksist bir kökenden gelmediği göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur Bundan hareketle, sosyal demokrat ideolojinin Türkiye'deki tarihsel-politik gelişimiyle Batı

Avrupa'daki gelişimi arasında önemli farklılıklar bulunduğu söylemek doğru bir saptama olacaktır.

Türkiye ve Avrupa'daki sosyal demokrat hareket arasında tarihsel- siyasal farklılıklar yanında, sosyal demokrasinin geliştiği sosyo- ekonomik koşullar açısından da önemli farklılıklar bulunduğu yadsınmaması gereken bir olgudur. Türkiye'de bugün bile köylülüğün nüfusun yarısından daha fazlasını oluşturduğu dikkate alınması gereken bir gerçektir. Türkiye'de İşçi sınıfının 1950'li yıllarda Batı'dan yaklaşık yüzyıl sonraya ortaya çıktığı dikkate alınması gereken bir olgudur. Bunun yanı sıra işçi sınıfının Türkiye'deki özelliklerine bakacak olunursa, sınıf bilincinden yoksun olduğu ve birçok açıdan köylülükle bağlarını sürdürdüğü gözlemlenebilir. Türkiye'deki işçi sınıfının bugün bile toplumda bir azınlık durumunda olduğu ve Batılı anlamda bir işçi sınıfı niteliklerine sahip olmadığını söylemek yanlış bir saptama olmayacaktır. Bunun yanında Türkiye'de sınıfların Batı'daki kadar homojen olmadığı çok karmaşık bir yapıya sahip olduğu da dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Batılı toplumlarda sendikal örgütlenmelerin, derneklerin, siyasi partilerin yüzyıldan fazla bir tarihi olduğu bilinmektedir. Bunun aksine Türkiye'deki örgütlenme biçimlerine bakılacak olunursa, akrabalık, hemşerilik, aşiret, etnik köken yada mezhep temeline dayalı arkaik kurumların daha ağır bastığı gözlemlenmektedir. Buradan yola çıkılarak, Türkiye'deki dayanışmanın esas alındığı kurumların Batı'daki modern anlamdaki örgütlenme modellerinden çok farklı oldukları rahatlıkla söylenebilir. Bu anlamda Türkiye'de geleneksellikten moderniteye geçişin tamamlandığını söylemek zor olacaktır. Avrupa'da sosyal demokrat ya da sosyalist partilerin iktidara gelirken ya da iktidara geldikten sonra politikalarını yönlendiren temel güçleri, dernekler ve sendikalar ya da sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye'de ise çok daha farklı bir durum gözlenmektedir. Çalışan kitlelerin hak ve çıkarlarını koruma bir iddiası olan sosyal demokrat partiler, Türkiye gibi örgütlenme düzeyi Batı ülkelerine oranla son derece düşük olan bir toplumda örgütlenmiş topluma dayanarak siyaset yapma gibi olanakları kısıtlanmaktadır. Söz konusu sosyal demokrat partilerin bundan hareketle politikalarını belirleyen parametreler, Türkiye koşullarında değişiklik göstermektedir. Bu nedenle sosyal demokrat partilerin

özellikle 1980'den sonra politikalarının dayandığı toplum kesimleri arasında sendikaların payı yavaş yavaş azalmıştır.

1970'li yıllarda İnönü'den sonra Ecevit'in iktidara gelmesiyle Chp'nin sosyal demokrasi anlayışında biraz değişme olduğu göze çarpmıştır. Söz konusu anlayış, Ecevit'in, daha çok Abdi İpekçiyle ifadesini bulan, İsveç, Norveç, Danimarka gibi İskandinav ülkelerinde, sivil topluma dayalı demokratik kuruluşlarla ifade edilen sosyal demokrasi anlayışdır ve bu anlayış Türkiye'de ancak, 1970'li yıllarda yeni yeni söylemeye çalışılmıştır. Fakat, 12 Eylül öncesinin iç savaş şartları söz konusu anlayışı CHP'nin bir kitle programı olarak uygulamasını engellemiştir. Ecevit'in söz konusu yeni söyleminin yeni söyleminin İsveç, Norveç gibi ülkelerdeki sosyal demokrasininin bir başka versiyonu olduğu söylenebilir, ancak bunun hayat bulamadığı da görülmüştür. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra Türkiye'de yaralı bir siyaset dönemi başlamıştır. Bu yaraları alan sol düşünceyi savunan insanlar ya da sosyal demokrat partiler olmuştur. CHP kapatılınca HP, SODEP, SHP gibi partiler ortaya çıkmış ve en son CHP adı altında birleşme olmuştur (Çay, 2006a).

Türkiye'de, 1980'de kapatılmış olan CHP'nin bırakmış olduğu boşluğu doldurmak üzere, 1983 sonrasında, merkez solda yeni siyasi partiler kurulmuştur. Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SODEP), 1980'den önce CHP'deki gelişme çizgisini sürdürerek, kendilerini "sosyal demokrat" olarak tanımlıyor, 1985'te kurulan Demokratik Sol Parti (DSP), Marksist bir geçmişe dayandığını ileri sürerek sosyal demokrat deyimini reddetmiş, Türkiye'ye özgü demokratik sol bir kimlikle siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu partilerin siyaset anlayışındaki ortak nokta, 1970'lerde yüzde 40'ın üstünde oy almayı başaran CHP'nin mirasına sahip çıkma isteği idi. Ancak, bunu yaparken, 1980'li yıllarda dünyada ve Türkiye'deki gelişmelerin analizini yapmadan, değişen koşullara uyum için ya da alternatif projeler üretmek için, pek bir çaba göstermeden, toplumda bulunduğunu varsaydıkları harekete geçirilebileceğini düşünmüşlerdir. 1980 sonrası siyaset yapan sosyal demokrat partilerin 1980 öncesinde geliştirilmiş olan söylemi aynen tekrarladıkları, sosyal demokrasinin evrensel ilkelerine bağlılık, dayanışma, eşitlik ve sosyal hukuk devleti kavramları, bu içerikle dile getirdikleri gözlemlenmiştir. 1980'lerde, sosyal demokrat partiler, bir süre bu temalarla sürdürdükleri siyaset anlayışıyla yerel yönetimlerde iktidara gelmiş ve merkezi hükümette de iktidar ortağı konumunu kazanmışlardır. Yerel seçim tecrübesi, ideolojik söylem ile siyasi pratik arasında ilişkinin bulunmadığını göstermiş ve

SHP'nin ve dolayısıyla sosyal demokrat düşüncenin, kitlelerin nezdinde gözden düşmesine yol açmıştır.

SHP'nin 1991 Genel seçimlerinde, 1989 Yerel seçimlerinde aldığı yüksek oyu alamaması da bunun göstergesidir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de Sosyal demokratlar, diğer sağ partilerden farklı olarak “dürüstlük” söylemiyle yola çıkmışlardır. SHP'nin 1989 Yerel seçimlerinde Sosyal demokrat ideolojinin temel unsurları olan sosyal eşitlik ve sosyal adalet kavramlarının yanı sıra dürüstlük söylemiyle geniş kitlelerden oy aldığı gözlemlenmiştir. SHP'nin 1989 Yerel seçimlerinde ülkedeki çoğu belediyeyi kazandığı bilinmektedir. Ancak, SHP'li belediyelerde ortaya çıkan yolsuzluk ve usulsüzlükler, sosyal demokratların dürüst ve ilkeli imajını büyük ölçüde zedelemiştir. Vatandaşlar Sosyal demokrat partilere sağ partilerden farklı olarak dürüst oldukları için oy verdiklerini ifade etmiş ve ortaya çıkan yolsuzluk ve kötü yönetimden sonra sosyal demokratların sağ partilerle pek bir farkı kalmadığına inanarak, oy kullanmama ya da oyunu sosyal demokrat partilere vermeme yoluna gitmişlerdir.

1991 seçimlerinde SHP'nin üçüncü parti olmasının ardından kurulan SHP-DSP koalisyonu ile parti içi muhalefetin hızlandığı görülmüştür. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'nin içinden bir grup, partinin sağa kaydığını ileri sürerek istifa etmişlerdir. 1992'de Deniz Baykal liderliğinde CHP kurulmuştur. SHP'nin 1991 Genel seçimleri sonucunda koalisyon ortağı olduktan sonra sosyal demokrat tabanın beklentilerini yerine getiremediği görülmüştür. Örneğin SHP “özelleştirme yerine özerkleştirme ve demokratikleşme” söylemiyle iktidara gelmişti. Fakat, SHP'nin iktidar olduğu dönemde demokratikleşme konusunda istenilen yolun alınmadığı ve özerkleştirmenin yerini özelleştirmeye bıraktığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, Kürt sorunu konusunda rapor hazırlayan ilk parti olmasına rağmen SHP'nin, iktidarı süresince, bölge halkının ezilmesine neden olduğu gözlemlenen güvenlik tedbirlerine karşı çıkmadığı bilinmektedir. Bundan başka sosyal demokrat bir parti olan SHP, o dönem halkın büyük bir ekonomik sıkıntıya düşmesinden sorumlu olan, DYP'nin hazırladığı 5 Nisan Kararları'nın altına imza atmıştır. Bunun yanında SHP, adının koalisyon ortağı olduğu süre içinde bazı yolsuzluklarla anılmıştır. SHP'nin Mart 1994 yılında yapılan yerel seçimlerde daha önceki genel seçimde aldığı oyu korumayarak, yüzde 14 oy alması, yine SHP'nin yolsuzluk olaylarının üzerine

gitmediğine dair halkın görüşünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. 1994'te SHP kapatılarak CHP'ye katılmış ve iki partinin birleşmesi gerçekleştirilmiştir.

6.3. Türkiye'deki Sosyal Demokrasinin İdeolojik Açmazları

Türkiye'nin en büyük ve en köklü sosyal demokrat partisi sayılan CHP'nin devleti kuran bir parti olduğu bilinmektedir. Bu kimliğiyle devlet ve devletin nitelikleriyle özdeşleşmiştir. CHP, sınıf mücadelesi içinde, sınıfsal bir temelde değil, emperyalist işgale karşı verilen Kurtuluş savaşını sonuçlandırmak ve Cumhuriyeti kurmaya dönük siyasi ve hukuki bir yapı olarak doğmuştur. Tek parti dönemine damgasını vuran “sınıfsız kaynaşmış bir millet” şiarı, CHP'nin sınıf temelinde kurulmadığını, olunduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Ancak, değişen dünya koşulları içerisinde CHP'nin kendisini sosyal demokrat bir partiye dönüştürme çabaları içine girmiştir. Söz konusu çabanın denk geldiği dönem olarak Bülent Ecevit'in CHP Genel Başkanı olduğu 1970'li yıllar gösterilebilir. CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğunu deklare eden Bülent Ecevit, CHP'nin sınıflarüstü bir partiden, belli bir ideolojiyi Kemalizm'le harmanlayarak sosyal demokrat bir partiye dönüşümünün baş mimarı olarak Bülent Ecevit gösterilmektedir. Söz konusu durum, Türkiye'deki sosyal demokrat partilerin ideolojik sıkışmalarından en önemlilerinden birisini oluşturmaktadır.

“Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin Cumhuriyet geleneği ve Kurtuluş Savaşıyla göbek bağı olması buna ek olarak, tek parti döneminin statükocu anlayışını yer yer izlerini taşıması sosyal demokratların ideolojik sıkışmalarına birer örnek teşkil etmektedir. Bunun nedeni sosyal demokrat düşüncenin dünya çapında normlar dediğimiz kaideler ve kurallar üzerinden politika yapmalarıdır. Bugün örneğin Avrupa Birliğinin temsil ettiği değerler genel anlamda, ifade özgürlüğü, haklar, gibi ilkelerdir. Genel olarak sosyal demokrasi dendiğinde de hemen hemen aynı kurallar geçerlidir. Bu örneğin Çin'de de İngiltere'de de böyledir. Bu yüzden bunların evrensel normlar olduğu söylenebilir. Örneğin sosyal demokrasinin genel ilkelerinden olan ırk, dil, din ,mezhep demeden herkes eşittir bir normu ifade eder.” (Çay, 2006a).

1980'den sonra da sosyal demokrat partilerin bu ideolojik sıkışmaları devam etmiştir. Türkiye'deki sosyal demokrat partiler evrensel sosyal demokrasinin kurallarıyla Türkiye'nin kendine özgü siyasal geleneklerinden gelen koşullar

arasında kalmışlardır. Bu tarihsel geçmiş ve Türkiye'nin kendine özgü sorunları, muhafazakar seçmen kitlesinin çoğunluğu, dinsel yapılanmanın güçlenmesi, Kürt meselesi vb. Türkiye'deki Sosyal demokrat partilerin salt sınıfsal ve sol ideoloji temelinde program ve siyasi pratiğe sahip olmasını engellemiştir. Yine de, söylem ve program temelinde İşçi ve emekçi kesimin çıkarlarını her zaman sosyal demokrat partilerin önceliği olmuştur. Ayrıca Avrupa da ki gibi, Türkiye de işçi sınıfının örgütleriyle partiler arasında organik bağ tam anlamıyla kurulamamıştır. Hatta 12 Eylülde yasaklanmıştır.

“Türkiye'deki sosyal demokrasinin çıkmazı tam da burada başlamaktadır. Çünkü Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin bir de değerleri vardır. Bunun nedeni, Doğu toplumlarının değer toprakları olmasıdır. Örneğin Mustafa Kemal bir değerdir. Hatta zaman içinde Türk ordusu da bir değerdir. Çünkü Cumhuriyeti korumakla görevlidir. Örneğin CHP'nin de ideolojik olarak ilk büyük sıkışması burada başlamaktadır. CHP, bu değerleri de korumak zorundadır. Bir diğer ideolojik açmaz ise, dünyada 1980 sonrası özellikle de 1990 sonrası Sovyetlerin çöküşü, AB'nin güçlü bir birlik olarak ortaya çıkması, yeni devletlerin oluşması ve etnik, kültürel yapıların tartışılmaya başlanmasıdır. Avrupa solunun, etnik ve azınlık kavramlarına alışkınlar. Çünkü norm kültürden geliyorlar. Ancak Türkiye'deki sosyal demokratlar ülkedeki 70 milyonun tarihten gelen kardeşliği teziyle halkın birleştirdiği bir toplum üzerinden konuşuyorlar. O yüzden norm ve kurullarla hareket edemezler. Söz konusu durum, Batı dışı topraklardaki sosyal demokrat hareketlerin trajedisine işaret eder. Bu yönüyle de çok acıklıdır. Hem normları hem değerleri korumak çok zordur. Söz konusu durum da, sosyal demokratların son 20 yıldaki çıkmazlarını oluşturmaktadır. Yani Batılı sosyal demokratlar gibi etnik ve azınlık kavramlarını çok rahat konuşamıyorlar.” (Çay, 2006a).

1970'lerde dünyada yaşanan ekonomik bunalım, 1980'li yıllarda, dünya kapitalizminin, teknolojisi ideolojisi, ve işleyiş kuralları ile kendini yenilemesine yol açmıştır. Başkaya' ya (2006) göre de “Kapitalizm önceki üretim tarzlarından farklı, özgün bir üretim tarzıdır. Doğasında içerilmiş eğilimlerin ve dinamiklerin bir sonucu olarak kapitalizm, bir sömürü metabolizması şeklinde işliyor, dolayısıyla kutuplaştırıcıdır ve ancak hiyerarşik bir biçimde kendini yeniden üretebilir”. 1980'den sonra kurulan yeni dünya düzeninde ulusal ekonomilerin yönetiminde Keynesyen yaklaşım yerini Neo-liberal politikalara bıraktığı bilinmektedir. Buna göre, devletin ekonomiye müdahalesine son verilmiş, ekonomide serbest piyasa kuralları egemen oluyordu. Sonuçta, Batılı gelişmiş ülkelerde refah devleti, az

gelişmiş veya kalkınmakta olan ülkelerde ise planlı kalkınma uygulamaları terk ediliyordu. Teknolojik gelişmelerin verdiği olanaklarla güçlenen uluslararası sermayenin ulus-ötesi alanda, “ulus-devlet” lerin müdahalesi olmadan serbestçe hareket etmesi öngörülmüştür.

1980’lerde, Reagan ve Thatcher’in ideolojik saldırıları ile, neo-liberalizmin, alternatifi olmayan bir görüş olarak sunulduğu bilinmektedir. Söz konusu durum, sol politikaların ve doğal olarak sol partilerin itibar ve güç kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. S.S.C.B. öndeliğindeki Sosyalist Blok, 1980’lerde bir çözülme içine girmiş ve 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla çökmüştür. Kapitalizme alternatif olma savıyla ortaya çıkan sistemin ortadan kalkmasıyla, dünyada, kapitalizmin ve kapitalizm içinde de Neo-liberalizmin egemen olduğu bir dönem başladığı gözlemlenmiştir.. Böyle bir ortamda her türlü sol, düşünceye var olma hakkının tanınmak istenmediği görülmüştür. Dünya kapitalizminin küreselleşme evresi olarak tanımlanan 1980’lerdeki uygulamaların ekonomik ve toplumsal etkilerini şöyle ortaya sıralanabilir: Hiçbir denetime tabi olmadan işleyen kapitalizmin, refah devletinin de çözülmesiyle, merkez ülkelerde, ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri arttırdığı ve düşük gelirli kesimler için bir marjinalleşme süreci yarattığı bilinen bir olgudur. Artan eşitsizliklerle birlikte, küreselleşmenin ulus- devletin etkinliğini azaltması nedeniyle insanları yeni arayışlara itmiştir. Ulus-kurma ve ulusal bütünleşmenin etkisiyle arka planda kalan etnik-kültürel-dinsel kimlikler bu kez öne çıkıyordu. İnsanlar etnik-kültürel-dinsel veya mezhepsel kimliklerini, ulus-devlet olanın yarattığı bilinçle geri plana itmişlerdi. Ancak küreselleşmeyle başlayan çözümler ulus- devlet olmanın verdiği ortak bilinci çatlatarak çeşitli çözümlere yol açmıştır. Bunlar, siyasette, mikro-milliyetçilik, köktendincilik, etnik ayrışım hareketlerinin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam yaratıyordu. 1980’li yıllarda sosyal demokrasinin ideolojik açmazlarını bu şekilde ortaya konulabilir. Türkiye’deki sosyal demokrat hareketin de dünyadaki bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilendiği bilinmektedir.

“1980 tarihi sadece Türkiye’de büyük çalkantılara işaret etmiyor, aynı zamanda 80’li yıllar dünyadaki büyük özelleştirme hareketini, Amerikadaki neo- muhafazakar hareketi, Reagan eliyle, Teacher eliyle yeni bir muhafazakarlık, yani liberal serbest piyasanın çokça konuşulduğu, hayata geçtiği yıllara denk gelmektedir. Avrupa’da da Portekiz, İspanya, Yunanistan Türkiye askeri diktatörlükle bu özelleştirme yada serbest piyasaya

geçiş dönemi sıkıntılarını hep taşıdı. Ayrıca Türkiye’de sosyal demokrasinin partisi olduğu iddia edilen CHP’nin yani Türkiye Cumhuriyetini kuran partinin ve ayrıca Türkiye’deki sol düşünceleri barındıran partinin 1980’li yıllarda yıkıma uğraması, kapısına kilit vurulması Türkiye’ye özel şartlarda Türk solunun dünyayı tanıma, anlama ve dünyaya entegre olmasını çok geciktirdi” (Çay, 2006a).

1980’den sonra dünya konjonktüründe Neo-liberalizmin ideolojik saldırılarının sol ideolojide yol açtığı tahribat yüzünden sendikacılık bir bakıma çözümlene sürecine girmesi, bunun devamında Türkiye’de de 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin örgütlük düzeyinde verdiği zararlar nedeniyle siyasette meydana gelen boşluk Chp’nin ve Türkiye’deki sosyal demokrat partilerin ideolojik açmazlarından birini oluşturmuştur.

6.4. Günümüz Türkiye’sinde Sosyal demokrat Cepheye Eleştiriler

Bu başlık altında günümüz Türkiye’sinde Sosyal demokrat düşüncüyü benimsediğini iddia eden parti, sendika ve entelektüellere yönelik eleştirileri sunulmuştur.

6.4.1. Partiler

Bu başlık altında günümüzdeki sosyal demokrat partilerin bazı politikalarının eleştirilerine yer verilmiştir.

6.4.1.1. CHP ve Kürt Sorunu

CHP 1990’lı yıllarda PKK terör örgütünün eylemlerinin en üst derecede olduğu yıllarda Kürt Sorununu sadece askeri yöntemlerle çözülemeyeceğini, terörü besleyen ve terör örgütüne insan kaynağı oluşturan en önemli etkenin Doğu’nun soysa- ekonomik anlamda geri kaldığını ve bu anlamda acilen iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı yıllarda TÜSİAD, A.Ü. S.B.F Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Doğu Ergil’e Kürt sorunu konusunda bir rapor hazırlanması istenmiş, raporda CHP ile aynı sonuçlara varılmıştır.

CHP’nin söz konusu söylemini sürdürdüğü söylenebilir. Ancak, “Üst kimlik- Alt kimlik” tartışmalarında CHP’nin klasik sol anlayıştan uzak söylemler geliştirdiği söylenebilir. Prof. Dr. Baskın Oran tarafından önerilen, “Türkiyelilik

Kavramı”² “Alt kimlik- üst kimlik” tartışmalarına getirilen doğru bir çözüm olarak değerlendirilebilir. CHP’nin Türk üst kimliğinde ısrar etmesi evrensel sol felsefeyle açıklanabilecek bir tanımlama değildir. Cumhuriyet Halk Partisi, “Türk milleti” adı altında tanımlanması gerektiğini belirttiği üst kimliğin, ırk ayrımı yapmadan, Anadolu’yu oluşturan tüm halkları oluşturan bir üst kimlik olduğunu ifade etmiştir. Ama aynı zamanda “Türkiyelilik kavramını” önerenler de Anadolu’da birçok halkın yaşadığını bu halkaların birlikte mücadele ederek Türkiye Cumhuriyetini kurduğunu, Türk tanımlaması yerine Türkiyelilik kavramının daha kapsayıcı olduğunu savunmaktadırlar.

Cumhuriyet Halk Partisi’ne göre, alt kimlik- üst kimlik tartışması çok anlamlı bir tartışma değildir. Çünkü CHP, Kurtuluş Savaşı’nı yapan bütün Anadolu halklarının ırk, dil, din, mezhep ayrımı yapılmadan kardeş olduğu tezini savunmaktadır. Söz konusu tartışmanın, CHP’nin ideolojik sıkışma noktalarından birini oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda Batı’nın liberal değerleriyle Türkiye’nin kendine özgü değerleri arasında bir çatışma yaşandığı gözlemlenmektedir. Ancak Kürt Meselesi değerlendirilirken, CHP’nin Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştiren ve bazı ilkeler çerçevesinde Cumhuriyeti kuran ve ona yön veren bir parti olduğun göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. 2002 Kasım’ındaki Genel Seçimde CHP’nin seçim bildirgesindeki temel taşlarından birini “önce insan” oluşturmuştur. Söz konusu sloganla Cumhuriyet Halk Partisi söylemini, insan odaklı siyaseti belirlediği mesajını vermiştir. Bu şekilde kendini ifade eden Sosyal demokrat partinin “Türk” üst kimliğinde ısrar etmesi bir çelişki oluşturduğunu söylemek mümkündür. Sol düşüncenin varmak istediği amaç, insanlar arasındaki her türlü adaletsizliğin giderilmesidir. Bunu başardıktan sonra alt kimlik- üst kimlik sorunu da kendiliğinden ortadan kalkacaktır. CHP’nin de bu amaca varmak istediğine dair doneler olduğu söylenebilir. Ancak bu amaca ulaşmak için yol alan bir partinin, pek de kapsayıcı olmayan ” Türk” üst kimliğinde ısrar etmesi düşündürücüdür. Her ne kadar, CHP, “Türk” kelimesinin, Türkiye’de yaşayan bütün halkları içeren kapsayıcı bir kavram olduğunu belirtse de, pratikte bunun böyle olmadığı belirtilmesi gereken bir noktadır. Çünkü bazı kesimler tarafından anlamı genişletilip kendine daha geniş

² Baskın Oran, Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu - Azınlık Raporu

anlamlar yüklense de, son tahlilde “Türk” kelimesi bir etnik kökeni ve ırkı ifade etmektedir.

Bundan hareketle, örneğin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ancak farklı bir etnik kökenden gelen bir yurttaşın, etnik köken bakımından “Türk” olmadığı halde, kendisini “Türk” olarak tanımlamak istememesi anlaşılır bir durumdur. Bundan yola çıkılarak, üst kimliğin “Türk” olarak ifade edilmesinin, pratikte CHP de dahil olmak üzere bazı kesimlerce söz konusu kavrama atfedilen kapsayıcı anlam bir kenara bırakılırsa, “Türkiyelilik Üst Kavramı” söyleminin bu karmaşayı ortadan kaldırmak için geliştirilen iyi niyetli bir söylem olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda söz konusu kavramı ileri sürenler ve savunanlar “Türkiyelilik üst kimliği” kavramının sorunun çözümüne katkıda bulunacak bir söylem olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak, söz konusu kavramı ortaya koyan siyaset bilimciler, bu kavramın iddia edildiği gibi Türkiye’nin bölmek bir yana, kardeşlik ve beraberliği pekiştireceğini ifade etmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin bu konudaki hassasiyetinde ABD’nin izlediği Ortadoğu politikaları ve özellikle Irak politikası yani tamamen etnisiteye dayanarak ülkeyi üç parçaya ayırma politikasının önemli rol oynadığı bilinmektedir. CHP, ABD’nin bu politikası karşısında Türkiye’nin komşularındaki bölünme/ parçalanma olasılığına tepki olarak, savunma refleksiyle “Türk” üst kimliğinde ısrar ettiği söylenebilir. Çünkü benzer bir saldırı karşısında bütün Anadolu halklarını birleştiren üst kimliğin Türk kimliği olması halinde, ulusal bilincin oluşacağı ve bu şekilde parçalanmanın olamayacağı düşünülmektedir. Ancak bu ısrarla CHP’nin bu amaca ulaşamayacağı açıktır. Bu ısrar “öteki“ kavramını derinleştirmektedir.

6.4.1.2. CHP’nin Hantal Örgüt Yapısı ve Parti Söylemi

Cumhuriyet Halk Partisi’nin, Mecliste etkin ve düzeyli bir muhalefet yürütmesine rağmen halka inmekte sorunlar yaşadığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra CHP, birçok kesim tarafından etkin muhalefet yapamadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. CHP, Türkiye’nin kaderini etkileyecek derecede öneme sahip bulunan 1 Mart tezkeresi³, gibi Türkiye’nin ulusal bütünlüğüne zarar verecek bir

³ ABD Askerlerinin Türkiye’de konuşlanmasını ve TSK’nın Irak’a asker göndermesini öngören tezkerе

tezkerenin, 2003 yılında T.B.M.M.'de yapılan oylama sonucu reddedilmesini sağlayarak, ülkenin kaderini olumlu yolda etkileyen bir muhalefet yapmıştır. Ancak CHP'nin yaptığı muhalefetin hakettiği yeri ve ilgiyi halk nezdinde bulamadığı söylenilebilir. Bunun nedenlerinden birisinin partideki hantal örgüt yapıları olduğunu söylemek mümkündür. CHP'de belirlenen politikaların halka anlatılmasında genel anlamda zayıf kalındığı gözlemlenmektedir. Bunda parti örgütlerinin zaafı olduğu söylenebilir. Parti, örgütlerin geneli dinamik olmayıp hantal yapılardan oluşmaktadır. Bu anlamda CHP örgütlerinin çoğunun, partinin ideolojik söylemlerini ve mesajlarını, gerek partililere, gerekse toplumun her düzeyine iletmekte yetersiz kaldığı söylenebilir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mecliste etkin bir muhalefet yürütmesine rağmen bunun toplumun her kesiminde gereken yankıyı ve ilgiyi bulamadığını söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedenlerinden birisini medyadaki 1980'den sonraki olumsuz değişimler olarak ortaya koymak mümkündür. Bu anlamda Neo-liberal dalganın ve küreselleşmenin etkilerinin Türkiye'deki Sosyal demokrat harekete olduğu gibi medyaya da yansıdığı gözlemlenmiştir. Meslek ilkelerinin ve gazetecilik etiğinin yerini her türlü manipülasyon ve dezenformasyona açık bir medya kültürü almıştır. Bunun yanı sıra dünyadaki Neo-liberalizm akımlarının ve küreselleşmenin hareketinin Türkiye'de uygulanmasını sağlayan ve söz konusu akımları toplumu yozlaştırmak pahasına uygulamaktan çekinmeyen Turgut Özal'ın ürettiği, belli talepler karşılığında iktidarı destekleyen medya anlayışının CHP'yi de olumsuz etkilediği rahatlıkla söylenebilir.

CHP'nin toplumun her düzeyine mesajını yeterince ulaştıramamasının bir başka nedeni olarak, CHP yöneticilerin halk dilini kullanmak yerine genelde teorik ve teknik dili tercih etmesi gösterilebilir. Bu bağlamda CHP'li yöneticilerin son derece bilimsel ve Batı standartlarında bir dil kullandıkları göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. Ancak, Türkiye'de gelinen noktada popüler bir dille siyaset yapıldığı ve halkın bu dili daha çok tercih ettiği yadsınmaması gereken bir olgu haline gelmiştir. Bundan yola çıkarak, CHP'nin eleştirilerini, teknik ve teorik söylemden ziyade, popüler bir söylemle, günlük hayattan örneklerle zenginleştirerek anlatılması durumunda halka kendini ifade etmesi mümkün olacaktır.

6.4.1.3. SHP ve Sosyal Demokrat Hareketin Dağılımı

SHP, 2002 yılında Murat Karayalçın tarafından kurulmuştur. Bugünkü SHP'nin, 1985'te SODEP ile HP birleşmesiyle oluşan SHP ile aynı adı taşıması dikkat çekicidir. Söz konusu durumun siyaset literatüründe karmaşaya yol açtığı söylenebilir. Bu durumu Türkiye'deki Sosyal demokrat hareketin karmaşık ve bölünmüş halinin parti isimlerine yansımaları olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

SHP'nin Genel Başkanının ve yöneticilerinin genel olarak yapmış oldukları basın açıklamaları ve demeçlerde iktidar partisi olan AKP Hükümetinin icraatlarını ve diğer sağ partilerin politikalarını eleştirmekten çok, aynı safta bulunan ve hemen hemen aynı ilke ve değerleri paylaşan ve Sosyal demokrat bir parti olan CHP'yi eleştirmeleri oldukça dikkat çekicidir. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da, CHP'nin bir muhalefette olan bir parti olmasına rağmen SHP'nin söylemlerinde ağır bir biçimde eleştirilmesidir. SHP Genel Başkanının televizyon programlarındaki konuşmalarına bakılacak olursa, eleştirilerin çerçevesinin, güncel politik eleştirilerden çok, partilerin alacağı hazine yardımı gibi tali konularda yoğunlaşması dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Örneğin "Tarafsız Bölge"⁴ adlı programına 2006'nın Mart ayında konuk olan Murat Karayalçın, oy oranı düşük olan siyasi partilerin hazine yardımı alabilmeleri için yapılan oylamaya değinmiş ve bu kararın CHP ve AKP'nin red oylarıyla Meclis'ten geçemediğini ve bu nedenle SHP'nin hazineden yardım alamadığını ifade etmiştir. Ayrıca bunun yanında, SHP'nin söylemlerinde parti olarak CHP eleştirisinin yanı sıra CHP Genel Başkanı Deniz Baykal eleştirisinin ağır bastığı gözlemlenmiştir. Söz konusu eleştirilerin, parti programı, ilke ve değerler, çerçevesinde veya ulusal ve uluslararası alanda gündeme ilişkin önemli politik konular üzerine değil de kişisel çerçevede yapılmış olmasının, SHP'nin çıkış noktası ve politikası konusunda önemli ipuçları verdiği söylenebilir. Bütün bu göstergelerden yola çıkılacak olursa, SHP'nin Türkiye'de 1980'den sonra giderek daralan sosyal demokrat tabanın parçalanmışlığına katkıda bulunduğu izlenimini verdiği söylemek mümkündür. Söz konusu durum ise ve Sosyal demokrat partileri toplum nezdinde yıpratmakta ve zedelemekte olduğu söylenilebilir.

⁴ CNN Türk'te Ahmet Hakan Coşkun'un sunduğu program

6.4.2. Sendikalar

Türkiye’de işçi hareketinin Batı ülkelerinden en az yüzyıl sonra oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle, yani süre olarak Batı’daki işçi sınıfı geleneğine sahip olmadığı bilinen bir olgudur. Bundan yola çıkılarak Türkiye’de işçi hareketinin ya da işçi sınıfının günümüzde bile yeterli düzeyde gelişmediği ya da Batılı anlamdaki işçi sınıfının özelliklerini tam olarak taşımadığı söylenebilir. Örneğin Batı Avrupa’daki işçi sınıfı partilerinin üyelerini oluşturan işçiler, genellikle birkaç kuşaktan beri işçi olan aile veya çevrelerden gelmektedir. Ancak Türkiye’deki işçi sınıfının böyle bir geleneğe sahip olmadığı bilinmektedir. 1960 ve 1980 yılları arasında Türkiye’de işçi hareketinin en hızlı gelişme gösterdiği dönem olduğu bilinmektedir. Bunda söz konusu dönemin konjonktürel koşulları da önemli rol oynamıştır. Özellikle 1965 ile 1980 yılları arası dönemin, dünyada ve buna bağlı olarak Türkiye’de işçi hareketlerinin ve Sosyalist hareketlerin yükselişe geçtiği dönem olduğu bilinmektedir. Söz konusu dönemde Türkiye’deki işçi hareketinin bilinç düzeyi bakımından, Batı Avrupa’daki işçi sınıfının seviyesini yakaladığı gözlemlenmiştir. Türkiye’de 12 Eylül Askeri Darbesiyle birlikte işçi sınıfını ve Sosyalist hareketlerin yükselişi ve gelişimi engellemeye uğramış olmaması takdirde, ülkemizde Batılı anlamda bir işçi sınıfının oluşabilmesinin mümkün olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Buna bağlı olarak 1965-1980 arası Türkiye’de sendikacılığın, işçi hareketinin yükselişine ve paralel olarak geliştiği söylenebilir. Bu anlamda 1980’den önce Türkiye’deki işçi hareketinin en büyük temsilcisi olan DİSK’in örgütlenme düzeyinin çok yüksek olduğu ve ona bağlı bulunan işçilerin haklarını en iyi şekilde savunduğu bilinmektedir. DİSK’in yaptığı işçi grevleri gibi kitlesel grevlere ve eylemlilik düzeyine günümüzde hiçbir sendika ve partinin ulaşmadığı gözlemlenmiştir. 1980 Askeri Darbesinin işçi hareketine ve sendikalara vurduğu ağır darbeden sonra sendikacılığın hem örgütlenme düzeyi hem de işçi sayısı bakımından 1980 öncesini yakalayamadığı söylenebilir. Bu anlamda Türkiye’nin soldaki en büyük sendikaları olan KESK ve DİSK’in, 1980 öncesi DİSK ile arasında gerek eylemlilik, gerekse örgütlenme düzeyi bakımından büyük bir farkın bulunduğu dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Özellikle 1965 ile 1980 yılları arası dönemde işçi sendikalarının sağ partilerle ilişkisinin pek olmadığı veya üyelerinin

sağ partilere oy vermesi gibi bir durum, söz konusu bile olamazken, gerek 1980 Askeri Darbesinin, gerekse, Neo-liberalizm ve küreselleşme akımlarının etkisiyle, bazı sendikalarla sol taban arasında olması gereken tarihten gelen, klasik bağ kopmuş, KESK ve DİSK dışındaki diğer sendika üyelerinin, olması gereken sınıf bilincine ve sınıf tavrına aykırı bir biçimde davranarak sağ partileri destekledikleri görülmüştür. Söz konusu iç ve dış faktörlerin etkisiyle 1980'den sonra Türkiye'de iktidar parti ve politikalarını destekleyen, sınıf bilincine ve tavrına aykırı politikalar uygulayan sendikalar ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar 1980'den sonra da değerli sendikacılar yetişse de, sendika liderliği kapsamında bakılacak olunursa, 1980'den sonra Türkiye sendikacılığının DİSK'in öldürülen Eski Genel Başkanı Kemal Türkler⁵ gibi bir sendika lideri çıkaramadığı gözlemlenmiştir.

6.4.3. "Aydınlık"

1980 tarihi Türkiye'de birçok şeyin olumsuz olarak değiştiği bir dönüm noktasıdır. Söz konusu olumsuz değişikliklerin, Türkiye'nin entelektüellerine, büyük ölçüde sirayet ettiği gözlemlenmiştir. Türkiye'de kendini sol veya sosyal demokrat olarak nitelendiren gazetecilerden, yazarlardan, sivil toplum örgütü başkanlarından, siyasetçilerden ve diğer meslek gruplarından, akademisyenlerden, sendikacıardan oluşan entelektüellerin veya aydınların çoğuna yöneltilebilecek en önemli eleştirilerden bir tanesi, sol düşüncenin temelini oluşturan dayanışma kavramının gereğini yerine getirmemeleridir. Söz konusu aydın/ entelektüel grubun çoğunda 12 Eylül 1980 Darbesinin ve bunun akabinde kurulan Özal hükümetinin ve Özalizmin ürettiği ve yaygınlaştırmaya çalıştığı bir davranış biçimi olan "Gemisini kurtaran kaptan" sözüyle özetlenebilecek hastalıklı anlayışının ortaya çıkardığı bireysellik ve dayanışma yoksunluğu gözlemlenmektedir. İkinci olarak yöneltilebilecek eleştiri de söz konusu entelektüellerin/ aydınların söylemleriyle eylemlerinin birbirini tutmamasıdır ki, söz konusu durumun hangi düşünce için olursa olsun zafiyet getiren bir durum olduğu rahatlıkla söylenebilir. Türkiye'de kendilerini sosyalist veya sosyal demokrat olarak tanımlayan entelektüellere/ aydınlara yöneltilebilecek bir başka eleştiri noktası ise halkı tanınamaları ve halka inememeleri olarak ifade edilebilir.

⁵ 12 Eylül öncesinde uğradığı bir silahlı saldırı sonucu öldürülen DİSK'in kurucusu ve eski lideri

Bir başka eleştiri noktası ise, genel olarak, Siyasal İslamın ya da Muhafazakarların yükselişinden şikayet edilip, bunun nedenleri üzerinde pek durulmaması, bir başka deyişle söz konusu durumu oluşturan toplumsal koşulları tahlil etmekteki yetersizlikleri olarak ifade edilebilir. Türkiye’de Sosyalistlerin ve Sosyal demokrat olarak niteleyenlerin çok önemli bir kısmının, sürekli olarak birbirlerini eleştirdikleri ve ideolojik kaygılardan çok kişisel kaygılarla hareket edip sol hareketin bölünmüş ve parçalanmış yapısını daha çok arttırdıkları gözlemlenmiştir. Bunun yanında Türkiye’de kendini İslamcı ya da Muhafazakar olarak tanımlayan gruptaki dayanışma düzeyi göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur.

7. GENEL DEĞERLENDİRME: BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu bölümde çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

7.1. Bulgular

B.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, Türkiye'nin siyasi yaşamına ve örgütlülük düzeyine çok büyük bir darbe vurmuştur. Ordunun yönetime el koymasıyla demokratik yaşamın vazgeçilmez kurumları olan siyasi parti ve sendikalar kapatılmış ve Türkiye'nin demokrasisi deneyimi büyük yara almıştır.

B.2. 1980 Askeri Darbesinin, Türkiye'de yükselmekte olan sosyalist hareketin gelişimini engelleme amacı taşıdığı hemfikir olunan bir görüşür ve darbeden en çok sol ve sosyalist kesimin etkilendiği kabul edilen bir olgudur. Bu bağlamda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin bölünüp parçalanmasında çok önemli bir dönüm noktasıdır.

B.3. 1980'den sonra uygulanan Neo-liberal politikaların ve 1990'dan sonra S.S.C.B'nin yıkılması dünyada birçok olumsuz değişikliklere yol açmıştır. Söz konusu değişikliklerden Sosyal demokrasi de olumsuz yönde etkilenmiştir.

B.4. Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikaların Avrupa'dan en az yüzyıl sonra ortaya çıkması nedeniyle Sosyal demokrasi düşüncesinin Türkiye'de ortaya çıkışı, Batı'ya göre yaklaşık yüzyıl gecikmiştir.

B.5. Sosyal demokrat partilerin tabanını oluşturan kesimlerin en önemlilerinden sayılan sendikalarla ilişkileri azalmış ve neredeyse kopma noktasına gelmiştir. Bunda 12 Eylül'ün etkisiyle ortaya çıkan sarı sendikacılık ve sendikaların işçi haklarını koruma işlevinden çok, iktidar politikalarını desteklemeleri de etkili olmuştur.

B.6. Batı Avrupa'dan farklı olarak ülkemizde Sosyal demokrasi, çeşitli tarihsel farklılıklar nedeniyle Marksist bir kökenden gelmemektedir. Bu nedenle Türkiye'deki sosyal demokrat partilerin uygulamaları Batılı anlamdaki sosyal demokrat düşüncenin gereklerinden pratik olarak farklılık göstermektedir. Bundan dolayı Türkiye'deki sosyal demokrat partilerin sıkça eleştirildikleri görülmektedir.

B.7. Türkiye'de sosyal demokrat hareketin, Batı'dakinden farklı olarak, herhangi bir işçi hareketi örgütlenmesi temelinde değil Türkiye ulus-devletinin

kurucusu ve güçlü bir milliyetçi, devletçi, seçkinci- elitist geleneğe sahip bir parti olan CHP'nin içinde ortaya çıkan bir aydın hareketi olarak doğduğu söylenebilir.

B.8. Günümüz Türkiye'sinin en büyük sosyal demokrat partisi olarak nitelendirilen C.H.P'ye Batılı anlamda sosyal demokrat partinin özelliklerini taşımadığı yönünde çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. 2002 seçimlerinden sonra AKP'nin iktidara gelmesinden sonra CHP'deki devletçi ve ulusalcı hassasiyetlerin arttığı özellikle de ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra söz konusu hassasiyetin arttığı gözlemlenmektedir.

B.9. Avrupa'daki sosyal demokrat partiler Üçüncü Yol denilen, neo-liberalizme ve kapitalizme daha yakın olan bir sosyal demokrasi anlayışını savunmaya başlamışlardır.

7.2. Öneriler

Ö.1. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin demokrasiye verdiği tahribatların bir ölçüde kapatıldığı söylenebilir. Ancak söz konusu darbenin örgütlülük düzeyine vurduğu darbenin tamamen onarıldığı söylenemez. Bunun için 12 Eylül döneminin kalıntıları olan yasaların tamamen değiştirilmesi gerekmektedir.

Ö.2. 1980'den sonra uygulanan Neo-liberal politikaların ve 1990'dan sonra S.S.C.B'nin yıkılması dünyada yol açtığı olumsuz değişikliklere, belli başlı değerlerin kaybolması ve paranın her şeyi belirleyen başlıca güç olmasını örnek verilebilir. Söz konusu durumun sosyal demokratları da olumsuz olarak etkileyen değişikliklerin bertaraf edilmesi için, Türkiye'deki sosyal demokrat partilerin İngiliz İşçi Partisi önderliğinde ortaya çıkan ve Batılı sosyal demokrat partileri kısmen etkileyen "Üçüncü Yol" anlayışından uzak durmaları, örneğin sosyal güvenlik ve sosyal adalet politikalarından kesinlikle taviz vermemeleri gerekmektedir.

Ö.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile bölünüp parçalanana Türkiye'deki sosyal demokrat hareketin kendini toparlayabilmesi için kişisel çıkarları hesaba katmayan, iyi niyetli ve yurtsever girişimlere ihtiyaç vardır.

Ö.4. Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikaların Batı'dan en az yüzyıl sonra ortaya çıkması nedeniyle Türkiye'deki sosyal demokrat partilerde görülen aksaklığın giderilmesi için Türkiye'de sosyal demokrat olduğunu söyleyen parti ve grupların

aynı zamanda sendika ve sivil toplum örgütlerinin de örgütlenmelerinin önündeki engelleri kaldırmaları için dayanışma ve içinde mücadele etmeleri gerekmektedir.

Ö.5. Türkiye’de ve dünyada Sosyal demokrat partilerin en büyük lokomotifleri olarak kabul edilen sendikaların büyük çoğunluğunun sendikacılığın tabiatına ve kuruluş amaçlarına bağdaşmayan sağ hükümetleri destekleme ve hükümetlerin görüşleri doğrultusunda hareket etme ve bunun yanında bazı sendika başkanlarının sendikaları servet amacı olarak kullanma gibi politikalarından vazgeçmeleri gerekmektedir. Bunun yanında Türkiye’deki sosyal demokrat partilerin de hem yukarıda sayılan nedenlerle hem de başka nedenlerle sendikalarla zayıflayan bağlarını yeniden kuvvetlendirmelerine ihtiyaç vardır.

Ö.6. Türkiye’deki sosyal demokrat partilerin uygulamaları Batılı anlamdaki sosyal demokrat düşüncenin gereklerinden pratik olarak farklılık gösterdikleri gerekçesiyle yapılan eleştirilerde gözden kaçırılmaması gereken nokta Türkiye’de sosyal demokrat hareketin tarihsel- politik gelişim sürecinin farklı olduğudur. Eleştirilerin bu husus gözetilerek yapılmasında fayda vardır.

Ö.7. Türkiye’deki sosyal demokrat partilerin işçi örgütleriyle bağlarını güçlendirmesinin yanında otoriterlik ve katı bir milliyetçilik tuzağına düşmeden Kurtuluş Savaşı’ndan ve Mustafa Kemal Atatürk’ten miras olarak aldığı anti-empyrist duruşu korumasında fayda vardır.

Ö.8. CHP’nin Batılı anlamda sosyal demokrat ilkelerle zaman zaman farklı politikalar uyguladığı yönündeki eleştirileri dikkate almasında fayda vardır. Ancak CHP’ye söz konusu eleştirileri yöneltenlerin de Batılı anlamdaki sosyal demokrasinin ilk ortaya çıkışındaki Marksizme yakın olan tavrından, 1959 Bad Godesberg Programı ve 1990’lardan sonra ortaya çıkan Üçüncü Yol uygulamaları ile ne kadar uzaklaştıklarını gözden kaçırmamaları gerekmektedir.

Ö.9. Avrupa’daki sosyal demokrat partiler Üçüncü Yol denilen, sosyal demokrat düşüncenin temel yapısını oluşturan, sosyal adalet ve sosyal güvenlik politikalarını bertaraf eden neo- liberalizme ve kapitalizme daha yakın olan anlayıştan uzaklaşıp, kapitalizmin topluma verdiği zararlı ve olumsuz etkileri azaltma amacıyla olduğunu söyleyen klasik sosyal demokrat düşüncüyü savunmalarına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

7.3. Sonuç

Çalışmanın ilk denencesi olan “12 Eylül Darbesinin Türkiye’deki örgütlülük düzeyine verdiği zararların, sosyal demokrasiye de yansıdığı ve bunun sonucunda Türkiye’deki sosyal demokrat hareket sürekli bir parçalanmışlık halini aşamadığı için kendini toparlayamadığı, yeniden örgütlenme konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığı ve kendi doğal tabanı ile arasındaki mesafenin açıldığı” savı, tezin genelindeki bilgi ve yorumlarla doğrulanmıştır. Günümüzde sosyal demokrat hareketteki dağınıklık, örneğin sosyal demokrat partilerdeki parçalanmışlık buna çok önemli bir örnektir. Ayrıca 1980’den önce CHP’nin aldığı en yüksek oy oranıyla 1980’den sonraki sosyal demokrat partilerin aldıkları oy oranına bakılması, hem tezdeki denencenin doğruluğunu hem de sosyal demokrasinin 1980’den sonraki değişim ve dönüşümünü çok açık ve net bir biçimde ortaya koymaktadır. CHP’nin 1977 seçimlerinde aldığı yüzde 42’lik oy oranına bugün sosyal demokrat partinin hiçbirisinin ulaşamadığı görülmektedir. Hatta günümüzdeki sosyal demokrat partilerin hepsinin oy oranı toplansa bile bu oran yakalanamamaktadır. Ayrıca bu tespit yapılırken bazı siyaset bilimciler tarafından sol yelpazede kendini sosyalist olarak nitelendirilen partileri de katılmakta, yine de yüzde 42’lik oy oranına yetişmenin mümkün olmadığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci denencesi olan “Türkiye’de sosyal demokrasinin, neo-liberal politikalar ve küreselleşme gibi dış gelişmelerin kapsamında aşınmaya uğradığı ve bunun sonucunda da Türkiye’de sosyal demokrat partilerin, kendi ilke ve programları konusunda ısrarcı olmayıp, toplumda egemen olan değerlere göre politika belirleyen bir sosyal demokrasi anlayışı oluşturduğu” denencesi çalışmanın genelindeki bilgi ve yorumlarla doğrulanmıştır. Buna en somut bir örnek olarak Türkiye’de, 1980 sonrası büyük bir değişime uğrayan seçmen profili gösterilebilir. Seçim sonuçlarını, ideolojik olarak kesin çizgilerle tanımlanmamış, siyasal tercihleri net olmayan büyük bir çoğunluk olarak konjonktürel gelişmelere göre tercih kullanan kitle olan “kararsızlar” olarak adlandırılan kesimin belirlenmesi, günümüzün sosyal demokrat partilerini daha pragmatik bir yola, bu kitlenin hislerine, değerlerine seslenen bir söyleme ittiği gözlemlenmiştir.

Sosyal demokrasi kavramının genel anlamda ortaya ilk çıkışı 1848 yılına rastladığı bilinen bir olgudur. Fransa’da burjuva koalisyona karşı, işçiler ve küçük

burjuvalar arasında Sosyal demokrat parti adı verilen koalisyonun oluşturmuşlardır. Bunun devamında 1890'lı yıllarda başta Almanya ve Avusturya olmak üzere işçi sınıfına dayanan sınıf partileri oluşturulmuştur. Bu partiler kendilerine sosyal demokrat adını vermişlerdir. Sosyal demokrat olarak tanımlanan partiler, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere işçi sınıfı partisinden kitle partisine dönüştükçe bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Söz konusu sorun Sosyal demokratların, sosyalizm mücadelelerini, parlamentoda sandalye çoğunluğu kazanarak mı, yoksa parlamento dışında illegal olarak mı sürdürmeleri gerektiği ikilemi olarak tarif edilebilir. Sosyal demokrasi sözcüğünün 19. ve 20. yüzyılda farklı anlamlar taşıdığı bilinmektedir. 19. yüzyılda genel olarak kullanılan "Sosyal demokrat" sözcüğü Marksizmin teorisini ve pratiğini aynen benimsemiş partilerin sıfatı olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda Alman Sosyal demokrat Partisi ve Rus Sosyal Demokrat Partisi bunun başta gelen örnekleridir. Tarihsel işçi hareketinin 20. yüzyılın başlangıcında ikiye bölündüğü bilinmekte olan bir olgudur. I. Dünya Savaşı sırasında genel anlamda Sosyal demokrat olarak ifade edilen harekette tarihi bir ayrışma noktası oluşmuştur. İlk olarak Sosyal demokrasinin anavatanı sayılan Almanya'daki Alman Sosyal Demokrat Partisi, kendi ulusal hükümetini destekleme kararı almıştır. Söz konusu kararın Sosyalizmin temel değerlerinden biri olan enternasyonalizmle çeliştiği bilinen bir olgudur. Bu bağlamda Batı Avrupa'daki Sosyal demokrat partilerin çoğunun savaşta kendi ulusal devletlerini destekleme kararı almaları ve Rusya'daki Ekim Devrimiyle Bolşeviklerin zaferi, söz konusu partilerin Lenin ve Komünist-Leninist partiler tarafından gerçek anlamda Sosyalist olmayan reformist partiler olarak adlandırılmalarına neden olmuştur. 1917'den sonra Marksist düşünce Sosyal demokrasi ve Komünizm olarak ikiye bölünmüştür. Söz konusu ayrışmada tercihlerini parlamenterizm ve demokrasiden yana yapan partiler, sosyal demokrat nitelikli kuruluşlara dönüşmüş, geçmişteki devrimci özlerine ve yöntemlerine bağlı kalanlar ise zaman içinde komünist olarak tanımlanmışlardır.

Türkiye'de 1980 yılından sonra Sosyal demokrasi iç ve dış faktörlerin etkisiyle değişim ve dönüşüme uğramıştır. Söz konusu değişim ve dönüşüme en fazla etkide bulunan konjonktürel gelişmeler Neo- liberalizm ve küreselleşmedir. Bunun yanında Refah devleti politikaların çöküşü de bu değişim ve dönüşümü etkileyen bir diğer gelişmedir. İç faktörlerden ise 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Askeri Darbesi

1980'den sonra Türkiye'de Sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümüne etki eden en önemli faktörlerdendir. Bu bağlamda 12 Eylül Askeri Darbesi Türkiye'deki Sosyal demokrasinin değişimi ve dönüşümünde en önemli kırılma noktasını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- ALPAY, Şahin (1988), “Parlamentarizmin Tıkanışı ve 12 Eylül”, **Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi 7**, İstanbul: İletişim Yayınları
- BAŞKAYA, Fikret (1988), “Türkiye Ekonomisinde Yeni Dönem”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi 7**, İstanbul: İletişim Yayınları
- BAŞKAYA, Fikret (2002), **Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Vakfı Yayınları - Özgür Üniversite
- BAŞKAYA, Fikret (2003), **Küreselleşme mi, Emperyalizm mi: Piyasacı Efsanenin Çöküşü**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Vakfı Yayınları- Özgür Üniversite
- BAŞKAYA, Fikret (2004), **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Vakfı Yayınları- Özgür Üniversite
- BAŞKAYA, Fikret (2006), “Emperyalizm, 'Uygarlaştırıcı Misyon' ve BOP” (26/03/2006), [http:// www. dunyabulteni.net/](http://www.dunyabulteni.net/) yazarlar (31.03.2006).
- BAYKAL, Deniz, (2000), **Gn. Bşk. Deniz Baykal’ın Parti Meclis Toplantılarında Yaptığı Konuşmalardan Bazı Bölümler**.
- BAYKAL, Deniz, (2002), **Genel Başkan Deniz Baykal’ın Gazi Üniversitesinde Verdiği Konferanstan Bölümler** (13 Mart 2002).
- BAYKAL, Deniz, (2000), **Genel Başkan Deniz Baykal’ın Parti Meclisinde Yaptığı Konuşmalardan Bölümler “Eğitimde ve Televizyonda Konusu** (09-12-2000)
- BAYKAL, Deniz ve CEM, İsmail, (1992), **Yeni Sol**, İstanbul Yayınları
- BELGE, Murat. (Der).(1988), “Ortanın Solu”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları
- BLAİR, Anthony, (1995), **Mais Lecture**, New Britain, Oxford
- BORA, Tanıl, (2004). **Almanya’da Sosyal Demokrasi’nin Doğuşu**, İstanbul: SODEV Yayınları
- BORATAV, Korkut, Çağlar, KEYDER, Şevket, PAMUK (1984), **Kriz, Gelir Dağılımı ve Türkiye’nin Alternatif Sorunu**, İstanbul: Kaynak Yayınları

- BORATAV, Korkut (2004), “Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?”, A.TONAK (Ed.), **KÜRESELLEŞME Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, Ankara: İmge Yayınevi
- BOTTOMORE, Tom, (1993), **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Çev. (Mete TUNÇAY), İstanbul: İletişim Yayınları
- BÜLBÜL, Kudret (2005), “**Küreselleşme ve Değişim : Yeni ve Farklı Olan Nedir?**” Değişim , Muhafazakar Düşünce Dergisi ,Yıl 1, Sayı:4 Bahar 2005.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan (2005), “Küreselleşme Üzerine Kuramsal Tartışmalar: Merkezi Devlet ve Yeni Aktörler” C. KARADELİ (Ed.), **Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme**, Ankara: Phoenix Yayınevi
- CEM, İsmail , (1984). **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?**, İstanbul: Cem Yayınevi
- CHP Programı, (1994).
- CHP Eğitim El Kitabı (1999)
- CHP Kurultaylar Tarihi, <http://www.belgenet.com> / parti / chp kurultay 2.html(29.03.2006).
- Türkiye Cumhuriyeti ile CHP Tarihi Ortaktır, <http://www.chp.org.tr/>, (23.12.2005).
- CHP ve Sosyal Demokrasi, (16.01.2005). <http://www.radikal.com.tr> ek_haber.php?ek-r2&haberno= 4269-37k (04.04.2006).
- CINGI, Ayhan ve FİNCANCIOĞLU, Yurdakul, (2000), **Sosyal Demokraside Arayışlar -3.Yol Nereye-** İstanbul: SODEV Yayınları
- CINGI, Ayhan (2003). “Sosyal Demokrasinin Temel Kavramları ve Tarihsel Gelişimi”, A.CINGI (Ed.), **Sosyal Demokrat Yaklaşımlar**, İstanbul: SODEV Yayınları
- ÇAY, Fidel, (2005a), 27.10.2005 Tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu ile yapılan görüşme
- ÇAY, Fidel, (2005b), 24.12.2005 Tarihinde Algan Hacaloğlu ile yapılan görüşme

- ÇAY, Fidel, (2006a), 14.03.2006 Tarihinde Nihat Genç ile yapılan görüşme
- ÇAY, Fidel, (2006b), 26.03 2006 Tarihinde Tanıl Bora ile yapılan görüşme
- ÇAY, Fidel, (2006c), 05.04.2006 Tarihinde Yaşar Seyman ile yapılan görüşme
- ÇEÇEN, Anıl, (1973), **Türkiye’de Sendikacılık**, Ankara: Özgür İnsan Kitabevi
- DIXON, Keith, (2000), “Küreselleşmeyle Uyumlu Üçüncü Yol”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 139, İstanbul: Birikim Yayınları
- DRUCKER, Peter. F (1993), “**Kapitalist Ötesi Toplum**” İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Demokratik Sol Parti, [http:// www.hurriyet.com](http://www.hurriyet.com), dosyalar.hurriyet.com.tr / Ecevit / 3.bölüm.asp-23k (29.03.2006).
- GIDDENS, Anthony, (1998), **The Third Way**, Polity Pres, Oxford
- GIDDENS, Anthony, (2001), **Üçüncü Yol Ve Eleştirileri**, Ankara: Phoenix Yayınları
- Güven Gürkan, [http:// www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=777](http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=777)
- HACALOĞLU, Algan, (1999), <http://www.chp.org.tr> (04.12.2006).
- Halk Partisi, <http://www.turkcebilgi.com/Halk%C3%A7%C4%B1-Parti> (27.03.2006).
- HAYWOOD, Andrew, (2003), **Political İdeologies**, Londra Palgrave: Macmillian Yayınları
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame (1998), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Ankara: Dost Yayınevi
- HOUTART, François, (2001), “Direnişlerin Küreselleşmesi ve Neo- liberalizme Karşı Mücadeleler”, **Birikim Dergisi** , Sayı: 148, İstanbul: Birikim Yayınları
- IŞIKLI, Alpaslan, (1983), “Cumhuriyet Döneminde Türk Sendikacılığı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Cilt 7), İstanbul: İletişimYayınları

- İNSEL, Ahmet, (2004), **Neo- Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili** , İstanbul: Birikim Yayınları
- JAMESON, Fredric, (2000), “Küreselleşme ve Politik Strateji” , **Birikim Dergisi** , Sayı: 139, İstanbul: Birikim Yayınları
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, (2002), **Sosyal Demokrasi Düşüncesi ve Türkiye Pratiği**, İstanbul : SODEV Yayınları
- KARA, Uğur, (2004), **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Maki Basın Yayın
- KARADELİ, Cem (2005), “**Küreselleşme ve Dünya Düzenleri**” C. KARADELİ (Ed.), Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme Ankara : Phoenix Yayınevi
- KARAKAŞ, Ercan , (1996), **Sosyal Demokrasinin Şansı**, İstanbul: SODEV Yayınları
- KARAKAŞ, Ercan, (2005), “CHP ve Sosyal Demokrasi”, (16.01.2005), http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4269 (25.05.2006)
- KAZGAN, Gülten, (1995), **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları
- KIŞLALI, Ahmet Taner, (2003), **Siyasal Sistemler (Siyasal Çatışma ve Uzlaşma)**, Ankara : İmge Yayınları
- KONGAR, Emre (1996), “Küreselleşme ve Sosyal Demokrasi” , (19.08.1996) [http:// www.kongar.org/aydinlanma/ 1996/aydin015.php](http://www.kongar.org/aydinlanma/1996/aydin015.php), (07.06.2005)
- KORAY, Meryem (2003), “Sosyal Refah Devleti: Kimi İçin “Umut” Kimi İçin Kaygı Kaynağı” A.CINGI (Ed.), **Sosyal Demokrat Yaklaşımlar**, İstanbul: SODEV Yayınları
- KÖK, Fikret (1998), **Değişim, Küreselleşme ve Sosyal Demokrasi**, İstanbul: SODEV Yayınları
- KÜRKÇÜGİL, Masis (2000), **Tehlikeli Alakalar**, İstanbul: Yazın Yayıncılık
- LENİN, Vladimir Ilyiç , (1997), **Seçme Eserler** , İstanbul: İnter Yayınları Cilt: 7-11

- MARCOS, Subcomandante, (2000), “Yeni Bir Sağ: Neo-liberal faşizm”, **Birikim Dergisi** , Sayı: 139, İstanbul: Birikim Yayınları
- MENDEL, Ernst, (1991), **Sosyalizmin Geleceği**, Ankara: İmge Kitabevi
- OBİOLS, Raimon (1997), “Demokrasi, Piyasa ve Yönetilebilirlik” , **Küresel Gelişme Komisyonu Raporu** (1998), Yeni Bir Gelecek İçin Yeni Bir Sosyal Demokrasi
- ORAN, Baskın (2001) , “**Küreselleşme ve Azınlıklar**” Ankara: İmaj Yayınevi
- ORAN, Baskın (2004), Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu Raporu
- Öngen, T. (2003). Türkiye’de Siyasal Kriz ve Krize Müdahale Stratejileri. S.Savran, N. Balkan (Der.), **Sürekli Kriz Politikaları**. Ankara: Metis Yayınları
- ÖYMEN, Altan, (2006), “Gürkan’ın Özveri Dersi”,(24.01.2006), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno176557> (21.05.2006)
- ÖZDALGA, Haluk, (1984). **Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu**, İstanbul: Hill Yayın
- ÖZDEMİR, Volkan, (2005), “Sosyal Demokrasinin Geleceği mi? , <http://www.metu.edu.tr/home/wwwsodem/yazi11.html>, (07.06.2005)
- PEKİN, Hüseyin., (1993). **On Soruda Sosyal Demokrasi El Kitabı**, SHP
- SAUL, John .S (2004) , “ Küreselleşme, Emperyalizm ve Kalkınma: Hatalı İkilikler ve Radikal Çözümler ” L. PANİTCH ve C. LEYS (Ed.), **Yeni Emperyal Tehdit , Socialist Register** , 2004 , İstanbul : Alaz Yayıncılık
- Savran, S.(2004). 20.Yüzyılın Politik Mirası. S.Savran, N. Balkan (Der.), **Sürekli Kriz Politikaları**. Ankara: Metis Yayınları
- SHP, <http://www.wikipedia.org/wiki/shp>, (21.05.2006)
- SHP Programı (1993).
- SODEP, <http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/kronolojiodocs/krono82-91htm>

- Sosyalist Eşitlik Partisi, (5.10. 2004) “Uluslararası Kapitalizmin Krizi ve Sosyal Piyasa Ekonomisinin İflası”, [http://wsws.org.tr /2004/okt2004/germ-019.shtml](http://wsws.org.tr/2004/okt2004/germ-019.shtml) (30.05 2005)
- ŞENATALAR, Burhan, (2003) “Sosyal Demokrasi ve Küreselleşme” , A.CINGI (Ed.), **Sosyal Demokrat Yaklaşımlar**, İstanbul: SODEV Yayınları
- TABB, William K. (2002), **Ahlaksız Fil 21.Yüzyılda Küreselleşme ve Adalet Mücadelesi**, Ankara: EPOS Yayınları
- TONAK, E.Ahmet (2004), “Niçin Küreselleşme Üzerine Bir Kitap Daha?” , A.TONAK (Ed.) **KÜRESELLEŞME Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı**, Ankara: İmge Yayınevi
- TOPAL, Mustafa (2003) , “**Ulus Düşünmek**” Ankara: Maki Basın Yayın, Özgür Üniversite
- Türk- İş Tarihçe, (2006), [http://www.turkis.org.tr.bölüm.php?kat=118](http://www.turkis.org.tr/bölüm.php?kat=118), (21.05.2006)
- URAS, Ufuk, (2003), **Başka Bir Siyaset Mümkün**, İthaki Yayınları
- WALLERSTEİN, İmmanuel (2004), “**Amerikan Gücünün Gerileyişi**” İstanbul : Metis Yayınları
- WOOD, Ellen Meikins (1999), “Küreselleşme, Postmodernite ve Diğer New Age’ler: Sol Entelektüeller ve Yeni Bir Çığır Tutkuları”, F. BAŞKAYA (Ed.), **Küreselleşme mi? Emperyalizm mi? Piyasacı Emperyalizmin Çöküşü**, Ankara: Ütopya Yayınlar
- YILDIZ, Yavuz Gökalp, (1996), “SHP- CHP” , **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Cilt 15), İstanbul: İletişim Yayınları
- YAZICI, Erdinç, (1996), **Türk İşçi Hareketi**, Ankara: Aktif Yayınları

EKLER

EK.1.: KEMAL KILIÇDAROĞLU İLE MÜLAKAT

- Doğum tarihinizi ve doğum yerinizi öğrenebilir miyim?
- 1948 Tunceli doğumluyum.
- Öğrenim durumunuz nedir?
- 1971 yılında Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisini bitirdim.
- Görev yaptığınız kurumları kısaca özetler misiniz?
- 1972'de Maliye Bakanlığı'nda hesap uzman yardımcılığı, yine Maliye Bakanlığı'nda hesap uzmanlığı, 1983 yılında Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanlığı, daha sonrada aynı Genel Müdürlükte Genel Müdür Yardımcılığı, 1991'de Bağ- Kur, 1992'se SSK Genel Müdürlüğü, kısa bir süre sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda müsteşar yardımcılığı görevlerinde bulundum. Ocak 1999'da SSK Genel Müdürlüğü'nden emekli oldum. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştım. Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde de bulundum.
- CHP'nin hangi ilinden milletvekili seçilerek parlamentoya girdiniz ve parlamentoda görev yaptığınız bir komisyon var mı?
- CHP İstanbul Milletvekili olarak Parlamentoda görev yapmaktayım. Plan ve Bütçe üyesiyim.
- Medeni durumunuz?
- Evliyim ve üç çocuğum var.

-Sosyal Devlet nedir, neo- liberal politikalardan nasıl etkilenmiştir?

-1980 Askeri Darbesi Türkiye'yi ve sosyal demokrat hareketi nasıl etkilemiştir?

EK.2.: ALGAN HACALOĞLU İLE MÜLAKAT

- Doğum tarihinizi ve doğum yerinizi öğrenebilir miyim?
- 1940 Fındıklı doğumluyum.
- Öğrenim durumunuz nedir?
- ABD’de Carnegie- Mellon Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Fakültesini bitirdim.
Pittsburgh Üniversitesi Ekonomi bölümünde Master yaptım.
- Yabancı diliniz?
- İngilizce
- Görev yaptığınız kurumları kısaca özetler misiniz?
- DPT Daire Başkanlığı, Özel sektörde Yurt Dışı İşler Genel Kordinatörü görevinde bulundum. Ayrıca SHP’nin kurucu üyelerindenim.
- CHP’nin hangi ilinden milletvekili seçilerek parlamentoya girdiniz?
- CHP İstanbul Milletvekiliyim.
- Medeni Durumunuz?
- Evliyim ve iki çocuğum var.

- Sosyal Devlet nedir, neo- liberal politikalardan nasıl etkilenmiştir?
- 1980 Askeri Darbesi Türkiye'yi ve sosyal demokrat hareketi nasıl etkilemiştir?
- Türkiye'de Sosyal demokrasi 1980'den sonraki neo- liberal politikalardan nasıl etkilemiştir?
- CHP'nin Kürt sorununa bakışı nedir?

EK.3.: YAŞAR SEYMAN İLE MÜLAKAT

- Doğum tarihinizi ve doğum yerinizi öğrenebilir miyim?
- 1954 Erzincan doğumluyum.
- Öğrenim durumunuz nedir?
- Ankara Eğitim Enstitüsü mezunuyum.
- Hangi sektörde çalışmaktasınız?
- Sendikacılık
- Sendikacılık hayatınızda görev yaptığınız kolları kısaca açıklar mısınız?
- İş yaşamına esas olarak 1976 yılında Türkiye İş Bankası'nda başladım. İlk sendikal aktiviteyle de burada tanıştım ve 1979 yılında TÜRK-İŞ'e bağlı Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası (BASİSEN) temsilcisi seçildim. 1989 yılında yapılan ilk Genel Kurul'da sendikanın Ankara ve İç Anadolu Şube Başkanlığı'na seçildim. 2003'te yapılan 7. Olağan Genel Kurulunda; BASİSEN Ankara ve İç Anadolu Şube Başkanlığı'na yeniden seçildim.
- Medeni durumunuz?
- Eşimden ayrırım , bir oğlum var.

- 80 öncesi ve 80 sonrası sendikalarla Sosyal Demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklar mısınız?
- Sosyal demokrat partilerde 80 sonrası dağılımının sosyal demokrat harekete verdiği olumsuzluklar nelerdir?

EK.4.: TANIL BORA İLE MÜLAKAT

- Doğum tarihinizi ve doğum yerinizi öğrenebilir miyim?
- 1963'te Ankara'da doğumluyum.
- Öğrenim durumunuz nedir?
- 1984'de A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdim.
- Çalışma hayatınızı anlatır mısınız?
- 1984-87'de Yeni Gündem'de gazetecilik yaptı. 1988-89'da Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nin yayın kurulunda yer aldım. İletişim Yayınları'nda, Birikim dergisinde editörlük; Toplum ve Bilim dergisinde yayın yönetmenliği yaptım. Hala, İletişim Yayınları'nın Editörlüğü'nü yapmaktayım.- Eserleriniz nelerdir?
- Devlet ve Kuzgun, Devlet, Ocak ve Dergah, Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik. Milliyetçiliğin Kara Baharı, Türk Sağının Üç Hali, Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası/ Bosna- Hersek, Yugoslavya/ Milliyetçiliğin Provakasyonu- Yabancı diliniz?
- İngilizce ve Almanca
- Medeni durumunuz?
- Evli ve bir çocuk babasıyım.

- Sosyal demokrat partilerde 1980 sonrası dağınıklığın sosyal demokrat harekete verdiği olumsuzluklar nelerdir?
- Türkiye’de 1980 sonrası Sosyal demokrasinin değişim ve dönüşümünden bahsedermisiniz?

EK.5.: NİHAT GENÇ İLE MÜLAKAT

- Doğum tarihinizi ve doğum yerinizi öğrenebilir miyim?
- 1956 Trabzon doğumluyum.
- Hangi dergide yazıyorsunuz?
- LEMAN Dergisi
- Eserleriniz nelerdir?
- Ofli Hoca, Şeriatta Ayıp Yoktur (Hikaye), Bu Çağın Soylusu, Dün Korkusu, Dar Alanda Tufan, Soğuk Sabun (Roman), Komik Hikayeler, One Man Show, Köpekleşmenin Tarihi, Modern Çağın Canileri (Deneme), Hattı Müdafaa.

- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Türkiye'deki Sosyal demokrat harekete etkileri nasıl olmuştur?
- Dünyada 1980'den sonra Neo- liberal dalganın Türkiye'deki Sosyal demokrat harekete etkileri nasıl olmuştur?
- Türkiye'deki Sosyal demokrasinin ideolojik açmazları nelerdir?
- Türkiye'de 1980'den sonra Sosyal demokrasinin değişim ve dönüşümü konusundaki yorumlarınız nelerdir?
- Medeni durumunuz?
- Evli ve bir çocuk babasıyım.